

“ЗҮҮН АЗИ ДАХЬ ХЭЛ СОЁЛЫН ХАРИЛЦАА”

*(хятад, монгол, манж, солонгос хэлээр туурвисан ‘lao qida’-д
тулгуурласан цогц судалгаа)*

СЭДЭВТ СУУРЬ СУДАЛГААНЫ ТӨСЛИЙН АЖЛЫН ТАЙЛАН

Төслийн дугаар:	Шу Сс-2018/41
Төслийн удирдагч:	Т.Отгонтуул /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/
Төслийн зөвлөх:	Л.Маналжав /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/
Төслийн гүйцэтгэгчид:	М.Баярсайхан /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/ Э.Жаргалмаа /МУИС, докторант/ Квон СонХүн /МУИС-ийн багш, докторант/ Жү Сүхён /МУИС, докторант/
Санхүүжүүлэгч байгууллага:	Шинжлэх Ухаан Технологийн Сан
Захиалагч байгууллага:	Боловсрол Шинжлэх ухааны Яам
Гүйцэтгэгч байгууллага:	Монгол Улсын Их Сургууль, ЭШИ. Монгол хэл, хэл шинжлэлийн тэнхим. Хаяг: Их сургуулийн гудамж-1, Бага тойруу, Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар, МУИС, 2-р байр, 305 тоот.

Улаанбаатар хот
2022

БОЛОВСРОЛ,
ШИНЖЛЭХ УХААНЫ
ЯАМ

“ЗҮҮН АЗИ ДАХЬ ХЭЛ СОЁЛЫН ХАРИЛЦАА”

*(хятад, монгол, манж, солонгос хэлээр туурвисан ‘lao qida’-д
тулгуурласан цогц судалгаа)*

СЭДЭВТ СУУРЬ СУДАЛГААНЫ ТӨСЛИЙН АЖЛЫН ТАЙЛАН

Төслийн дугаар:	Шу Сс-2018/41
Төслийн удирдагч:	Т.Отгонтуул /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/
Төслийн зөвлөх:	Л.Маналжав /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/
Төслийн гүйцэтгэгчид:	М.Баярсайхан /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/ Э.Жаргалмаа /МУИС, докторант/ Квон СонХүнь /МУИС-ийн багш, докторант/ Жү Сүхён /МУИС, докторант/
Санхүүжүүлэгч байгууллага:	Шинжлэх Ухаан Технологийн Сан
Захиалагч байгууллага:	Боловсрол Шинжлэх ухааны Яам
Гүйцэтгэгч байгууллага:	Монгол Улсын Их Сургууль, ЭШИ. Монгол хэл, хэл шинжлэлийн тэнхим. Хаяг: Их сургуулийн гудамж-1, Бага тойруу, Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар, МУИС, 2-р байр, 305 тоот.

АГУУЛГА

Удиртгал	3
Төслийн үндэслэл, шаардлага	3
Төслийн ач холбогдол.....	4
Төслийн судалгааны эх хэрэглэгдэхүүн, судлагдсан байдал.....	5
Төслийн бүрэлдэхүүн.....	6
ҮР ДҮНГИЙН ДААЛГАВАР 1. (2018 ОН)	
Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал.....	8
Хурлын эмхэтгэл.....	8
Төслийн судлаачдын хэлэлцүүлсэн илтгэл.....	12
ҮР ДҮНГИЙН ДААЛГАВАР 2. (2019 ОН)	40
Манж нугэлдэйн судалгаа 1.....	40
Монгол нугэлдэйн судалгаа 1.....	42
Хятад нугэлдэйн судалгаа 1.....	44
Эрдэм шинжилгээний семинар, хэлэлцүүлэг 1.....	48
Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл.....	50
ҮР ДҮНГИЙН ДААЛГАВАР 3. (2022 ОН)	61
Манж нугэлдэйн судалгаа 2.....	61
Монгол нугэлдэйн судалгаа 2.....	63
Хятад нугэлдэйн судалгаа 2.....	65
Эрдэм шинжилгээний семинар, хэлэлцүүлэг 2.....	65
ДҮГНЭЛТ.....	68

Удиртгал

Монголын эзэнт гүрний хүрээнд Монголын Юань улс, Ил хаадын улс, Чагадайн улс багтаж, энэхүү өргөн уудам нутагт олон үндэстэн, соёл, хэл хавьсан учирч байсныг түүх өгүүлдэг. Ийм нөхцөл байдал Европ тивийн түүхэнд гарч, эртний грек, латин, славян хэлнүүдэд хэрхэн нөлөөлж байсныг барууны үе үеийн хэл шинжлэлчид, ялангуяа түүхэн харьцуулах аргыг үндэслэн нягтлан судлаж ирсэн билээ. Харин Монголын Эзэнт Гүрэн байгуулагдсанаас хойш Евро Азийн энэхүү уудам нутагт хэл, соёлын байдалд ямар өөрчлөлт гарсан, монголчууд бусад үндэстэн ард түмний бичиг соёлд хэрхэн нөлөөлж чадсан тухайд тусгайлсан судалсан зүйл өнөө хэр ховор байна.

Олон хэл соёлтой хүмүүс уулзан учрах нөхцөл XIII-XIV зууны үеэс Зүүн Ази, тодруулбал Зүүн хойд Азид бий болсон. Монголын Юань гүрний үед олон хэл, соёлтой хүмүүс уулзан золгосон явдал тэдний хэл соёлд тусгалаа олсон бөгөөд эдгээр соёл нь хятад, энэтхэг, төвд, араб-перс болон Төв Азийн соёл байлаа. Чухам энэ үед Монголын Хубилай хааны санаачлан хийсэн шинэчлэлүүдийн нэг бол шинэ бичиг болох дөрвөлжин үсгийг зохиолгосон явдал байв. Ийнхүү олон хэл, соёлтой хүмүүс уулзан учрах нь түүхийн тодорхой нөхцөлд өөр өөр хэл бие биений нөлөөнд орж, тухайн хэлэнд нөлөөлдөг хэлний хөгжил өөрчлөлтөд нөлөөлөгч гадаад хүчин зүйлийн нэг бол хэлний харилцан нөлөөлөл юм. Түүхийн тодорхой үе шатанд Зүүн Азийн хэд хэдэн хэлээр бүтээсэн (*хятад хэлээрх анхны эх нь 1346 онд зохиогдсон*) “Нүгөлдэй(Lao qida)” хэмээх номын цогц судалгаагаар дамжуулан солонгос, монгол, манж, хятад хэлний тухайн үеийн хэлний онцлогийг нягтлан судлах боломжтой.

Төслийн үндэслэл, шаардлага

“Зүүн ази дахь хэл соёлын харилцаа” (*хятад, монгол, манж, солонгос хэлээр туурвисан ‘lao qida’-д тулгуурласан цогц судалгаа*) *сэдэвт эрдэм шинжилгээний төсөлт ажлын үндэслэл, шаардлагыг дараах хэдэн байдлаар тодорхойлж байна.*

1. Олон хэлний түүхэн дурсгал болох нь

Нүгөлдэй нь тухайн цаг үеийн өдөр тутмын өргөн хэрэглээний үг хэллэг, харилцан яриа бүхий ном бөгөөд хятад, монгол, манж, солонгос хэлээр уламжлан ирэхдээ тухайн хэлний үсэг бичгээрх эхийн зэрэгцээ, үг өгүүлбэрийг дуудлагыг галигчлан тэмдэглэж, орчуулгыг хадсан тул монгол, манж, солонгос хятад хэлний авианзүй, хэлзүйн түүхэн хувьсал хөгжил, үгийн утга, өнгөрсөн цаг үеийн ярианы хэлний онцлогийг судлах чухал хэрэглэгдэхүүн болно. Өнөө хэр олдсон монгол бичгийн дурсгал үлэмжхэн, харин дуудлагыг аман ярианы хэлийг тэмдэглэсэн дурсгал нэн ховор юм. Иймд энэ зохиол нэг талаар дөрвөн хэлний тус бүр түүхэн хувьсал, хөгжлийг улируулан байцаах, нөгөөтэйгүүр монгол-солонгос, манж-солонгос уламжлалт орчуулгыг шинжлэн судлах чухал эх хэрэглэгдэхүүнд зүй ёсоор тооцогдоно.

2. Зэрэгцүүлсэн ба харьцуулсан хэл шинжлэлийн баримт хэрэглэгдэхүүн болох нь Нүгөлдэй нь төрөл бус хятад хэлний эхийг монгол, манж, солонгос хэлний эхтэй хэлний дурсгалын хувьд жишин судлах эх хэрэглэгдэхүүн болох тул зэрэгцүүлсэн хэл судлалын; мөн Алтай овгийн хэлэнд багтах монгол, манж, солонгос зэрэг төрөл хэлний баримтыг өөр

хооронд нь жишин судлах хэрэглэгдэхүүн болохын хувьд харьцуулсан хэл шинжлэлийн эх сурвалж болно.

3. Нийгэм хэл шинжлэлийн судалгааны хэрэглэгдэхүүн болох нь

Уг зохиол нь нэгд 13-14 зууны үеийн худалдаачин хүний аж төрөл, худалдаа наймааны хэрэг, аян замын үйл явдлыг харилцан яриагаар дүрсэлж, тухайн үеийн нийгмийн нөхцөл байдал, хүмүүсийн хоорондын харилцааны нийтлэг хэв маягийг тусгасан хоёрт, өөр өөр улс үндэстний хоорондын харилцаанд хамаарах өгүүлэмжтэй учир нийгэм хэлшинжлэлийн талаас судлах чухал эх сурвалж юм.

4. Соёлын харилцааг судлах баримт болох нь

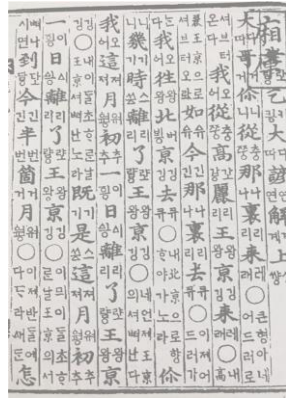
Зохиолын хэрэг явдал, өгүүлэмж Юань улсын үед холбогдоно гэдэг дээр судлаачид санал нэгтэй байдаг. Нүгэлдэй бичиг бол Юань улсын үе болон түүнээс хойш 17-р зууны үе хүртэл Монголчуудын сүр нөлөө хүчтэй байсан, цаашилбал, 10-р зууны үед Хятанчууд Ляо улсыг байгуулан Зүүн Хойд Азийг /Умард Хятал, Солонгос, Манжуур, Монголын нутаг/ бүхэлд нь эрхшээж байсан түүхэн нөхцөл байдалтай шууд холбоотойгоор бий болсон зохиол учир нүгэлдэй бичгийг олон талаас нь эх бичгийн судалгаа хийх нь монгол, манж, солонгос, хятад үндэстний соёлын харилцааг судлах чухал баримт хэрэглэгдэхүүн болох юм.

Төслийн ач холбогдол

Монголын судлаачид “Нүгэлдэй”-н судалгаатай нэлээн хожуу танилцсан тул харьцангуй шинэхэн судалгаа гэж үзэж болох бөгөөд манай хэл шинжээчид, ялангуяа төслийн багийнхан тус тусдаа бие даан судалж эхлээд байна. Тус төслийн хүрээнд солонгос, хятад, монгол, манж хэлээрх “Нүгэлдэй”-г хэл тус бүрээр нь авиа зүй, үг зүй, үгийн сан, өгүүлбэр зүй, найруулга зүй түвшинд задлан судлахаас гадна олон хэлний дуудлагыг солонгос хэлээр буулгасан галигийн онцлогт тулгуурлан тэдгээр хэлний авианы онцлогийг нарийн тодруулах чухал судалгаа болно. Нөгөөтэйгүүр тухайн үеийн нийгэм цаг үеийн байдал, ахуй амьдралыг тодорхой хэмжээгээр тусгасан сурвалж учраас нийгэм хэлшинжлэлийн талаас ч судлах болно. Төслийн үр дүнд гарах нэг иж ном өдгөө монгол хэл сурч судлаж байгаа (*тухайлбал, БНСУ, Хятад, Япон, Монгол Улсын их дээд сургуулийн оюутан судлаачид*) дотоод гадаадын судлаачдад чухал хэрэглэгдэхүүн болно.

Төслийн судалгааны эх хэрэглэгдэхүүн

Тус судалгаанд дараах гурван эх сурвалжийг гол болгон ашиглах бөгөөд холбогдох судалгааны бүтээлүүдийг үзэж судална. Мөн төслийн үр дүнд гарах гурван номд тухайн судалгаанд хамаарах нийт судалгааны бүтээлийн жагсаалтыг хамтатган хавсаргах болно.

Хятад Lao qida-г хамгийн анх 1346 онд сүүлчийн хэвлэлийг 1795 онд хэвлэсэн.

Хятад хэлээр дөрвөн эх буй.

1346 оноос өмнөх

1483 оны эх

1761 оны эх

1795 оны эх

『蒙語老乞大/монөногөлдай/』, 『清語老乞大/цөноногөлдай/』 хоёр эх нь Корёогийн үеэс хэрэглэдэг байсан хэлний сурах бичиг 'Одоогийн 『蒙語老乞大/монөногөлдай/』, 『清語老乞大/цөноногөлдай/』 нь 8 боть, модон бараар хэвлэсэн ном. Агуулгын ихэнх нь адил төстэй.

Чосөн хааны сүүл үе (1800)-д манж хэлний сургалтад хэрэглэхээр хэвлэсэн манж хэлний харилцан ярианы сурах бичиг юм. 8 боть 8 дэвтэр. Модон барын хэвлэл. Өдгөө байгаа эх нь 1765 онд Ким Чин Ха /김진하/ нэмэн засварлаж Хойд Солонгост хэвлэсэн завсарын эх юм.

Үүнээс гадна өнөө хэр тус төслийн судлаачдаас уг судалгаанд хамаарах дараах бүтээлүүдийг хэвлэн гаргажээ.

1. Маналжав, Л. *Зүүн Ази дахь соёлын харилцааны жишээ: “ Нугэлдэй ”(Lao qida)*, Олон Улсын Монголч Эрдэмтэдийн 11 их хурал, Монгол Улс, 2017.

2. Otgontuul, T . Choi Dung Guen, *"Mong- ô nogôltae"* ISBN 978-89-93664-10-2, Korea, 2009.

3. Otgontuul, T *"A Comparative Study of Case Suffixes of Korean and Manchu"*—with a special reference to Chong-o-Nogoldae, Sangji University, Korea, 2003. (магистрын зэрэг горилсон бүтээл)

4. Otgontuul, T *"A Comparative Study of Case Suffixes of Korean, Mongolian, Manchu"*
Dissertation of Ph.D, Sangji University, Korea, 2009.

5. Отгонтуул, Т. *“Чосөн улсын үед хэрэглэж байсан манж хэлний сурах бичгүүд”*, МУИС, ГХСС-ийн Солонгос судлалын тэнхимээс зохион байгуулсан “Солонгос судлал- 20 жилд” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурал, 2011. / *хурлын эмхтгэлд*/.

Төслийн бүрэлдэхүүн

Төслийн судалгааны эх сурвалж болох Нугэлдэй хэмээх ном бол судлаачаас эртний хятад хэл, дундад үеийн монгол, солонгос хэл, мөн манж хэлний мэдлэг чадвар шаардсан судалгаа тул төслийн багийн бүрэлдэхүүнд дараах судлаачид оролцов.

Төслийн удирдагч Т.Отгонтуул /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/
МУИС-ийн Монгол хэл, хэл шинжлэлийн тэнхимийн багш, МУИС-д манж хэлээр мэргэшсэн эх бичиг судлаач мэргэжлээр бакалавр, “Монгол- Манж толь бичгийн судалгаа” сэдвээр магистрт тус тус хамгаалсан. БНСУ-д “Монгол солонгос хэлний тийн ялгалын харьцуулсан судалгаа -нугэлдэйн жишээгээр-” сэдвээр магистр, “Солонгос- монгол-манж хэлний тийн ялгалын харьцуулсан судалгаа” сэдвээр хэл бичгийн ухааны докторын зэргийг хамгаалсан. Манж, монгол сурвалж судлал, харьцуулсан хэл шинжлэлээр судалгаа хийдэг.

Төслийн зөвлөх: Л.Маналжав /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/
Академич Б.Ринчений удирдлагаар “Монголын Нууц Товчооны хэлний хэлний авиалбарын тогтолцоо” сэдвээр судалгааны ажил хийж, дэд эрдэмтний зэрэг хамгаалсан, эртний хятад ханз, монгол бичгээрх сурвалж судлалаар ажилладаг, хятад, англи, орос хэлтэй.

Төслийн гүйцэтгэгчид:

М.Баярсайхан /хэл бичгийн ухааны доктор, профессор/
17-р зууны үеийн түүхэн сурвалжийн нэг Эрдэнийн товчийн эх бичгийн судалгаа, үгийн сангийн онцлогийг судалж докторын зэрэг хамгаалсан. Манж, монгол хэл бичгээрх сурвалж судлал, харьцуулсан хэл шинжлэлийн чиглэлээр судалгаа хийдэг.

Э.Жаргалмаа /МУИС, докторант/. Манж хэлээрх сургаалын зохиолуудыг Судалж магистрын судалгааны ажил хамгаалсан, монгол, манж сурвалжийн судалгаагаар ажилладаг.

Квон СонХунь /МУИС-ийн багш, докторант/
Ази судлалын тэнхимийн багш, монгол, солонгос хэлний орчуулга судлал, харьцуулсан судалгаа хийдэг, туршлагатай судлаач

Жү Сүхён /МУИС, докторант/
МУИС-ийн магистр. Монгол судлаач. Орчин цагийн монгол солонгос хэлний судалгаагаар магистрын зэрэг хамгаалсан, МУИС-ийн докторын сургалтыг дүүргэж,

манж, монгол, солонгос хэлээрх нугэлдэйн судалгаагаар эрдмийн ажил бичиж докторын зэрэг горилсон.
Тус төслийн хүрээнд дараах ажлыг хийхээр үр дүнгийн даалгаварт тусгасан болно.

ҮР ДҮНГИЙН ДААЛГАВАР 1. (2018 ОН)

1.1. Олон Улсын эрдэм шинжилгээний хурал

Тус судалгааны төслийн багийн гишүүд төсөлд батлагдсан ажлын төлөвлөгөөний дагуу судалгааг гүйцэтгэж ирсэн бөгөөд 2018 онд төслийн сэдэвт хамаарах “Зүүн Ази дахь хэл соёлын харилцаа: Хос хэлний сурвалж судлал” олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг 2018 оны 7 сарын 28, 29-ний өдрүүдэд Монгол Улсад амжилттай зохион байгуулсан. Хурлын төсөв, зарцуулсан зүйлсийн тооцоог санхүүд тушааж тооцуулсан.

Тус эрдэм шинжилгээний хурлыг МУИС-ийн Монгол хэл, хэл шинжлэлийн тэнхим хариуцан, хамтран зохион байгуулагчаар БНСУ-ын Хос хэлний сурвалж судлалын олон улсын нийгэмлэг, МУБИС-ийн Монгол хэлний тэнхимийн багш судлаачид ажиллав.

Хуралд Япон, Хятад, Монгол, Солонгос, Унгар, ОХУ-ын улсын дараах эрдэмтэд оролцож илтгэл хэлэлцүүлсэн.

1. БНХАУ-ын Бээжингийн Их сургуулийн профессор Жан Шипин
2. БНСУ-ын Гурё Их сургуулийн профессор Жон Гуан
3. БНСУ-ын ХХСОУН-ийн захирал, доктор Квон Иньхань
4. Япон улсын Кютогийн Их сургуулийн доктор Пак Жиньван
5. Япон улсын Осакагийн их сургуулийн зочин багш, доктор М.Баярсайхан
6. БНУУ-ын Элтэ Их сургуулийн доктор Коваш Рамона
7. ОХУ-ын Буриадын Их сургуулийн багш, доктор Халхарова
8. БНСУ-ын Санжи Их сургуулийн багш, доктор Жан Хяншил
9. БНСУ-ын Сүвоны Их сургуулийн багш, доктор Жон Сөнхе
10. Доктор, профессор Л.Маналжав
11. МУБИС-ийн багш, доктор П.Эрдэнэтуяа
12. МУИС-ийн багш, докторант Квонь Сонхүн
13. МУИС-ийн багш, доктор Т.Отгонтуул
14. МУБИС-ийн докторант Квон Ирү
15. МУИС-ийн докторант Жү Сүхён
16. МУБИС-ийн багш, доктор Ш.Баттөгс
17. МУБИС-ийн багш, доктор Д.Ганболд

18. МУБИС-ийн багш, доктор Л.Жумдаан нар илтгэл хэлэлцүүлээ.

Хуралд төслийн сэдэвт холбоотой судалгаа хийдэг гадаад, дотоодын их дээд сургуулийн багш, судлаач оюутнууд оролцож судалгааны чиглэлээр санал солилцов.

東北亞言語文化交流-“譯學과 文字”- 國際學術會議
ЗҮҮН АЗИ ДАХЬ ХЭЛ СОЁЛЫН ХАРИЛЦАА-“ХОС ХЭЛНИЙ СУДЛАЛ БА
БИЧИГ ҮСЭГ”-
ОЛОН УЛСЫН ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ИХ ХУРАЛ

● 主催 / Зохион байгуулагч

國際譯學書學會 / Хос Хэлний Сурвалжийн Олон Улсын Нийгэмлэг

蒙古國立師範大 / МУБИС, НХУС, Монгол хэлний тэнхим, Монгол судлалын төв

蒙古國立大 / МУИС, Монгол хэл, хэлшинжлэлийн тэнхим

蒙古滿洲學會 / Монгол дахь Манж судлалын холбоо

日時: 2018年 7月 28日(土) ~ 7月 29日(日)

Хэзээ: 2018 оны 7 Сарын 28(Бямба)-наас 29(Ням)-нд

場所: 蒙古國立師範大 本館 會議室

Хаана: МУБИС-ийн төв байрны хурлын танхим

7月28日(土) 第1日次 / 7 сарын 28(Бямба)-н I өдөр

9:00 ~ 9:30 開會式 / Хурлын нээлт

司會: 李準煥(韓國 昌原大) / Нээлт удирдагч: Ли Жүнь Хвань

● 開會辭 / Нээлтийн үг

權仁瀚(國際譯學書學會 會長) / Квонь Инь Хань (ХХСОУН-ийн Захирал)

바트바타르(몽골국립사범대 인문사회대학장) / Ж. Батбаатар (МУБИС)

● 기념사진 촬영 / Дурсгалын зураг авахуулах

9:30 ~ 12:00 企劃 發表 / Нэгдсэн хуралдаан

司會: 바트투스(몽골국립사범대) / Хурал удирдагч : Ш. Баттөгс(МУБИС)

- 鄭光(韓國 高麗大) / Жон Гуан (Гурё-гийн их сургууль)

“司譯院 譯學書의 諸 文字 - 偉兀眞, 帖兒月眞, 伊路波, 滿洲字를 중심으로-”

“Са Ёг Вонис эмхэтгэн хэвлэсэн хос хэлний сурвалжийн бичиг үсгүүд – Уйгаржин, Дөрвөлжин, Ируха, Манж үсгийн жишээгээр -”

- 张西平(中國 北京外國語大) / Жан Ши Пин(Бээжингийн гадаад хэлний их сургууль)

“摇摆于欧洲与中国之间：《中国哲学家孔》翻译研究”

“Европ, Хятад хороондын хандлагын ялгаа : 《Гүн ухаантан Күнз》-ийн орчуулгын судалгаа”

- 마날잡(몽골국립대) / Л. Маналжав (МУИС)

“漢語《老乞大》의 中文 研究”

“Нүгөлдэй буюу 《ЛаоКида》-гийн хятад эхийн судалгаа”

12:00 ~ 13:30 點心食事 / ҮДИЙН ЗООГ

13:30 ~ 15:00 午後 發表 1: 歷史 文化 / Хуралдаан 1: Түүх, угсаатны зүй

座長: 張香實(韓國 尚志大) / Хурал удирдагч: Жан ХянШил (Санжи их сургууль)

- 權仁瀚(韓國 成均館大) / Квонь Инь Хань (Сонгюньгуаны их сургууль)

“新出土 新羅木簡에 대한 言語文化史的 研究”

“Шинэ олборлосон Шила улсын үеийн модон дээр бичсэн номыг хэл, соёлын үүднээс судлах нь”

- 바트투스(몽골국립사범대) / Ш. Баттөгс (МУБИС)

“몽골인의 時間測定方式과 해시계”

“Монголчуудын цаг хугацааг баримжаалах ёс ба наран цаг”

- 鄭丞惠(韓國 水原女大) / Жон Сөн Хе (Сүвоны их сургууль)

“古代의 通譯과 譯官”

“Эрт үеийн хос хэлний судлал ба судлаач”

15:00 ~ 15:30 休息 / ЗАВСАРЛАГА

15:30 ~ 17:30 午後 發表 2: 譯學 / Хуралдаан 2: Хос хэлний судлал

座長: / 권성훈(몽골국립대) / Хурал удирдагч: Квонь Сон Хүн (МУИС)

- 오트경톨(몽골국립대) / Т. Отгонтуул (МУИС)

“滿洲語 한글傳寫의 特徵 - 《清語老乞大》의 事例”

“Манж хэлийг хангыл үсгээр тэмдэглэсэн онцлог – 《Чонг-О нугөлдэй》-н жишээгээр”

● 에르데네토야(몽골국립사범대) / П. Эрдэнэтуяа (МУБИС)

“몽골어의 親族名稱 考察 - 《蒙語老乞大》, 《蒙語類解》의 事例”

“Монгол хэлний төрөл садны нэрийг шинжих нь - 《Мун-о-Нугалдай》, 《Мун-о-Юүхэй》-н жишээн дээр”

● 권일우(몽골국립사범대) / Квонь Иру(МУБИС)

“《清語老乞大》와 《蒙語老乞大》의 句文比較 - 語法에 어긋난 《捷解蒙語》의 句文을 중심으로”

“《Манж лао кида》, 《Монгол лао кида》-гийн өгүүлбэрийг харьцуулах нь - 《Цоге Мун-о》-гийн дүрэм бус бүтцийн жишээн дээр”

18:00 晚餐 / ОРОЙН ЗООГ

7 月 29 日(日) 第 2 日次 / 7 сарын 29(Ням)-н II өдөр

9:30 ~ 11:30 午前 發表 세션 I: 歷史 文化 / I Салбар хуралдаан: Түүх, угсаатны зүй

座長: 송의민(몽골국립사범대) / Хурал удирдагч : Сун ЙыМинь (МУБИС)

● 李準煥(韓國 昌原大) / Ли ЖүньХвань (Цанвоны их сургууль)

“池錫永《兒學編》의 漢語 表記와 漢語音”

“Жи Сог Ён-ы зохиосон англи хэлний сурах бичиг дэх хятад үгс”

● 강볼드(몽골국립사범대) / Д. Ганболд (МУБИС)

“티베트語로 作成된 蒙文法書의 內容 概要”

“Төвөдөөр бичсэн монгол хэлзүйн нэгэн судар, түүний агуулгын товч”

● 朴眞完(日本 京都産業大) / Пак Жинь Вань(Кютогийн их сургууль)

“19 世紀末~20 世紀初의 終結語尾 ‘-(으)오’와 ‘-요’의 關聯性에 대한 考察”

“XIX-XX зууны эх үеийн солонгос хэлний үйл үгийн төгсгөх нөхцөлийн судалгаа”

● 줌다안(몽골국립사범대) / Л. Жумдаан (МУБИС)

“몽골書藝의 起原과 變化發展”

“Монгол уран бичлэгийн үүсэл, хөгжил”

9:30 ~ 11:30 午前 發表 세션 II: 譯學 / II Салбар хуралдаан: Хос хэлний судлал

座長: 오트경틀(몽골국립대) / Хурал удирдагч : Т. Отгонтуул (МУИС)

- 권성훈(몽골국립대) / Квонь СонХунь (МУИС Ази судлалын тэнхим)

“《蒙語老乞大》 몽골어의 音韻論的 特徵”

“《Монгол нугэлдэй》-н монгол хэлний авиазүйн онцлог”

- 바야르새항(日本 大阪大) / М. Баярсайхан(Осакагийн их сургууль)

“《蒙語老乞大》와 《淸語老乞大》의 比較”

“Монгол · манж нугэлдэйн харьцуулал”

- 바트히식(몽골국립대) / С. Батхишиг (МУИС)

“《蒙語老乞大》의 蒙文과 한글表記의 比較”

“《Мун-О нугэлдэй》-н монгол бичгийн эх ба хангыл эхийг харьцуулах нь”

- 주수현(몽골국립대) / Т. Отгонтуул , Жү Сү Хён (МУИС)

“滿洲語와 韓國語의 請誘·命令語尾 比較 - 《淸語老乞大》의 事例”

“Манж Солонгос хэлний хүсэх, захирах нөхцөлийг харьцуулах нь - 《Манж нугэлдэй》-н жишээгээр”

11:30 ~ 12:00 閉會式 / Хурлын хаалт

司會: 李準煥(韓國 昌原大) / Хаалт удирдагч: Ли Жүн Хвань

- 閉會辭 / Хаалтын үг

바트투스(몽골국립사범대 몽골어학과장)/Ш. Баттөгс (МУБИС)

강치맥(몽골국립대 몽골어학과장)/Л. Ганчимэг (МУИХ)

14:00 ~ 15:00 蒙古國立圖書館 “稀貴書 保管室” 觀覽 / Монголын Үндэсний Номын Сангийн

“Дэлхийд бүртгэлтэй ховор номын үзэсгэлэн” үзэх

15:30 ~ 16:30 蒙古國立歷史博物館 觀覽 / Монголын Үндэсний Түүхийн музей үзэх

7月30日(月) 第3日次 / 7 сарын 30(Даваа)-н III өдөр

- 근교 답사

7세기돌궐비문 유적지

칭기스칸 전망대

Тус хуралд төслийн судлаачид судалгааны ажилтай холбоотой илтгэл хэлэлцүүлэв.

1. Доктор Л.Маналжав “Нүгэлдэй буюу ЛаоЧида-гийн хятад эхийн судалгааны тухай”
2. Доктор Т.Отгонтуул “Манж хэлний дуудлагыг хангыл үсгээр тэмдэглэсэн онцлог (Чонг-О нүгэлдэйн жишээгээр)”
3. Доктор М.Баярсайхан “Монгол ба манж нүгэлдэйг харьцуулсан зарим ажиглалт”
4. Докторант Жү Сүхён, Т.Отгонтуул “Чонг-о нүгэлдэйд гарч буй манж солонгос хэлний захирах хүсэх төлөвийн харьцуулал”
5. Докторант Квон Сонхүн “Монг-о нүгэлдэйн зохиогчид нөлөөлсөн монгол хэлний авиа зүйн онцлог” сэдвээр тус тус илтгэл хэлэлцүүлэв.

Л.МАНАЛЖАВ. “НУГӨЛДЭЙ БУЮУ ЛАОЧИДА-ГИЙН ХЯТАД ЭХИЙН СУДАЛГААНЫ ТУХАЙ”

1. Солонгосын гадаад хэлний сургалтын түүхээс

Ази тивийн эртний соёлт орны нэг Солонгос нь тус тивийн зүүн хойт хэсэгт оршдог бөгөөд түүхэн туршид баруун талдаа Хятадтай, зүүн хойт талдаа Хүннү, Сяньби, Түрэг, Хятан, Жүрчид, Монгол, Манж зэрэг нүүдэлчин улс гүрнүүдтэй болон өмнөд зүгт Японтой хаяа дэрлэн амьдарч иржээ. Ийнхүү хоёр мянган жилийн туршид солонгосчууд төр улсынхаа аюулгүй байдлын төлөө эдгээр гүрэн улстай зохих харилцаатай байх шаардлага ямагт тулгарч ирсэн байна. Улмаар эдгээр хөрш ард түмэнтэй дипломат харилцаатай байх нь Солонгос гүрний аюулгүй байдлын чухал зорилтын нэг байжээ.

Уламжлалын дагуу Солонгосын сүүлийн төр улсуудын үед, тухайлбал, Чосөн улсын үед гадаадын хүмүүстэй харилцах бодлого нь Sadae Kyorin/事大交鄰 их хүчин зүтгэж, хөршүүдтэй найрсаг харилцах/ гэсэн томъёллоор тодорхойлогддог байв. Энд нэг зүйлийг онцгойлон дурдах нь зүйтэй. Гадны хүчний довтолгооны үед солонгосчууд өөрийн амин чанар /identity/ улс орныхоо нэгдмэл байдлыг ямагт хадгалж байсан бөгөөд гол гол төр улсууд нь харьцангуй удаан хугацаанд оршин тогтнож байв. Солонгостой айл хөрш бүх улс гүрнүүд хэл соёлын хувьд солонгосчуудаас ялгаатай. Иймд Солонгосын төр улсад хөршүүдтэйгээ харилцахын тулд бэлтгэгдсэн орчуулагч, хэлмэрч нар шаардлагатай байсан нь ойлгомжтой. Солонгосын түүхэнд орчуулгын ажлыг хариуцдаг алба байгуулж байсан тухай тэмдэглэл 10-р зуунаас эхтэй бөгөөд хамгийн эртнийх нь гэвэл Sadae /史臺 / энэхүү ажлыг хариуцаж байжээ. Харин Корёгийн Ch’ungnyol wang (1274-1308) –гийн 2-р онд хятад, монгол хэлээр орчуулдаг албыг байгуулсан нь T’onmungwan’gwan (Office of interpretation) ажээ. Улмаар Корё төр улсын үед Tongmungwan-ыг Sayogwon болгон өөрчлөн байгуулжээ. Харин хэдэн онд өөрчлөн байгуулсан тухай тэмдэглэл үгүй боловч, бусад үйл явдалтай харьцуулан үзэхэд 1276-1389 оны хооронд байгуулсан гэж судлаачид үздэг¹.

¹ Song Ki Jong: The Study of Foreign Languages in Choson Dynasty (1392-1910), Jimoondang publishing company, Seoul, Korea, 2001.

Орчуулгын хүрээлэн (Sayogwon) –гээс гадна Sun mun won (承文院) нэртэй өөр нэгэн гадаад харилцааны албан ёсны баримт бичиг боловсруулах ажлыг хариуцдаг байгууллага байв. Чосөн төр улсын үед гол нь Хятадын Мин болон Чин улсад илгээх албан бичгийг боловсруулдаг байв. Энэхүү байгууллагын онцлог нь хятад бичгийн хэлийг стандарт болгон хэрэглэдэг байсан учир ярианы хэлийг сургахад онцын үүрэггүй байжээ. Албан ёсны бичгийн журам болох Imun (吏文), мөн хятадын бичгийн хэл (солонгосоор hanmun 漢文, хятадаар 文言) байв.

Дээр дурдсан энэхүү хоёр байгууллага Солонгост орчин цагийн өөрчлөлт, шинэчлэлт эхэлсэнтэй холбогдон 1894 он гэхэд хаагдсан байна. Энэ үеэс эхлэн Солонгос улсад англи, франц, герман, япон хэлний сургалттай орчин үеийн сургуулиуд нээгдсэн ажээ.

Чухамхүү орчуулгын хүрээлэн Sayog won-д хятад, монгол, журчень (манж) хэлийг зааж сургаж байв. Эдгээр хэлийг сургахад хэрэглэж байсан ном, толь бичгийн дотроос “ Ногулдай” (Лао Чида), “Пак тонса” гэсэн ном гол хэрэглэгдхүүн болж байв. Эдгээр хоёр номыг хятад хэлээр анх бүтээсэн, хожим нь тэдгээр номын хувилбарыг орчуулсан хэмээн судлаачид үздэг.

“Лао чида”-тай нэгэн зэрэг мөн хятад хэлээрх “Пак Тонса” хэмээх номыг хамтад нь авч үздэг. Энэ хоёр бүтээлийг Хятад, Япон, Солонгосын эрдэмтэд нэлээд судалжээ. Харин Монгол улсад анх удаа 1959 онд Монгол хэлбичгийн эрдэмтдийн анхдугаар хуралд тавьсан илтгэлдээ профессор Хон Гимун дурдсан билээ. Хэдүйгээр ийнхүү монгол “Ногулдай”-тай нэлээд хожим танилцсан боловч, манай залуу судлаачид эдүгээ анхаарлаа хандуулж байна.

2. Хятад хэлээрх “Лао Чида”-гийн тухай

Энэхүү бүтээл нь зөвхөн хятад хэлээр бичсэн, бас солонгос хэлний орчуулга гэсэн хоёр хувилбартай. Номын бүтэц нь дээд, доод хоёр дэвтэр, найман бүлэгтэй. Хятад эхийг уншихад жирийн аян замын тэмдэглэл мэт боловч, үйл явдлыг амаар ярьж байгаа мэт сэтгэгдэл төрнө. Энэ нь хүмүүсийн ярьсан зүйлийг тэмдэглэсэн мэт сэтгэгдэл төрүүлнэ. Ялангуяа юмны нэрийг (хамаатан садан, эм, ургамал, хоол унд, бүс бараа, эрдэнэсийн зүйл, нум сум, адууны зүс г.м.) тоочиж байгаа нь үлгэр ярьж байгаа мэт, нөгөө талаас үгсийн санг баяжуулахад тус болохоор баялаг үгтэй. Энэхүү номыг ярианы сурах бичиг болгон зохиогоогүй, харин ярианы хэлээр бичсэн номыг хятад болон бусад хэлийг сурахад хэрэглэгдэхүүн болгон ашиглаж байсан юм биш биз?

“Лао Чида” ном уламжлагдан ирсэн түүхэн он дараалалыг товчоолон харуулбал:

1. “Лао Чида” номын талаарх тодруулга

Хүснэгт 1

№	Агуулга	Хугацаа	Тодруулга
1	Зохиогчийн холбогдолтой Мэдээ	至正六年 (1346)	Бү Шюй (不虛和尚！至正六年丙戌春入都)
2	老、朴 Хоёр номын тухай	世宗五年 (1423)	世宗實錄卷二十, 世宗六年 (1424) 世宗五年六月候
3	老、朴 Хоёр номыг солонгос хэлэнд орчуулсан тухай авианы үсгээр галигласан	1515 оны үед	Cho'e Sejin (崔世珍) хоёр номыг солонгос хэлэнд орчуулж,
4	Одоо хадгалагдаж байгаа Юань, Мин улсын үеийн хятад хэлний эхүүд Мин улсын эхэн үе онцлог		1480-1483
5	老乞大諺解 (上下)	。 。 。	(1670)

Энэхүү хоёр номын зохиогч тодорхойгүй. Харин Пак Тонса номын дотор Пү (Пак) овогтны тухай нэгэн мэдээнд: “步虛俗姓洪氏，高麗洪州人，法名普愚，初名普虛，號太古和尚，有求法於天下之誌，至正丙戌春入燕都。”至正丙戌為元順帝至正六年 гэдэг нь Тогоонөмөр хааны хаанчлалын нэр, 丙戌 он бол түүний 6-р он буюу нийтийн тоололын 1346 он. Тэрээр Дайду буюу (燕京) хотод иржээ. Харин хоёр номын тухай 1423 оноос Солонгост дурдах болсон. Ийнхүү хоёр номыг зохиоход Пү овогт хамаатай байж болох, тэдгээрийг 1446-1423 оны хооронд бүтээсэн гэж үзэж болохоор байна. Харин 1515 онд Cho'e Sejin (崔世珍) солонгос хэлэнд орчуулж, авианы үсгээр галиглажээ (Зураг 1. 老乞大諺解 Ли Фангүй профессорын хэвлүүлсэн эх)

“Ла Чида”-г хятад хэлний түүхийг судлахад чухал эх сурвалж гэж хятад судлаачид үздэг. Юуны өмнө, хятад хэлний авианы тогтолцоог судлахад маш чухал ач холбогдолтой. Хоёр номын солонгос бичгийн галиг нь тухайн үеийн хятад хэлний хойт зүгийн аялгууг тусгас-наараа орчин цагийн хятад хэлний түүх судлалд чухал хэрэглэгдэхүүн болж өгнө. Хятад хэлний түүхийг үечлэн хуваахдаа хятадын эрдэмтэд янз бүрийн саналтай байдаг бөгөөд Бээжингийн Их сургуулийн профессор 唐作藩 багшийн саналаар хөгжлийн үе шатыг хуваахдаа ойрхи үеийн хятад хэл (近代汉语) хэлийг XIII – XIV зуунаас 1919 он хүртэл (5-р сарын 4-ний хувьсгал), орчин үеийн хятад хэлийг 1919 оноос өнөөг хүртэл гэж үздэг билээ. Энэхүү саналыг хятадын олонхи хэлшинжлэлчид баримтладаг нь оновчтой гэж үзэж байна.

3. Хятад хэлний авиазүйн онцлог

Хятад хэл нь авианы бус утгын бичиг үсэгтэй тул хятад хэлний авиазүйн тогтолцоог судлахад бэрхшээлтэй байдаг. Ялангуяа эртний хятад хэлний авиаг сэргээхэд нэг талаар одоогийн нутгийн аялгуу, нөгөө талаар өнгөрсөн үеийн аялгууны толь бичиг, шүлгийн айзам зохиох толь, авианы зураглал, шүлэглэсэн зохиол зэрэгт тулгуурладаг. Үүнээс гадна харь хэлээр бичсэн эх бичгүүд доторхи хятад үгээр өнгөрсөн үеийн эртний авиаг сэргээх бас нэг арга бий. Энэ үүднээс авч үзэхэд “Лао Чида” номын солонгос үсгийн галиг нь одоогоос 4-5 зуун жилийн өмнөх хойт зүгийн аялгууны авиаг сэргээх, авианы тогтолцоог судлахад үнэлж баршгүй эх сурвалж юм. “Лао Чида” нь зөвхөн авиаг судлаад зогсохгүй, тэр үеийн амьд ярианы хэлийг судлах чухал хэрэглэгдэхүүн юм.

1515 оны орчим хятад хэлшинжлэлч Cho'oe Sejin (崔世珍) өгүүлж байгаа хоёр номыг орчуулж, солонгос авианы үсгээр галигласан байна. Үүнд хоёр төрлийн дуудлагаар галиглахдаа зүүн талд нь 15-р зууны хойт зүгийн аялгуугаар галигласан бол, баруун талд нь Choe Sejin өөрийнх нь амьдарч байсан 16-р зууны үеийн аялгуу болох 今僧音 -р тэмдэглэжээ. Баруун талд тэмдэглэсэн энэхүү 今僧音 -ийн авианы тогтолцоо нь 韵略易通 (1442 он) –той ойролцоо гэж хятадын хэлшинжлэлчид үздэг. Галигаас харахад тэр үед үеийн эхний авиа (声母) 20 байсан бөгөөд үе хаадаг буюу дэвсгэрлэгч гийгүүлэгч -р, -t, -k, (入声韵尾) гээгдэж, үе хаадаг -m нь -n-ээр солигдсон байдал ажиглагддаг.

4. Үгийн сангийн онцлог

Урт удаан хугацаанд энэхүү бүтээл нь олон дахин хэвлэгдэж байснаас дөрвөн төрлийн хэвлэлтийг судлаачид харьцуулан судлаж байна. Үүнд:

原本老乞大	(1346 оноос өмнө)
老乞大諺解	(1483 оны үе)
老乞大新解	(1761 он)
重刊老乞大	(1795)

Судлаачид 老乞大-гийн үгийн санг ойрхи үеийн хятад хэлний үгийн сантай харьцуулан үзэж, өнгөрсөн 4-5 зуун жилийн дотор хэрхэн өөрчлөгдөн ирснийг судлаж байна. Жишээлбэл, 原本老乞大-гийн хэвлэлтэнд 帖落 (торх) гэх үг дараа дараагийнхад 洒子、柳罐 (хэвлэлтийн аль алинд нь) хэмээн тааралдаж байна. БНХАУ-д дээр дурдсан

дөрвөн хэвлэлтийн үгийн санг харьцуулан хятад хэл сүүлийн дөрвөн зуугаад жил хэрхэн өөрчлөгдсөнийг үзүүлсэн судалгааны ажил нэлээд гарч байна.

Өгүүлбэрзүйн онцлог

а) Энэхүү сурвалж бичгийн хэлний өгүүлбэрийн доторхи үгсийн дэс дараа сонирхол татдаг.

Хятад хэлний өгүүлбэрийн бүтэц SVO байдаг бол Монгол болон Алтай язгуурын хэлнийх SOV. Гэтэл 老乞大 -гийн эх бичигт үйл үгээр төгссөн өгүүлбэр олон байна. Жишээлбэл:

(原本)	什么般的歹人有	
(谚解本)	为什么有这般歹人	
(原本、谚解本)	你的师傅是什么人？	
	是汉人有	(асуулт, хариулт адил)

б) 老乞大 -гийн эх бичигт олон тоог маш өргөн илэрхийлсэн.

Хүн болон хүмүүнд хамаадалгүй зүйлд хэрэглэсэн. Жишээлбэл: 原本 дотор 每 гэсэн бол дараагийн хэвлэлтүүдэд 们 болжээ. Эхний 原本 доторхи жишээ бол, 客人每、咱每、夥伴每、小人每、馬梅

с) Монгол болон Алтай язгуурын хэлний тийн ялгалыг илтгэсэн байдал ажиглагддаг. *Хүснэгт 2. Тийн ялгал*

Тийн ялгал	Монгол хэлэнд	Хятад хэлэнд
Харъяалах	- yin, -u, -un (di)	的 (di)
Өгөх орших	- dur, -tur, -da	里根底 (gendi)
Гарахын	-aca, -ca, -a, -dasa	根底 (gendi)
Заахын	-yi	根底 (gendi)
Үйлдэхийн	-bar, -iyar	依着 (yi zhao)
Хамтрахын	Luq	与、和、共 (yu, he, gong)

Жишээлбэл: 你谁根底学文来 (Чи хэнээс бичиг сурав)

高丽地面里 (Солонгос нутагт) 老乞大 Лао Чида-гийн эх бичгийн хэлийг түүнтэй нэг үеийн эх сурвалж болох Монголын Юань гүрний үеийн бичээсүүдийн хятад орчуулгын хэлтэй харьцуулан үзэхэд сонирхолтой юм. Энэхүү монгол, хятад хоёр хэлний бичээсүүдийн хятад орчуулгыг зарим эрдэмтэд (冯承钧、蔡美彪) Юаны үеийн ярианы хэл (元代白话) гэж үздэг бол эрдэмтэн Иринчин түүнийг “гүжир” орчуулга гэж нэрлэсэн. Японы судлаачид монгол хэлний шууд орчуулгын хэлбэр (蒙文直译体文章) гэж нэрлэсэн. Зарим судлаачид Лао Чида-гийн хэлийг 汉儿言语 -гийн ярианы хэл, харин Хубилай хааны үеийн зарлиг, тунхаг, албан бичгийн хятад орчуулгыг бичгийн 汉儿言语 хэмээсэн байна (Wikipedia, Aric, I, 2010). Үнэхээр Лао Чида-гийн хэл, Юаны үеийн хоёр хэлний хятад орчуулгыг харьцуулан үзэхэд өгүүлбэрзүй, үгзүй, үгийн сангийн хувьд адил төстэй зүйл олон байна.

Лао Чида-гийн хэлэнд ажиглагддаг өгүүлбэрзүй, үгзүй, үгийн сангийн онцлогийг хятад хэл, алтай язгуурын хэлтэй хавьтан ойртсоны үр дүнд бий болсон гэж зарим хэлшинжилчид үздэг. Юаны үеийн хятад ярианы хэлтэй дээрх сурвалж бичгийн хэлийг харьцуулан үзэхэд адил төстэй зүйл ажиглагддаг юм. Нэгэн цаг үед хамаарагдах 元代白话 болон Лао Чида-гийн хэлээр төлөөлүүлж болох хятад хэлний хойт зүгийн нутгийн аялгуунд суурилсан, монгол болон Алтай язгуурын хэлний нөлөө бүхий дундын хэл буюу нэгэн төрлийн ‘lingua franca’ энэ үед Зүүн хойт Азид үүссэн байж болох юм гэсэн таамаглал төрж байна. Ийм байсны баримт бол Лао Чида ном болон Монголын Юань гүрний үеийн

(голдуу дөрвөлжин үсгээр бичсэн) хоёр хэлний бичээсүүдийн хятад орчуулга юм. Ийм дундын хэл байсан учраас бичгийн эх сурвалжид тэмдэглэн үлдээжээ. Ийм нэг өвөрмөц Lingua franca –г хэсэг хугацаанд хэрэглэж байгаад хувиран өөрчлөгдөж, хятад хэлний хэм хэмжээндээ эргэн орсон байж болох юм. Гэхдээ энэ үзэгдэл бол хэлшинжлэлд сонирхолтой асуудал бөгөөд хэлний хөгжилд гадаад болон дотоод хүчин зүйлийн нөлөөг судлахад чухал ач холбогдолтой юм. Мөн хоёр өөр хэвшинжийн хэл хэрхэн харилцан нөлөөлж байсныг олж харж болох юм.

Энд бид хятад “Лао Чида”-гийн хэлний онцлогийн талаар товчхон танилцууллаа. “Лао Чида” буюу Ноголдайн бусад хэлээрх хувилбарууд нь мөн хэл бүрийн онцлогийг тусгасан чухал судлагдахуун юм. Энэхүү номын хятад, солонгос, монгол, манж, япон хэлний хувилбаруудыг зөвхөн хэлээр хязгаарлахгүй, түүх, соёл, худалдаа, эрхзүй зэрэг олон талаас нь судлах ажил олон орны, ялангуяа тус эрдэм шинжилгээний хуралд оролцож байгаа орнуудын судлаачдын хамтын судалгааны ажил болно хэмээн хүсэн хүлээж байна.

М.БАЯРСАЙХАН. МОНГОЛ БА МАНЖ НУГӨЛДЭЙГ ХАРЬЦУУЛСАН ЗАРИМ АЖИГЛАЛТ

Түлхүүр үг: Монгол Нугөлдэй, Манж Нугөлдэй, харьцуулал, онцлог

Тус илтгэлд монгол (蒙清語老乞大) болон манж хэлний (清語老乞大) Нугөлдай бичгийг харьцуулан тулгаж үзсэн зарим ажиглалтын талаар дурдах болно. Энэ хоёр хэлний Нугөлдай бичиг нь харилцан хамааралгүйгээр хятад эхээс орчуулсан орчуулга гэдэг билээ. Монгол, манж хэлнүүд нь өгүүлбэрийн бүтэц байгуулал ижил бөгөөд эдгээр хэлнээс харилцан орчуулсан албан бичиг, хууль цааз, түүхэн сурвалж, сургаалын зохиолын уламжлалт хэл найруулгаас авч үзэхэд, үгчилсэн орчуулга зонхилох мөртөө утга санааг алдагдуулалгүй эвтэйхэн зөв буулгаж чаддаг онцлогтой билээ. Тэгвэл 17-18 дугаар зууны үеийн ярианы хэлийг тусгасан монгол, манж хэлний Нугөлдай бичгийг агуулга, хэл найруулгын талаар харьцуулж үзвэл ямар онцлогтой болохыг тодруулах нь тус илтгэлийн зорилго юм.

Манж ба Монгол Нугөлдэйг нэгбүрчлэн тулгаж үзвэл, ерөнхийдөө агуулга, хэмжээний хувьд адил боловч, Хятадын сонгодог утга зохиол, Күнзийн суртлын бичиг номын монгол, манж орчуулга шиг бүрэн дүйж, яв цав тохирохгүй байгаа зүйл ч нэлээн ажиглагдаж байна. Монгол ба манж Нугөлдайн эхийг харьцуулбал дараах онцлогтой байна. Үүнд:

1. Хэрэглэсэн үг хэллэг, өгүүлбэрийн найруулга, утга санаа бүрэн тохирсон
2. Утга санаа, өгүүлэмж тохирох боловч хэрэглэсэн үг хэллэг, найруулга ялгаатай.
3. Утга санаа, өгүүлэмж тохирох боловч, харилцан нөхвөр болохуйц бага сага үг хэллэг орсон. Өөрөөр хэлбэл, нэгэнд нь байгаа үг хэллэг нөгөөд нь байхгүй, хураангуй ба дэлгэрэнгүй бичвэр бүхий ялгаатай.
4. Үл тохирох хэсэг. Энэ нь орхигдсон, эсвэл цаад уг хятад эх нь хоёр өөр хувилбар байсантай холбогдож болох юм.

Эдгээр онцлогийг тодорхой харъя гэвэл энэ хоёр хэлний Нугөлдайг бүрэн эхээр нь харгуулан галиглаж үзэх шаардлагатай. Гэвч нэгэн илтгэлийн хэмжээнд тэгж багтааж оруулах боломжгүй тул, цөөн хэдэн жишээгээр үзүүлье.

1. Үг хэллэг, найруулга, утга санаа бүрэн тохирч байгаа нь:

- Yeke abayai ci qanasa irebe. Bi Cookiyang wang ging-ece irebe. Odo qana ecin-e. /mo.1-1/

- Amba age si aibici jihe. Bi Čoohiyan wang ging-ci jihe. Te absi genembi. /ma.1-1/
- Tngri örüşiyejü bey-e amur bolbasu ečinem /mo.1-2/
- Abka gosifi beye elhe oci isinambi dere /ma.1-2/
- Bi ene ed-i abču Zu jeü yajar-tu qudalduq-a ečiy-e gejü bile. /mo.8-1/
- Bi ere ulin-be udafı Zu jeo bade uncame geneki sembihe /ma.8-1/
- Či saıar ügei qurdun ir-e. Diyan ger-ün ejen olon qudalduı-a kikü kümün-i abči ir-e /mo.8-2/
- Si urunakû hûdun jio. Diyan boihoji age si geren hûdai niyalma-be gajime jio. /ma.8-2/
- Ken ayisi ügei öber-e dengzi-yi kereglen-e /mo.8-3/
- We gelhun akû encu dengneku-be baitalambi /ma.8-3/

Монгол, манж Нүгэлдэйн хэлмэл бүрийн харилцан онцлог байдал жигд бус бөгөөд 8-р хэлмэлийн үг өгүүлбэрийн дийлэнх нь тохирч нийлж байхад 7-р хэлмэлийн хэл найруулга нэлээн чөлөөтэй, харилцан тохирохгүй үг өгүүлбэр ихтэй, нөхвөр болох зүйл их байна.

2. Утга санаа, өгүүлэмж тохирох боловч хэрэглэсэн үг хэллэг, найруулга ялгаатай.

- ... tegünü qüng-yi buruyu-du toyočju jančiyulqui-yi keltürigülümü /mo.1-6/
- ... nenehe šangnan-be weile-de fangkabume tantabure-be guwebumbi /ma.1-6/
- Bayarlaju suryaqu buyu suryaqu ügei üü /mo.1-8/
- Sidhûme tacibumbio, sidhûme taciburakûn /ma.1-8/
- Yirtinču-dü čöm kitad üge bišeü /mo.1-7/
- Jalan-de nikan-i gisun-be baitalara ba umesi labdu /ma.1-6/
- Činu ögülegsen üge jöb bolbači [kumun öber-e öber-e čöm medegsen yajar bui bišeü. Či yamar medegsen yajar bui. Či ögüle. Bi sonusuy-a] /mo.1-6/
- Sini hendurengge udu inu secibe [mini yûnin-de kemuni akûnahakû adali yûnimbi] /ma.1-6/
- Medekü ügei bišeü. Tere üge-yi yakiji ögülemü /mo.1-2/
- Bi adarame bahafi sambı /ma.1-2/

Харгуулбал ийнхүү үг хэллэг, найруулгын ялгаа бүхий хэсэг эхний бүрэн тохирох хэсгээс илүү хувь хэмжээтэй байна.

3. Утга санаа, өгүүлэмж тохирох боловч, харилцан нөхвөр болохуйц хураангуй ба дэлгэрэнгүй бичвэрийн ялгаа цөөнгүй. Жишээ нь:

- Či [+čookiyan kümün] [-] kitad bičig-yi surču yaukin-e /mo.1-6/
- Si [-] [+tere] nikan-i bidhe-be tacifi ainambi /ma.1-6/
- Edüge [-] qaıan beyise [-] delekei dakin-i [-] bügüde jakıruısan bai. /mo.1-7/
- Te [+bicibe] han beise [+duin mederi-be uherilefi] abkai fejergi-be [+yooni] gemu kadalajahi. /ma.1-6/
- Či ün-e-yi medenem geküle kedü-yi öggün-e.[-] Bi čimadu tabu lang tedüi öggüy-e. Sini yûnin-de udu buci teni acanambi. [+Bi sinde fulu inu burakû qomso inu burakû.] Sunja yan oci udhai tob seme teherere hûda. /mo.ma.6-5/
- Sudasu köbkelün jögelen nige adali ügei /mo.7-7/
- Sini ninggun sudala-e tuwaci degdere irurengge fuhali neigen akû /ma.7-7/

4. Үл тохирох хэсэг

- ...geli ere morin mušuri jodon-be udame gajıha. [Ere ilan niyalma eici sini niyaman hûncihin. Eici ishunde acafi jihenggeo. Onggolo jabdurakû ofi bahafi hala gebu-be

fonjihakû bihe. Te gelhun akû fonjiki. Ere age-i hala ai. Ere emke hala Gin. Mini gu-de banjha tara ahûn. Ere emke hala Lii. Mini naycu-de banjha tara ahûn. Ere emke hala Joo. Mini adaki boo -i guçu. Sini ere tara ahûn deo. Ainci aldangga mukûn-i tara ahûn deo dere. Akû. Bi jingini tara ahûn deo. Udtu ocibe suwe jugûn-i unduri balai toome yobodome fuhali targahakû. Yargiyan-i ambula weile baha kai. Be jugûn yabure-de dorolome gocishûn-i yabuha-de amu šaburame ojoro jakade tudtu jortai efihe kai. Muse taka sula gisun-be nakaki. Yasai juleri] ere udhai wase diyan, umesi bolho diyan ... /ma.1-21,22,23/

- [Udtu oci sain kai] /ma.1-10/
- [Mini tere takara niyalma-de fonjici alarangge] /ma.1-12/
- [+...fonjici mini yargiyan tašan-be bahafi saci ombi. Bi gûnici si inu mimbe holtoro niyalma waka. Ai cendeme fonjinara bab] /ma.1-26/
- [+Qana bausan bui. Šûn čing qoton qayaly-a-yin alban-u diyan gin jegeli qoyitu eteged nige tergen-ü gerte bausan bui. Kejij-e irebe. Bi öcügedür irebe.] Ene nökur ken bui. /mo.5-7/
- [+Boihoji age ume gasihyabuha seme gasara. Be genembi. Bi aiseme gasambi. Suwe gasarakû oci udhai joo kai. Eršehe-be ehe serakû oci] amasi jidere erin-de kemuni mini diyan-de jifi tatareo /3-4.5/
- [+Či kejij-e wang ging-eče mordaba. Bi dolon sar-a-yin sineder mordaba. Či wang ging-eče mordaji udaba. Yeügeji sayi kürčü irebe. Bi jam-du asar yabuju irebe.] Bidan-u ger-ün jakiy-a bainau /mo.5-7/
- Či irekü čay-tu [+bida ečige eke, yeke abay-a, yeke abay-a bergen, abay-a, abay-a bergen, egeči ükin degüü, kürgen aq-a, qoyaduyar aq-a, yurbaduyar aq-a, bergei degüü nar čöm mendu. Bultu sayin] bolai. /mo.5-5/

Эдгээр жишээний ташуу үсгээр тэмдэглэсэн хэсэг бол тухайн эхэд байгаа боловч, нөгөө эхэд ямар нэгэн шалтгаанаар орхигдсон байж болзошгүй үг өгүүлбэр юм.

Үүнээс гадна уг санаагаа гаргахдаа нэлээд чөлөөтэй өөрчилж найруулсан гэмээр хувилбар бичлэгтэй онцлог ялгаа байна. Ялангуяа 7-р хэлмэлийн доторх манж, монгол бичвэрт ийм ялгаатай зүйл цөөнгүй бий. Жишээлбэл:

Хуудас	Монгол Нүгэлдэйд	Манж Нүгэлдэйд байгааг үгчилбэл
7.11-7.14	Хүний хөвгүүн багаас сайхан сурч өслөө түшмэлийн ордод яваад бас ч түшмэл болж болно. Хэрбээр түүнийг сургавч түшмэл олохгүй болбоос бас түүний хувь зохиол биш үү. Бид эцэг эхийн санааг дагаж бусдаас доргүй болохул төдий буй за. Чиний энэ хүүхэд ч хүмүүжүүлэн дунд зэргээр явах буй за. Чи бусад юмыг ховдоглохыг байг. Хугарсан зүү гэвч авахгүй. Бусад алдсан газрыг хэлэлцэхгүй болохул зохимуй. Хэрбээр энэ мэт санаж явахул сайн болно. Эртний үгэнд номхон хүн мөнхүү сайн. Мунхаг хүн мөнхүү цалгар хэмээжээ.	Хүний хөвгүүн багаас сайныг сурч түшмэлийг дагалдан тушаасан албанд хичээн явж хэргэм олох нь хэдий үлэмж боловч, олохгүй нь мөн бий. Хэрвээ хэвийн учир байгуулсан сэтгэл үнэн, явдал төв болоод эцэг эхэд ачлалтай, ах дүүд элэгсэг, нөхөр ханьд бат, гацаа хүй, ураг төрөлд найртай, олон сууваас бусдын зөв буруу явдлыг шүүмжлэн хэлэлцэхгүй, аливаа хэрэгт завшихыг хичээхгүй, эхнээс эцэст хүртэл хүчлэн явсаар галирсхийхгүй болбоос тэнгэр өөрөө хишиг хүртээж баян эрхэм хүүхдийг хүмүүжүүлэх нь эртнээс нааш тогтсон зүй. Иймгүй болбоос биеэр ял янхад унаж хүүхэд ач нарт хилэнц ногдохгүй болбоос

<p>Хулгай хийх, хуурч хэлэлцэх, харгислах галирхийхийг байг. Түшмэлийн өмнө санан агуулсаар явж чадахгүй болбоос нэг өдөр ч олж дээр болж болохгүй биш үү. Нөхрийн хооронд өөрийн мэргэнийг өргөх, бусдын эндүүрийг элэглэхийг байг. Онгоц гэгч усанд явах байтал газарт явж үл чадмуй. Тэргээр хийнүү. Тэрэг мөнхүү усанд орохул явж чадахгүй, онгоцоор хиймүй.</p>	<p>даруй завшаан болой. Бас юун буй, баян эрхэм хөвгүүд төрөхийг дэмий эгээрвээс болмуй. Нөхрийн дотор нөхөрлөхөд онц бидний сайн явдлыг өргөж бусдын муу явдлыг элэглэхийг бай. Онгоц усанд явах бөгөөтөл газарт явж чадахгүй тул тэргэнд агуулмуй. Тэрэг мөн усанд явж чадахгүй тул огоцонд агуулмуй.</p>
--	---

Ийм илэрхий ялгаатай бичвэрийн зүйл нь цаад хятад эх нь өөр өөр хувилбар байсантай холбоотой юу, эсвэл энэ хэсгийг арай чөлөөтэй найруулж орчуулсан уу гэдгийг цаашид нягталж үзүүштэй.

Хэл найруулга

Манж Нүгөлдэйн хэл найруулга, үгийн бичлэг нь манж бичгийн хэлнээс төдий л ялгаагүй ажээ. Өөрөөр хэлбэл, манж бичгийн хэлэнд бичиж найруулдгаас огт өөрөөр бичиж найруулсан өвөрмөц зүйл харагдахгүй байна. Магадгүй энэ нь ерөөс манж бичгийн хэл бүрэлдэн тогтоод удаагүй тул аман ба бичгийн хэлний илэрхий ялгавар харьцангуй бага гарсан байсантай холбоотой байж болох юм.

Харин монгол Нүгөлдэйн хэл найруулга, үгийн бичлэг, хэрэглээ нь тэр чигтээ аман ярианы онцлогийг тусгасан нь илт байна. Зөв бичих зүйн хувьд алдаатай гэхээр бичлэгүүд нь нэгэн жигд, дахин давтагдаж байгаа нь хараахан санаандгүй ташаарсан зүйл биш, харин дуудлагаа дагаж бичсэн бичлэг болох нь тодорхой. Жишээ нь: *suruba*, *kiciyegemui* [=kiciyemüi], *čejilsen* [=čegejilegsen], *köndelgejü* [=ködelgejü], *endür* [=ene edür], *amtaqula* [=amtalaqul-a], *qoyala* [=qoyayula], *derbe* [=dörbe], *dečin* [=döčin] гэх мэт.

Монгол Нүгөлдэйд тэмдэглэсэн монгол хэл аялгуу бол тухайн үеийн зүүн монголчуудын хэл аялгууны баримт болно. Төгсгөлийн үгэнд Мүгдэнгийн жанжин яамны Боло (Булу?) гэгч хүнд үзүүлж засуулсан тухай тэмдэглэжээ. Түүнчлэн Солонгосын Монгол сургуулийн бичгийн түшмэд зүүн монголчуудын дунд очиж монгол хэл сурсан байх магадлалтай юм. Тус бичигт тухайн үеийн зүүн монголчуудын ярианы хэлэнд тохиолдож асан зарим өвөрмөц үгийг тэмдэглэжээ. Тухайлбал, манж эхэд “зовоовч” гэж бичсэн газар бүжрэглэвч (*büjireglebči* /mo.3-6/), туранхай махыг хазуу мах (*qajau miq-a* /mo.2-2/), адууны хомоолыг морийн аргал /mo.7-1/, түүж авчрахыг цөлбөж авчрах /mo.7-1/, ишигийг үнүх (эдүгээ зөвхөн янгирын ишигийг хэлэх болсон үг) /mo.6-8/, аяар гэхийг аашаар /mo.3-6/, маш, нэн, тун гэсэн утгатай газар ямагт адбиш гэж, нөхөд гэхийг нөхчүүд (олон удаа гарч буй), тэмдэглэсэн гэдэг утгыг эжэршисэн /mo.8-18/ гэх зэргээр бичжээ.

Түүнчлэн тухайн хэл аялгуу манж хэлний нөлөөнд автаж байсны баримт гэмээр цөөн бичлэг байна. Жишээ нь:

- *Či eyin kü kitad bičig-i surqula činu joriy-iyar surubau činu ečige eke čimayi sur geneü* /mo.1-7/. Энэ өгүүлбэрт өөрийн зоригоор, өөрийн дураар гэхийг чиний зоригоор гэж бичсэн нь даруй манж хэлний ‘ini cihai’, ‘ini cisui’ гэдэг үгийн хуулбар орчуулга юм.
- *Edür büri kitad-un baysi nar-un lüge nige yajar-tu bayiju bičig suruysan učir-tu baqan čidan-a.* /mo.1-8/ Манж Нүгөлдэйд “nikan i šusai emgi” гэжээ. “*kitad-un baysi nar-un lüge*” хэмээн харьяалахын тийн ялгалаар хэлбэржүүлсэн нь манж хэлний онцлогтой дүйх юм. Жич, монгол бичиг зохиол, толь бичиг сэлтэд хятад хэлний шүсай гэдэг үгийг оюутан гэж

орчуулаад хэвшсэн байтал тус зохиолд бүгд багш гэж орчуулсан байна. Энэ нь тухайн үед бичгийн хүнийг хүндлэн шүсай боловч, мөн л багш гэж энгийн харилцаанд өргөж хэлдэг байсантай холбоотой байж болох юм.

- tegünü güng-yi buruyu-du toyöciju jančiyulqui-yi keltüriгүлүмüi /mo.1-6/ Урьдын гавьяаг нь одоогийн гэмд нь харгуулан хэлтрүүлэх гэсэн утга. Гүн гэдэг нь манж хэлнээс орсон гавьяа гэсэн утгатай үг. Мөн дээр өгүүлсэн эжэршисэн (ejeršisen) гэдэг үг нь манж хэлний эжэрэ 'тэмдэглэх, ойлох' гэдэг үгээс үүссэн бололтой.

Манж ба монгол хэлээрх Нүгүлдэйг харгуулж, онцлог ялгааг нь ажиглахад эдгээр хэлээр орчуулагчид харилцан хамааралгүй, эхэлж гарсан бүтээлийг дараагийн бүтээлд ямар нэг хэмжээгээр ашиглаж лавлалт болголтгүй орчуулсан болох нь харагдаж байна.

Номзүй:

1. 정광(1998), 「清語老乞大 新釋」, 태학사.
2. Song Ki Joong, The Study of Foreign Languages in the Chosön Dynasty (1392-1910), Seoul Jimoondang, 2001. xi+212 pp.
3. 『몽어노결대』, 서울대학교 규장각 한국학연구원, 규장각 총서 어학편 (7), 2006.
4. <http://repo.komazawa-u.ac.jp/opac/collections/500/>
5. <https://ir.library.osaka-u.ac.jp/repo/ouka/all/16472/sial19-157.pdf>

Т.ОТГОНТУУЛ “МАНЖ ХЭЛНИЙ ДУУДЛАГЫГ ХАНГЫЛ ҮСГЭЭР ТЭМДЭГЛЭСЭН ОНЦЛОГ (ЧОНГ-О НУГӨЛДЭЙН ЖИШЭЭГЭЭР)”

Солонгосчууд Чосөн²-ы үед монгол хэл төдийгүй манж хэл бичгийг улс төрийн хийгээд түүхийн бусад шаардлагаар сонирхон судалж түүнд анхаарал хандуулж байжээ. Тэмдэглэгдэн үлдсэн баримтаас үзвэл Солонгос дахь манж хэлний судалгаа нь Солонгост Зөрчин³ хэлийг сурах цаг үеэс эхэлсэн гэж болно⁴.

Сэжун хааны 24 он(1442)-ы тэмдэглэлд Хятад-Монгол-Япон судлалын хамт Зөрчин хэлний судлалын тухай дурдсан мэдээ үлджээ. Үндсэн дөрвөн судлал нь хятад, монгол, япон, зөрчин хэл байсан бөгөөд Манж Чин улс төр улсаа байгуулж хүчирхэгжсэний дараа манж хэл судлалын тухай сонирхол ихээхэн өсчээ. Манж хэл судлалд хэт анхаарал тавьсанаар хятад хэлний орчуулагч ховордох болсон явдал ч гарсан байна. Ёнжу-гийн 5 он(1792)-ы тэмдэглэлд '*Орчуулагч нарын дунд хятад хэлийг суралцагч хүн алсдаа байхгүй болох шинжтэй тул манж хэлийг судалдаг 10 ажилтны дундаас гурван хүнийг сонгож хятад хэлийг сургавал зохистой*'⁵ гэж тэмдэглэсэнээс үзвэл тухайн үеийн улс төрийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж хятад судлалаас илүү манж судлалыг чухал болгож анхаарал тавьж байсан нь тодорхой харагдаж байна.

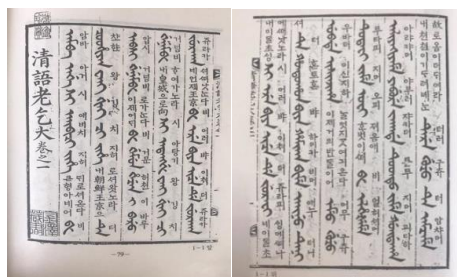
² (1392-1910)

³ Монголоор Зөрчид гэдэг ард түмний нэр нь эртний Нангиад судар түүхнээ олон янзаар тэмдэглэн үлджээ. Гурван улс (220-280)-ын үед *илоу* /悒婁/, Умард Вэй улс /386-535/-ын үед *уцзи* /勿吉/, Сүй (589-619) болон Тан улс (618-907)-ын үед *мохэ* /靺鞨/ гэж байснаа Хятаны Ляо улс (906-1125)-ын *ньюйжээн* /女真/ хэмээн нэрлүүлэх болсон ажээ. Энэхүү *ньюйжээн* гэдэг үгийн үүслийн талаар эрдэмтэд тайлбарлахдаа одоогийн Дүнбэй нутгийн дорнод хэсэгт нутаглан байсан хамниган аймгийнханыг нэрлэдэг байсан зөрчин буюу зөрчид гэдэг нэрийн гажсан дуудлага хэмээн үздэг. Е Лүн-ли, История государства Киданей, Москва, 1979, стр 348, Ц.Шагдарсүрэн “Монголчуудын үсэг бичгийн товчоон”УБ, 2001, х 249, дам эшлэн авав.

⁴ Энэ тухай 정광(2002), 성백인(1994:126-139) нарыг лавлан үзнэ үү.

⁵ 최동권(2008), *Солонгос дахь монгол манж судлалын өнөөгийн байдал*, The Interchange and Understanding of Nomadic Culture in the 21st Century, The Korean Association for Mongolian Studies, Korea, p 83-85.

Бидний судалгааны эх болж буй манж хэлээрх ‘Чонг о нугөлдэй’ /Ch’ongö Nogöltae/ -н⁶ тухай товч өгүүлбээс, тус сурвалж нь Чосөн хааны сүүл үе(1800)-д манж хэлний сургалтад хэрэглэж байсан манж хэлний харилцан ярианы сурах бичиг юм. 8 боть 8 дэвтэр. Модон барын хэвлэл. Өдгөө байгаа эх нь 1765 онд Ким ЧинХа/김진하/ нэмэн засварлаж Хойд Солонгост хэвлэсэн завсрын эх. Угаас хятад хэлээр байсан нугөлдэйг манж хэлээр орчуулсан. Номын бүтэц нь манж бичгээр бичиж баруун талд нь манж хэлний дуудлагыг солонгос үсгээр галиглан тэмдэглэж өгүүлбэр бүрийн төгсгөлд солонгос хэлээр орчуулан хадсан байдаг. Энэ загвар нь ерөөсөө тухайн үед Солонгост ‘Са ёг вон’⁷-д хэрэглэж байсан гадаад хэлний сурах бичгийн нийтлэг хэв шинж байжээ. 1680 онд Чой Хү тэг/최후택/ нар хятад нугөлдэйг манж хэлээр орчуулж эхэлсэн бөгөөд энэ ажил нь 1684 онд бүрэн дуусчээ.⁸ ‘Чонг о нугөлдэй’ нь гэрэл зургийн эхээр хэрэглэгдэж байгаад 1703 онд Пак Чанг Юү/박창유/ нарын 6 хүн барлаж Ли Сэ Ман/이세만/ нар бичиж, хойтон жил нь буюу 1704 онд хэвлэсэн “Чон о чунг хэ” 4 зүйл 20 дэвтэр дунд багтааж анх удаа хэвлэсэн юм. Энэ хэвлэгдсэн эх өнөө уламжилж ирээгүй. Манж Чин улсаас буцаж ирсэн солонгос хүн “Чонг о нугөлдэй”-г манж хэлээр орчуулсан учраас анхнаасаа зөрүү мадагтай. “Чонг о чунг хэ” 4 зүйл дотроос хамгийн эхлээд “Чонг о нугөлдэй”-г засварлах ажил өрнөсөн. Засварласан хэвлэл нь Ким ЧинХа/김진하/ манжийн бүс нутагтай гадаад худалдааны ашигтай газар байсан Хамгёндү/함경도/-гийн Хуэрён/회령/-д байх хугацаандаа уулзсан Манж Нингүта⁹ -гийн Битоши /비터시/-гээс манж хэлний авиаг тэмдэглэн, зөв бичих дүрмийг хянан засчээ. “Чонг о нугөлдэй”-г уул эх нь болох “Хятад хэлний нугөлдэй”, “Монгол хэлний нугөлдэй”-тэй харьцуулж үзэхэд агуулга нь өөрчлөгдсөн газар хааяа таардаг. Манж нугөлдэйн тухайд дусал бинт орхигдсон газар болон өвөрмөц үгс цөөн тохиолддогийг эс тооцвол манж бичгийн хэлний зүй тогтлыг нарийн сайн тусгаж эмх цэгцтэй бичсэн байдаг. ‘Чонг о нугөлдэй’ нь бусад манж хэлний сурах бичигтэй харьцуулахад ‘Са ёг вон’-д хамгийн өргөн хэрэглэгдэж байсан манж хэлний сурах бичиг байжээ. Учир нь агуулгын хувьд өргөн, өдөр тутмын харилцан ярианы үг өгүүлбэрийг тусгасан, энгийн үг хэллэгтэй. Нөгөөтэйгүүр хятад, монгол хэлний нугөлдэйг манж хэл рүү орчуулсан тул суралцагч тэдгээр хэлний сурах бичигтэй харьцуулан сурахад хялбар дөхөм тал ч байсан байж болох талтай. ‘Чонг о нугөлдэй’ нь манж үг тус бүрийн хажууд солонгос хэлээр тухайн үгийн дуудлагыг тэмдэглэж, өгүүлбэр тус бүрийн доор 18-р зууны солонгос хэл (근대국어, *Early modern Korean language*)-ээр орчуулсан байдаг.

Манж хэл: amba age si aibiçi jihe.

Солонгос дуудлага: 암바 아거 시 애비치 지허.

Орчуулга: 큰 형아 네 어디로셔 온다 <청노 1:1a>

⁶ ‘Чонг о нугөлдэй’ /Ch’ongö Nogöltae/-аас гадна тухайн үед манж хэлний сурах бичиг, толь бичгийн зүйл нэлээдгүй олон байсан бөгөөд бидний үед уламлан ирсэн ‘Samyökh ch’onghae (三譯總解) /General Understanding of the Triple/, ‘Ch’ongö Nogöltae (清語老乞大) /Nogöltae of Manchu language/, ‘P’alse-a (八歲兒) /Eight-year-old Boy/, ‘Soa-ron (小兒論) /Discussions of the Child/’ зэрэг сурвалжууд буй.

⁷ Гуулин улсад 1393 оноос ‘Sayögwön’ (사역원) хэмээх орчуулагч бэлтгэх тусгай газар байгуулж Монгол, Хятад, Япон, Зөрчин хэлийг судалж сургаж байжээ.

⁸ 성백인(1999:130).

⁹ Нингүта- Манжийн хаадын холын төрөл буюу зургаан өвөг.

‘Чонг о нугелдэй’-г анх манж хэл рүү орчуулсан тухай ‘Шин сог Чонг о нугелдэй’¹⁰ –н оршилд: “...Манж хэл судлал нь эрт болоод эдүгээ үед бусад хэлний орчуулагч дундаас хамгийн их шаардлагатай байгаа бөгөөд сурахад хамгийн бэрх нь. Манж хэлээрх Нугелдэй, Сам ёг чунг хэ зэрэг сурах бичиг байгаа бөгөөд угаасаа өгүүлбэрийг орчуулж тулгаж хийсэн бөгөөд үүгээрээ хоорондоо төдий л их ялгаа байхгүй. Харин нугелдэй нь пёнжа(1636)-гаас эхлээд манай Дунг хуан жа (동환자) нар¹¹-ын хэлээр тайлбарласан зүйл юм. Бүр анхнаасаа тулгуур болгох буюу дууриан хийж болохуйц эх байхгүй байсан болохоор зөрүүтэй зүйлийг хянахад хэцүү байсан ...”¹² хэмээн дурдсан байдаг аж. Өдгөө ‘Чонг о нугелдэй’-н гурван хуулбар эх байгаа бөгөөд нэг нь Парисын Дорно дахины хэл судлалын сургуулийн номын санд хадгалагдаж байна. Энэхүү эхийг Солонгосын Ёнсэй их сургуулийн профессор Мин ЁнГюү(Min Yong-gyu) эхийг зургаар авч 1964 онд хэвлүүлсэн юм. Харин нөгөө нэг эх нь Лондонгийн Их Британийн музейд хадгалагдаж байгаа бөгөөд 1998 онд Сун Гижүн (Song Ki-jung) хэвлүүлсэн. Гурав дахи эх нь Японд байна. Бид тус илтгэлдээ ‘Чонг о нугелдэй’ /Ch’ongö Nogöltae/-д манж хэлний дуудлагыг хангыл үсгээр хэрхэн тэмдэглэсэн тухай авч үзэхийг зорилоо. Ингэхдээ эгшиг ба гийгүүлэгч үсгээр ялган зааглаж авч үзэх бөгөөд гадаад үг тэмдэглэх манж хэлний “*tulergi hergen*” үсгийн тухайд энэ удаагийн илтгэлд хамруулахгүй болно.

Манж хэлний эгшиг үсгийг хангыл үсгээр тэмдэглэсэн нь:

Манж хэлэнд [a, e, i, o, u, ü] гэх 6 богино эгшигийг үгийн эхэн дунд адагт орох байрлалаар өөр бичдэг.

Манж хэлний [a] эгшигийг¹³ солонгос хэлний [아] эгшгээр тэмдэглэжээ.

amba [암바](1:1a), adarame [아다라머](1:2a), antaka [안타카](1:10a)

Харин хамжин шүргэх [š, č, j, y] гийгүүлэгчийн ард орсон тохиолдолд солонгос хэлний [ㅇ] эгшгээр тэмдэглэжээ.

šanyan [상난](1:6a), yamji [얍지](1:13a), unčame[운차머](6:7a).

Хос эгшиг [ai]-г үгийн эхэнд, дунд, адагт аль ч тохиолдолд солонгос хэлний [애] -гээр тэмдэглэжээ.

aibe [애버](1:4a), saikan [새칸](4:3b), udhai [운해](7:8a)

Манж хэлний [e] эгшигийг солонгос хэлний [어] болон [으] хоёр эгшгээр галиглан бичжээ. Ихэнх тохиолдолд [e] эгшигийг [어] -оор тэмдэглэжээ.

elhe[얼허](1:14b), genefi [거너피](1:14b).

Харин [s] гийгүүлэгчийн дараа орсон [e] эгшигийг үгийн эхэнд, дунд, адагт аль ч тохиолдолд [으] ээр тэмдэглэсэн онцлог харагдаж байна.

useri [우스리](7:5a), puseli [푸스리](3:18b),
seme [스머](4:15a), (4:18a). sigse [식서](4:10b), beise[베서] (1:6b).

¹⁰ ‘Sin sōk Ch’ongö Nogöltae’(清語老乞大新釋) /New Translation of ‘Ch’ongö Nogöltae’/

¹¹ Дунг хуан жа (동환자) гэдэг нь 1636 оны үед манжийн цэрэгт олзлогдож баригдаж байгаад буцаж ирсэн хүмүүс. 정광(2002:609).

¹² 정광(2002:609).

¹³ Манж бичигт урт [a,e] эгшиг тохиолддоггүй нь тэмдэглэх боломжгүйгээс болсон байж болох нь дусал бинтгүй үсгийн бичгийн баримтаас тодорхой харагддаг. (Л.Мишиг,1989:24)

[e] болон [э] эгшгээр тэмдэглэж буй нь тогтсон нэг зарчмаар бичиж байгаа боловч зарим үед өөрөөр тэмдэглэсэн байна. Тухайлбал, манж хэлний 'dere' хэмээх үг 'нүүр (얼굴)' гэх утга илэрхийлж буй тохиолдолд dere [더러](3:7a) гэж тэмдэглэсэн бол өгүүлбэрийн эцэст орж 'буй за(추정)' утга илэрхийлсэн тохиолдолд dere [드러](1:14b) хэмээн ялган бичжээ.

[ei] хос эгшгийг үгийн аль ч байранд тохиолдсон хангыл [э] эгшгээр тэмдэглэжээ.

beise[베서](1:7a), teile [테러](2:10a), eihen [에헨](2:16b).

Хамжин шүргэх [č, š, j] гийгүүлэгчийн ард орсон [e] эгшгийг [ө] эгшгээр тэмдэглэсэн байна.

kičeraqu[키쳐라쿠](7:12b), jekini[저키니](3:3b), hugšeme[혹셔머](3:11b)

Манж хэлний [i] эгшгийг солонгос хэлний [и] эгшгээр бичжээ.

ini [이니](2:3a), sini[시니](1:24b), mini[미니](1:24a).

[ii] урт эгшгийг мөн ялгалгүй [и] –гээр тэмдэглэжээ. Манж хэлэнд урт [ii] эгшигтэй үг тааралдахгүй бөгөөд хятад хэлний үгийг тэмдэглэсэн байна.

Lii [리](1:22b)

Богино [o] эгшгийг хангыл [о] эгшгээр бичжээ.

hontohon [혼토혼](1:8a), ogdoro [옥도로](5:10a).

Харин [č, š, j, y] гийгүүлэгчийн дараа орвол [о] -гаар тэмдэглэжээ.

jodun [조돈](1:11a), bošome [보쇼머](1:10b), yooni[요니](2:5b).

[oi]- гийн хос эгшгийг солонгос хэлний [외] хос эгшгээр тэмдэглэжээ.

boihoji [보호지](3:16a), doigonde [되곤더](2:10a), goidafi [괴자피](4:16b).

[oo] урт эгшгийг бүх тохиолдолд [oo] гэж эгшгийг давхарлан бичсэн байна.

qooli [코리](6:3a), boode[보더](6:6b).

Харин doolacina [두라치나](2:25b) хэмээн тэмдэглэсэн зүйл буй нь бичээчийн алдаа байх магадтай.

[č, y] гийгүүлэгчийн дараа урт oo эгшиг орсон үгсийн дуудлагыг тэмдэглэхдээ солонгос хэлний [oo] нийлэмжээр тэмдэглэжээ.

čoohiyan [초한](1:2b), liyoodung[로동](1:10b)

Манж хэлний [u] эгшгийг [o] эгшгээс дуслаар ялган бичдэг. Эхэнд, дунд, адагт орсон [u] эгшгийг солонгос хэлний [우] эгшгээр бичжээ.

fulu [푸루](2:3b), ubu[우부](8:5b), mučan[무천](2:5a)

[ui] хос эгшгийг [위] хос эгшгээр тэмдэглэсэн.

duilere [뒤러러](7:17a), duin[윈](6:6a)

Манж хэлний [šu, cu, ju, yu] үеийг [슈, чу, жу, уу] нийлэмжээр тэмдэглэжээ.

jušuru [주슈루](3:1b), gučuse [규추스](2:9a), yuyure [유유러](3:11b).

Манж бичигт хэлний арын эр эгшиг [ū] нь үгийн эхэнд ордоггүй. Манж нүгэлдэйд [ū] эгшгийг [u] эгшгээс ялгалгүй солонгос хэлний [우] -гээр нэгэн адил тэмдэглэжээ. [ū] эгшиг нь үгийн дунд, адагт [q, γ, h] гурван гийгүүлэгчтэй л ордог онцлогтой.

hūlha [홀하](2:18a), hūncihin [훈치힌](8:1a), yūniči [구니치](6:10b).

Манж хэлний асуух хэлбэрийн нөхцөл болох -yūn бүтээврийг солонгос хэлэнд [유키] гэж тэмдэглэсэн байна.

elgyūn [얼규키](1:12a), hūncihiyūn [훈치휴키](1:22a),

saiyūn [새유키](1:24b).

Манж хэлний харьяалах, үйлдэхийн тийн ялгалын нөхцөл [i] өмнөх үгтэйгээ хамт бичсэн тохиолдолд хос эгшиг тэмдэглэх зарчмаар бичсэн байна. Харин өмнөх үгээс саланги бичсэн үед солонгос хэлний [и] эгшгээр тэмдэглэжээ.

niyalmai [날매](2:15b), orhoi [올회](2:11b), jusei [주세](1:9b).

Дээр дурдсанаас үзвэл манж хэлний богино эгшиг, хос эгшиг, урт эгшигийн дуудлагыг солонгос үсгээр хэрхэн оноон тэмдэглэснийг дараах хүснэгтэд харгуулан үзүүлье.

Манж	a/ai	e/ei	i/ii	o/oi/oo	u/ui	u/
Солонгос	아/애	어/으/에	이	오/외/ ㅜ/우/와	우/위	우

Манж хэлний гийгүүлэгч үсгийг хангыл үсгээр тэмдэглэсэн нь:

Манж хэлэнд [n, ng, k, g, h, b, š, s, t, d, l, m, c, j, y, r, f, w, p] гэсэн 19 гийгүүлэгчтэй бөгөөд үгийн эхэнд, дунд, адагт гэсэн гурван хэлбэрээр тэмдэглэдэг.

Эдгээр гийгүүлэгчийн дуудлагыг солонгос үсгээр хэрхэн тэмдэглэснийг авч үзье.

Хэлний үзүүрийн [n] гийгүүлэгчийг солонгос хэлний хэлний үзүүрийн [ㄴ] гийгүүлэгчээр оноон тэмдэглэжээ.

neneme [너너며](2:2b), načŭ [낙추](1:22b), isinačŭ[이시나치](1:14a)

Манж хэлний [ŋ] гийгүүлэгч нь [d, t, j, č] гийгүүлэгчийн өмнө ордог бөгөөд энэ шинж нь монгол хэлнийхээс өөр юм.

antaqa [안타카](1:1b), sunjačŭ[순자치](1:22b), andase[안다스](1:15a).

Хэлний хойгуурх [ŋg] гийгүүлэгчийг мөн солонгос хэлний хэлний хойгуурх [ㅇ] -ээр оноон тэмдэглэжээ.

menggun [명군](1:20a), aldangya[알당가](1:22b), ninggun[녕군](2:7b).

[ŋg] гийгүүлэгч нь манж монгол хэлэнд эгшигийн өмнө тохиолддоггүй үгийн дунд ба адагт тохиолддог шинж нь солонгос хэлтэй ч адил юм. Үгийн дунд дэвсгэрлэхдээ голдуу уугуул үгийн хэлний арын [q/k, ɣ/g, h], хэлний урдуурхи [s/š] зэрэг цөөн гийгүүлэгчийн өмнө тохиолддог.

menggun[명군](6:10a), bočongyo[보총고](6:11b), yangsangya[양상가](7:10b)

[m] гийгүүлэгчийг хангыл [ㅁ] үсгээр оноожээ.

morin [모린](2:9b), membe [멤버](2:14a), majige [마지거](2:10a).

[m] гийгүүлэгч нь манж хэлэнд үгийн эхэнд ба дунд тохиолддог. Харин адагт тохиолдохгүй. Солонгос хэлэнд [l/r] гийгүүлэгчийг тусгайлан ялгаж бичдэггүй учраас манж хэлний [l/r] гийгүүлэгчийг хангыл [ㄹ]-ээр тэмдэглэжээ.

hala [하라](1:5a), eletele [어러터러](7:22a), alara [아라라](1:12a).

urse [울서](7:23a), arbun [알분](3:20b), arara [아라라](6:3a).

Манж хэл ба монгол хэлэнд хэлний үзүүрийн чичрэх дуутай гийгүүлэгч [r] гийгүүлэгч уугуул үгэнд үгийн эхэнд тохиолдохгүй харь үгэнд л тохиолдох бөгөөд энэ нь солонгос хэлтэй адил. Манж хэлний [t] гийгүүлэгч үгийн дунд адагт дэвсгэрлэн ордоггүй. Манж нүгэлдэйд [t] гийгүүлэгчийг солонгос хэлний [ㅌ] гийгүүлэгчээр оноон тэмдэглэжээ.

temgetu [템커투](6:3a), toytosi [톡토시](6:3a), tulgiyen [툴견](3:9a).

Манж хэлний [d] гийгүүлэгчийг [t] гийгүүлэгчээс ялгаж дусалтай бичдэг. Хэлний урдуурх, хамжсан, дуутай [d] гийгүүлэгчийг солонгос хэлний [ㄷ] гийгүүлэгчээр оноон бичжээ. Манж монгол хэлэнд [d] гийгүүлэгч үгийн дунд ба адагт дэвсгэрлэн ордог.

dedure [더두러](4:5b), bidhe [빔허](6:2b), sayda [삭다](3:23a).

Манж монгол хэлэнд [di, ti] гэсэн үетэй уугуул үг бараг байдаггүй. Манж нүгэлдэйд гарч буй дараах үгс нь хятад хэлний үг болно.

diyan[뎐](1:23b), dingse[딩스](7:21a).

Манж хэлний [s] гийгүүлэгч нь үгийн дунд, адагт дэвсгэрлэн ордог. Адагт дэвсгэрлэн орохдоо ихэвчлэн авиа болон дүрс дуурайх үгэнд тааралдана. Энэхүү гийгүүлэгчийг солонгос хэлний [ㅅ]-ээр оноон бичжээ.

sayda [삭다](3:23a), segtere[석터러](5:2a), songqoi [송괴](4:20b),

eshun [엇훈](3:20a).

Zakharov, I. I.(1879:55), 성백인(1999:413) нар [sū] үетэй үг 'sūna' [소나] –аас өөр байхгүй хэмээн дурдсан байна.

Манж хэлний [ši] үеийг солонгос хэлний [시] үеэр буулгажээ. [ㅅ] гийгүүлэгчийн дараа [i] эгшиг орвол монгол ба солонгос хэлэнд [ši]; [시] -гээр дууддаг ижил шинж буй.

Манж бичгийн хэлэнд [s/š] хоёр гийгүүлэгчийг ялган тэмдэглэдэг тусдаа үсэг байдаг. [ši] гэх үе байхгүй.

doysin[독신](5:14a), siden [시던](6:5b), isinafi[이시나피](1:21b).

Манж нүгэлдэйд [s] ба [š] гийгүүлэгчийн ялгааг арын эгшгээр нь тодорхойлон [sa] 는 [사], [ša] нь [샤], [so] нь [소], [šo] нь [쇼] гэж солонгос дуудлагыг тэмдэглэжээ.

yašan [가산](3:6a), jušuru [쥬슈루](6:16a), olhošoro [울호쇼로](7:16a).

[č] гийгүүлэгчийг солонгос хэлний [ㅈ]-ээр, [j] гийгүүлэгчийг [ㅉ]-ээр тус тус тэмдэглэсэн байна.

ačabufi [아차부피](5:18a), hečen [허첸](1:10b), yočishūn [고칫훈](1:23a).

jaqūta [자쿠타](5:18a), juwe [쥬위](4:7b), jobobuha [조보부하](3:11a).

Манж монгол хэлний хамжин шүргэх [č, j] гийгүүлэгч үгийн адагт ордоггүй шинжээрээ адил юм.

[q/k] гийгүүлэгчийг хангыл үсгийн [ㄱ]-аар, [γ/g] гийгүүлэгчийг [ㄱ] тус тус тэмдэглэжээ. Манж хэлний [q/k] хоёр гийгүүлэгч нь эгшиг зохицох ёсыг дагаж гийгүүлэгч зохицох болсны баримт бөгөөд [q] –г [a,o,u] гурван эр эгшигтэй, [k]-г [e,i,u] гэсэн эм эгшигтэй өгүүлдэг¹⁴. [γ/g] гийгүүлэгч ч мөн адил эгшиг зохицох ёсыг дагаж эр, эм үгэнд ялгаатай бичих хэлбэртэй.

qangqaha [강카하](4:17a), muke [무커](2:5b), kubun [쿠분](1:7b).

gelhun [결훈](1:26a), yolmin [콜민](6:17a), gisun [기순](3:5a).

egšeme[억셔머](4:23b), oγtosi [옥토시](7:6b), aγdun [악둔](3:5a).

Дундад эртний монгол бичгийн хэлэнд байдаггүй, зөвхөн манж хэлэнд байдаг [h] гийгүүлэгчийг солонгос хэлний [ㅎ] гийгүүлэгчээр оноон тэмдэглэсэн байна. Манж хэлний [h] гийгүүлэгч нь эр, эм үгэнд бичдэг хоёр хэлбэртэй.

halhūn [할훈](4:17a), hehesi [허허시](3:1b), honin [호닌](5:5a).

Уруулын [b] гийгүүлэгчийг [ㅂ]-ээр, [p] –г [ㅍ]-ээр тус тус тэмдэглэсэн байна.

ebubufi [어부부피](4:13a), labdu [랍두](7:7a), bičibe [비치버](8:11b).

Манж хэлний уугуул үгэнд үгийн эхэнд [p] гийгүүлэгч орохгүй бөгөөд ихэвчлэн гадаад үг болон авиа дуурайх үгэнд ордог. Нүгэлдэйд дараах хэдэн жишээ буй.

puseli [푸스리](3:18b), fempi [핼피](8:17a), pun ki wan [푼키완](7:7b).

Манж хэлний [f], [w] гийгүүлэгчийг хангыл үсгийн [ㅍ]-ээр нэгэн ижил тэмдэглэсэн байна.

afabume [아파부머](6:2a), fejergi [페절기](5:12b),

fafulame [파푸라머](3:17a), fulgiyan [폴간](6:11a),

fila [피라](3:10a), furgisu [플기수](2:5b).

Манж хэлний [w] гийгүүлэгч зөвхөн [a,e] хоёр эгшигтэй хэрэглэгддэг. Үүнийг солонгос хэлний [와, 위] нийлэмжээр тэмдэглэжээ.

wargi [왈기](2:18a), tuwa [투와](8:11b), wesihun [위시훈](1:24a).

Манж хэлний [f] гийгүүлэгчийн дараа [o, i, u] эгшиг холбогдвол [wo, wi, wu] үеийг бүтээнэ. Харин [fo, fi, fu] хэмээн унших учиртай. Өөрөөр хэлбэл [wo, wi, wu] гэсэн үе огт байхгүй гэсэн үг.

forγon [폴곤](7:1a), faidafi [패다피](7:21b), fulgiyan [폴간](6:11a),

¹⁴ Л.Мишиг(1986:31)

fila [피라](3:10a).

Манж солонгос хэлний гийгүүлэгчид хоорондоо авиа бүтэх талаас бүрэн тохирч буй тул манж нүгэлдэйд эдгээр гийгүүлэгчийг бүх тохиолдолд нэгэн ижил үсгээр тэмдэглэсэн болохыг ажиглалаа. Манж хэлний гийгүүлэгч үсгийг солонгос үсгээр оноон тэмдэглэсэн байдлыг үзүүлбэл дараахтай адил.

Манж	n	ng	k/ q	g/ γ	h	b	š	s	t	d	l	m	č	j	y	r	f	w	p
Соло нгос	ㄴ	ㅇ	ㅋ	ㆁ	ㅎ	ㅂ	ㅅ	ㅆ	ㅌ	ㄷ	ㄹ	ㅁ	ㅊ	ㅈ	야/ 여/ 유	ㄹ	ㅍ	와/ 위	ㅍ

Манж хэлний сурах бичиг болох “Чонг о нүгэлдэй” болон энд дурдагдаагүй, тухайн үед хэрэглэж байсан бусад манж ном, сурах бичгүүд¹⁵ нь 18-р зууны солонгос хэл төдийгүй манж хэлний авиа зүй, үг зүй, өгүүлбэр зүйн онцлог шинжийг тусгасан чухал дурсгал болно. Ялангуяа эдүгээ мөхсөн хэл хэмээн үзэж буй манж хэлний дуудлагыг хангыл үсгээр тэмдэглэсэн дурсгал бичиг учраас авиазүйн судалгааны үнэт эх сурвалж болох юм.

Ашигласан ном зүй:

- 정광(1998), 『淸語老乞大 新釋』, 태학사.
- 성백인(1994), 『司譯院 淸學書와 그 研究』, 알타이학보, 제 4 호, 한국알타이학회, pp1-20.
- 성백인(1999), 『만주어와 알타이어학 연구』, 태학사.
- 송기중(2002), 『朝鮮 時代 女眞學 淸學』, 알타이학보, 제 10 호, 한국알타이학회, pp105-116.
- Song Ki-Joong(2001), 『The Study of Foreign Languages in the Chosŏn Dynasty(1392-1910)』, Seoul, Jimoondang Publishing Company.
- 최동권(1986), 『淸語老乞大 研究』, 성균관대학교, 수선논집 第 11.
- 최동권, 강성춘, T. Otgontuul(2008), 『만문삼국지』, 한국학술정보.
- 최동권, T. Otgontuul(2009), 『역주 몽어노걸대』, 피오디 월드.
- Kanno Hiroomi (2000), 『On the Korean translation of Manchu books of Sa-yeog-won』, SIAC-2000, 제 4 차, 국제학술회의, pp97-103.
- Захаров И., 『Полный манчжурско-русский словарь』, СП. 1875.
- Л.Мишиг(1989), 『Манж хэлний сурах бичиг』, УБ.
- Т.Отгонтуул (2011), 『Чосөн улсын үед хэрэглэж байсан манж хэлний сурах бичгүүд』, МУИС, ГХСС- ийн Солонгос судлалын тэнхимээс зохион байгуулсан “Солонгос судлал- 20 жилд” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурал, /хурлын эмхэтгэлд/

Kwon SongHun 『몽어노걸대』저자들이 반영한 몽골어의 음운론적 특징

방효언의 수정은 청나라에서 가져 온 사전에 기초하여 이루어졌다. 당시 청나라 조정에서 혼란스러운 몽골어 표기법을 통일하려고 적극적으로 노력하고 있었다. 『御製滿珠蒙古漢字三合切音淸文鑑』도 그러한 노력의 산물이다. 황제의 명령으로 청의 조정에서 공식적으로 간행한 사전을 받아 본 우리 나라 역학자들은 우리 나라에서 쓰고 있는 몽학서의 몽문 표기법과 한글 주음도 청나라 사전에 맞춰 일관성 있게 통일해야 하지 않나 하는 강한 문제의식을 갖게 되었을 것이다. 이 일에 대한 책임을 당시 몽학당 훈장이었던

¹⁵ 한청문감, 방언집석, 칠세아 зэрэг манж ном буй.

방효언이 맡았다. 하지만 몽골어에 능통했던 18세기 최고의 몽역관 이억성이 수차례 북경을 방문하여 몽골인의 도움을 받아 심혈을 바쳐 개정한 『몽어노걸대』의 전면적인 수정에는 주저했던 것 같다. 그래서 어투는 고치지 않고, 일부 자음을 수정하는 데 그친 것으로 보인다. 여기서 어투는 구체적으로 무엇을 가리키는 분명치 않으나, 몽골어 원문에 반영된 문체를 의미하는 듯하다¹⁶.

방효언이 중간할 당시 간판한 것으로 보이는 '첩해몽어 같이 비교적 가벼운 새 판목'(가로 43.8 x 세로 25.4 厘, 두께 2 厘)에도 교정이 이루어져 있는데, 방효언의 제 2 차 개정 이후에도 약간의 수정이 있었던 것 같다. 이를 뒷받침하는 것이 현존 『몽어노걸대』 3 본 간에 한두 군데 차이를 보이고, 책의 크기도 서로 다르다는 사실이다¹⁷. 서울대본은 36x24.5cm, 동양문고본은 33.7x23.3cm, 파리 동양어학 도서관본에 대해서는 아직까지 알려진 바가 없다. 이 사실은 현존 몽어노걸대 3 본이 같은 날 찍어낸 동일 목판본이 아님을 보여준다¹⁸. 방효언이 『몽어노걸대』를 중간한 이후에도 학습자의 수요에 따라 목판을 찍을 때 약간의 교정이 있었다.

IV. 결론

최초의 몽골어 '노걸대'는 조선초에 몽학서로 사용되다가 임진왜란, 병자호란 이후 소실되었다. 이후 몽골어 학습의 수요가 늘자 '한어 노걸대'를 다시 몽골어로 번역하여 '신번노걸대'라는 이름으로 사용하다가 이희대, 현문항이 수정하고 이희대가 간판하여 비로서 『몽어노걸대』라는 이름으로 책을 냈다. 이 책은 체제와 구성에 있어서 현존 『몽어노걸대』의 근간이 되었다. 몽문 자모에 대한 한글주음 원칙도 이때 확정된 것으로 보인다.

이억성의 개정으로 『몽어노걸대』에 북경에서 사용하는 몽골인들의 생생한 구어체 몽골어가 크게 반영되었다. 『몽어노걸대』에 한 단어가 문법형태소를 지닌 경우, 몽골어 표기가 둘로 나타나는 경우가 허다한데, 하나는 문어형이고 하나는 구어형이다. 중국을 자주 다니며 만난 몽골인의 도움으로 이억성의 개정판에 구어형이 다수 들어간 것으로 보인다.

방효언의 개정은 청나라에서 가져온 『몽문감』이라고 알려진 『御製滿珠蒙古漢字三合切音清文鑑』에 나오는 몽문 표기법에 기초하여 이루어졌다. 그는 몽문표기와 한글 주음, 한글역문에 현저히 나타나는 오류들을 과감하게 수정했을 것이나 몽골어 어투는 그대로 남겨 두었다. 현존 목판에서 보면, 일부 구어형을 『몽문감』에 기초하여 문어형으로 바꾸었는데 이는 오류에 대한 수정으로 보기 보다는 『몽문감』의 표기법에 의도적으로 맞추려고 한 것으로 봐야 할 것이다.

<참고문헌>

자료

『몽어노걸대』, 서강대학교 인문과학연구소, 국학자료 제 3 집, 1984.

『몽어노걸대』, 서울대학교 규장각 한국학연구원, 규장각 총서 어학편 (7), 2006.

논저

<한국어>

¹⁶ 이성규(2002:20)에서는 '어투'를 문법이라고 보았지만, 'ju/ jü 주', '-ču/ -cü 추'가 수정된 예를 볼 때 문법을 의미한다고 보기 어렵다.

¹⁷ 서울대 규장각본과 동양문고본의 차이에 대해서는 최기호(1985:41-42) 참조.

¹⁸ 이성규(2002:33)에서 파리 동양어학 도서관 소장본이 한두 곳을 제외하곤 다른 판본들과 일치한다고 했다.

- 김방한(1962), 「규장각 소장『몽어노걸대』의 간행연대에 관하여」, 『문리대학보』, 제 10 권 제 1 호, 서울대 문리대, pp.26-30.
- 김형수(1974), 『몽학삼서연구 I』, 형설출판사.
- 바트히식, 산기도르지(2009), 『17-18 세기 몽골어의 음운론적 연구』, 박사학위 논문, 단국대학교.
- 송기중(1988), 「18 세기 조선조 몽역관들이 이해한 몽고어문법 -/몽어유해/ 부록
“어록해”를 중심으로-」, 규장각 소장『몽어노걸대』의 간행연대에 관하여」, 『한국학의 과제와 전망 I』 (제 5 회
국제학술회의 세계한국학대회 논문집), 한국정신문화연구원, pp.660-689.
- _____(2006), 「조선시대 몽고어 학습과 몽학삼서」, 『몽어노걸대』, 서울대학교 규장각 한국학 연구원, pp. 1-43.
- 이기문(1964), 「몽어노걸대 연구」, 『진단학보』25-26-27 합병호, 진단학회, pp.367 -426.
- _____(1967), 「몽학서 연구의 기본문제」, 『진단학보』31 호, 진단학회, pp.91-113.
- 이성규(2002), 『몽학삼서의 몽고어 연구』, 단국대학교 출판부.
- 정광(1990), 「몽학삼서의 중간에 대하여 -고려대학교 소장의 목판을 중심으로-」, 『대동문화연구』 제 25 집,
성균관대학교 대동문화연구원, pp.29-45.
- _____(2002), 『역학서 연구』, J & C.
- _____(2014), 『조선사대의 외국어 교육』, 김영사.
- 정광 · 윤세영(1998), 『사역원 역학서 책판연구』, 고려대학교 출판부.
- 최동권 · Otgontuul, T(2009), 『역주 몽어노걸대』, 피오디 월드.
- 최기호(1985), 「노걸대류 연구에 있어서 몇 가지 문제」, 『상명여대논문집』, 17 집, pp.71-89.
- _____(1991), 「몽골어 독본과『몽어노걸대』의 판본」, 『동방학지』, pp.581-593.
- _____(1994), 『몽어노걸대 연구』, 상명여자대학교 출판부.
- 홍대용 지음/ 김태준, 박성순 옮김(2001), 『산해관 잠긴 문을 한 손으로 밀치도다』, 돌베개
- 후월바타르(2018), 「『몽어노걸대』 방언 문제에 대한 연구」, 『몽어노걸대 연구』, 한국학 중앙연구원 출판부, pp. 307-327.
- <외국어>
- 栗林均, 呼日勒巴特尔(2006), 『御製滿珠蒙古漢字三合切音清文鑑 モンゴル語配列
対照語彙』, 東北アジア研究センター叢書 第 20 号, 東北大学東北アジア研究 センター.
- Kara, G(2000), 『The Mongol and Manchu Manuscripts and Blockprints in the Library of
the Hungarian Academy of Sciences』, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Ligeti, L(1933/1977), 『Rapport préliminaire d'un voyage d'exploration fait en
Mongolie Chinoise』, La société kőrösi-csoma, Budapest.
- Poppe, N(1926)/ 최형원 번역(1998), 「Geserica, Untersuchung der sprachlichen
Eigentümlichkeiten der Mongolischen Virsion des Gesserikhan」, 『Asia Major』III, S.1-32, pp.167-193. /
「몽골본 게세르칸의 언어적 특징에 관한 연구」, 『몽골학』제 7 호, pp.233-297.
- _____(1955), 『Introduction to Mongolian Comparative Studies』, Helsinki.
- Лувсанвандан, Ш(1959)/ 권성훈 번역(2000), 『Монгол хэл аялгууны учир』, УБ. / 「몽골어와 제방언」, 『몽골학』
제 10 호, pp. 251-275.
- Чоймаа, Ш(2002), 『Qad-un ündüsün quriyangxui altan tobči』, УБ.
- Төмөртоого, Д(1992), 『Монгол хэлний түүхэн хэлзүй үндэс I』, УБ.

**ЖУ СУХЭНЬ, Т.ОТГОНТУУЛ “ЧОНГ-О НУГӨЛДЭЙД ГАРЧ БУЙ МАНЖ СОЛОНГОС
ХЭЛНИЙ ЗАХИРАХ ХҮСЭХ ТӨЛӨВИЙН ХАРЬЦУУЛАЛ”**

『清語老乞大』에 나타난 만주어 한국어의 명령·원망형 어미 대조 연구

본고에서는 『清語老乞大』에 나타난 만주어 명령·원망형과 18세기 한국어의 대응 관계를 살펴보고자 한다. 명령·원망형은 화자의 소원 표현에 기원을 두고 있으며 의미를 기준으로 명령형, 희원형, 청유형, 기원형, 의구형 등으로 나눌 수 있다. 이를 어미에 따라 'Ø', 'ki', 'kini', 'cina', 'rahū', 'reo(rao/roo)'로 구분할 수 있으며 각각의 어미들은 주어의 인칭에 따라 의미가 달라진다. 만주어의 각 어미에 해당되는 18세기 한국어 어미의 형태와 의미를 분석하는 방식으로 둘 사이의 대응 관계를 살폈으며 인용문의 형태로 쓰인 경우와 부정문은 별도로 다루었다. 명령·원망형의 선행 연구는 만주어 측면에서 형태를 분석한 것이 대부분인데 이를 아래의 내용을 통해 살펴보자.

- Taking in order the parts of the paradigm *arambi to write* I will now explain each form. 1. The stem is *ara* which at the same time serves as the Imperative : *ara write!*... 7. **ki** forms a subjunctive of the present : *ara-ki may he write*, ... 14. **cina** forming an concessive : *ara-cina may he write if he likes, may he write what he likes*, ... 15. **kini** forming an optative : *ara-kini, would that he wrote!* **cina** and **kini** are also used in an imperative or passive sense. (Möllendorff, 1892:9)

- A. 命令形 : 動詞의 命令形은 다음에 例擧되는 몇 개의 變則動詞 特殊形을 除하고는 모두가 動詞의 語幹만으로 이루어진다. E. 孃令形 -cina 話者의 意思에 따라 聽者가 어떠한 行動을 해주기 바란다라고 意義를 假定할 수 있으니 다음의 各 例들도 모두 이에서 벗어남이 없다 하겠다. ... F. 意慾形 -ki 이는 單純한 機能만을 가진 動詞의 活用語尾가 아니라 話者나 聽者나 間에 또는 兩者 다 아직 實現되어 있지 않는 狀態에서 將次 實現될 것을 바란다라는 意義素로 假定할 수 있다. ... G. 放任形 -kini (話者를 除한 聽者 혹은 第三者가 本人의 意思에 依하여) 아직 實現되어 있지 않는 事象이 實現되어도 좋다. 또는 實現되기를 바란다라는 意義素를 假定할 수 있으며...(중략), H. 疑懼形 -rahū 이의 뜻하는 바는 語幹을 內容으로 한 事象이 일어나지 않을까 疑心스럽다라는 意義素를 假定할 수 있다. I. 請願形 -rao/-reo/-roo 未實現의 事象이 實現되도록 相對方에게 請願하는 것이다. (박은용, 1973:167~177)

- Imperative : The Imperative is characterized by the lack of a subject and use of the base form of the verb with no suffix added. Optative : The optative '-cina', which is addressed to the second person of the singular and plural, is used to indicate humble, but urgent, begging on the part of the speaker. Propositive : The propositive '-ki' is used to indicate a suggestion or proposal that both the addressee and the speaker perform an action. The propositive '-ki' is also used to indicate a suggestion or proposal to the addressee that the speaker perform an action. Besides, the propositive '-ki' is used to indicate the speaker's sincere intention to perform an action. Causative: The causative '-kini', the meaning of which is similar to the causative infix '-bu-', is used to express a suggestion that a third person perform an action. The meaning of this causative verb normally involves two participants, with one participant causing the other to undertake the action expressed by the lexical verb. Apprehensive : The apprehensive '-rahū' is used to express a fear that something undesirable may happen. Precative : The precative '-reo' is used to express a deferential or very polite request on the part of the speaker. (Eung-jin Baek, 2012:182~187)

• '-ki'는 주어의 인칭과 상관없이 모두 '화자의 소망'을 나타내는 데 사용되고 있음을 알 수 있다. 이러한 기본 의미를 바탕으로 해서 '청유, 완곡한 명령, 간접 명령' 등의 부차적 의미를 가지게 된다. '-kini' 역시 주어의 인칭과 상관없이 모두 '화자의 소망'을 나타내는 데 사용되고 있음을 알 수 있다. 이러한 기본 의미를 바탕으로 해서 '미래에 대한 희망, 정중한 명령, 사역, 방임' 등의 부차적 의미를 가지게 된다. '-cina' 또한 '화자의 소망'을 나타내는 데 사용되고 있음을 알 수 있다. 이러한 기본 의미를 바탕으로 해서 '정중한 의뢰, 완곡한 명령, 희망, 후회' 등의 부차적 의미를 가지게 된다. (연구동, 2012:12~22)

이들 선행연구는 만주어 명령·원망형에 대한 분석이 주를 이루었음을 확인할 수 있다. 연구동(2012)에서는 원망형 어미(-ki, -kini, -cina)에 대한 분석, 인칭에 따른 접근과 동사 'se-'와 함께 쓰이는 용법 등 다양한 측면의 연구를 진행하였다. 이에 본고는 기존 연구들에서 다루지 않은 만주어 명령·원망형과 한국어와의 대조연구, 명령부정문, 인칭에 따른 의미 변화 등의 여러 부분들을 보충하려는 목적을 갖는다.

1. 'Ø'

문장이 동사 어간으로 종결될 경우 명령형이 형성된다. 기본적으로 화자의 소원, 희망을 청자에게 나타내는 의미를 가지며 청자에 대한 지시 등의 의미로 확장되어 자주 쓰인다. 2 인칭 단수, 복수 모두 주어로 가지며 몇몇 불규칙형이 나타나기도 한다.

- 1) a. suweni juwe nofi neneme gene.(清老 4:22b)

너희 둘 히 묻져 가라.

- b. gucu si tutafi sain bisu(清老 8:1b)

벗아 네 찌져 죠히 이시라.

위의 예시들을 살펴보면, 문장이 동사어간으로 종결되며 1 인칭 화자가 2 인칭 청자에게 원하는 바를 표현하고 있음을 알 수 있다. (1.a)는 2 인칭 복수에게 명령하는 형태이고, (1.b)는 2 인칭 단수에게 화자가 원하는 바를 표현하고 있다. 동사어간으로 종결된 만주어 명령형은 한국어의 '-라'에 대응되는 양상을 보인다. 염광호(1998:256)에 따르면 "18 세기 명령토에는 이미 하대, 대등, 보통높임, 아주높임의 네 등급이 다 이루어져 있었다. '-라'는 하대계칭의 명령토로써 화자가 자기보다 아래 사람에게 어떤 행동을 요구할 때 쓰인다."고 서술하고 있다. 18 세기 국어 의향법을 다룬 문성환(2000:99)의 연구에 의하면 명령법은 낮춤, 반말, 높임, 아주높임으로 구분되어 있으며 '-라'는 낮춤에 속한다. 만주어의 동사어간으로 끝난 명령형은 아랫사람에게 원하는 것을 요구하는 한국어의 명령어미 '-라'에 대응됨을 확인할 수 있다.

다음은 동사어간으로 종결된 명령형이 인용문의 형식으로 나타난 경우를 살펴보자. 인용문의 형식으로 나타날 경우, 두 가지 형태를 보이는데 첫번째는 화자가 주어에게 바로 명령하는 경우이고, 두번째는 화자가 청자에게 전달하여 청자가 주어에게 시키도록 만드는 형태이다. 먼저 첫번째 경우를 예시를 통해 살펴보자.

- 2) a. membe aibide genefi dedure babe baisu sembi.(清老 3:19b)

우리롤 어디 가서 잘 곳을 츠즈라 흐는다.

- b. sini ama eniye taci sembio?(清老 1:7b)

네 父 母 | 비호라 흐더냐?

- c. bai gisun de henduhengge aniyadari haji be seremše

상 말 에 니르되 히마다 凶荒 을 防備 흐고

- erindari hūlha be seremše sehebi.(清老 2:23b)

재마다 盜賊 을 防備 흐라 흐였느니

예문 (2)는 각각 1,2,3 인칭을 주어로 갖는 인용문이다. 예문 (2.a)는 집주인이 왕씨일행에게 숙소를 다른 곳에서 찾으라고 하자, 왕씨가 호소하는 장면인데 이 때 집주인의 말을 인용하고 있다. 예문에서의 주어는 왕씨일행, 즉 우리(1인칭)가 되는 것이다. 예문 (2.b)는 왕씨와 김씨의 대화장면인데 왕씨가 김씨의 부모님이 김씨에게 한문을 배우라고 하였는지 묻고 있다. 김씨의 부모님이 김씨에게 물은 것이므로, 너(2인칭) 주어를 취하고 있음을 알 수 있다. 예문 (2.c)는 사람들이 흉작을 방비하고 도적을 방비하라고 하였다는 말을 인용하고 있다. 이 경우 말하는 사람도, 듣는 사람도 미정이므로 주어가 3인칭이라고 볼 수 있다. 다음으로 화자가 청자에게 전달하여 청자가 주어에게 시키도록 만드는 형태의 인용문을 살펴보자.

3) si boihoji de hendufi derhi orhoi sektefun be gaju se.(淸老 5:1b)

네 주인 의게 날러 샷과 집 자리 툄 가져오라 호고

위의 예문을 보면, 화자가 주인에게 직접 명령하지 못하는 상황에서 청자에게 자신의 말을 인용하여 시킴으로써 제 3자에게 대신 전하는 방법을 택하고 있음을 알 수 있다. 주로 자신의 의도를 나타내기 위해 인용문의 형태를 취하고 있는 문장에서 나타난다. 이상을 정리하면, 동사어간으로 끝나는 만주어 명령문은 일반적으로 화자(1인칭)의 의도를 2인칭에게 시키는 방법으로 나타난다. 그러나 'se-' 동사를 사용하여 인용문의 형식을 취했을 경우에는 주어로 모든 인칭이 모두 올 수 있고 '동사어간'+ 'se-'의 방식으로 인용문을 형성시킨다.

18세기 한국어의 명령형 인용문에 대해서 국립국어연구원(1997:168~169)에서는 “인용 동사가 와도 그 앞의 내용이 인용문임을 표시하는 인용의 보문소가 18세기까지는 제대로 나타나지 않는다.”라고 기술하였고, 최동권(2006:182) ‘하야-’가 생략된 경우를 제외하면 인용동사 ‘하-’가 인용문을 식별할 수 있는 기준이 된다는 점에서 몽골어, 만주어와 일치한다고 설명하였다. 즉, 18세기까지는 현대국어에 나타나는 인용의 표지 ‘라’, ‘라고’ 등이 나타나지 않았기에 인용문을 구분하기가 어렵지만 ‘하야-’가 생략된 경우를 제외한다면 인용동사 ‘하-’를 이용하여 인용문을 형성시킨다는 것이다. 명령형 인용문을 구성함에 있어 만주어(동사어간+ ‘se-’)와 한국어(명령형어미 ‘-라’+ ‘하-’)의 방식이 일치함을 확인할 수 있다.

다음으로 동사어간으로 끝난 명령문의 부정형에 대해 살펴보자.

4) si ume tucibure.(淸老 5:2a)

네 내지 말라

‘ume’는 그 자체로 ‘말라’라는 뜻을 가지고 ‘동사어간+ra/re/ro(미래형)’과 함께 쓰여 금지명령의 의미를 나타낸다. Möllendorff(1892:12)에서도 “ume followed by the verb in the future tense(ra) expresses prohibition: *ume fusihūsara do not despise; ume gunire : do not think.*”라고 설명하고 있다. 한국어의 부정형 ‘말라’에 대해서는 ‘말-’ 동사에 ‘-라’ 명령토가 결합한 방식이라면 만주어는 부정어 ‘ume(말-)’에 동사의 미래형을 뜻하는 ‘동사어간+ra/re/ro’를 사용하여 금지명령형을 나타낸다는 점에서 차이를 보인다.

2. -ki

-ki는 희원형의 대표적인 어미로서 가장 많이 쓰이고 인칭 제약 없이 사용될 수 있다. 기본적으로 화자의 의지를 나타내며 주어로 1인칭이 올 경우, 단수, 복수에 따라 의미가 나뉜다. 아래의 예시를 통해 이를 확인해보자.

1) a. bi tuwaki.(淸老 6:16a)

내 보자.

b. jai gūwa ulin be udafi gajiki.(淸老 6:7a)

다시 다른 貨物 을 사셔 가져오마.

c. muse sasari yoki dere.(清老 1:10a)

우리 흠씩 가자.

d. amba age be amasi geneki.(清老 8:21b)

큰 형아 우리 도라 가노라.

예문(1.a), (1.b)는 1인칭 단수가 주어이자 화자로 등장하였는데, (1.a)의 경우 화자의 소원, 의지를 표현하는 문장이라면 (1.b)는 화자의 의지, 약속의 표현이라 볼 수 있다. 예문(1.c), (1.d)는 1인칭 복수 우리가 주어로 등장하였는데 (1.c)는 청자로 하여금 함께 어떤일을 하자는 청유의 의미로 쓰였다면 (1.d)는 화자의 의지를 표현하는 문장이라 볼 수 있다.

다음으로 2인칭이 주어로 등장한 경우를 예문을 통해 살펴보자.

2) si mimbe yarume gamafi tuwanaki.(清老 4:23b)

네 나를 引導하여 드리고 보라가자.

위의 문장에서 살펴볼 수 있듯 화자의 소원, 희망을 청자(2인칭)에게 표현함으로써 요구나 부탁의 형태로 표현되고 있음을 확인할 수 있다. 3인칭이 주어로 등장하는 경우가 있으며 이 경우 화자의 3인칭에 대한 간접명령의 의미를 나타내지만, 대화체가 주류를 이루고 있는 『清老』에서는 이에 대한 예시를 발견하지 못했다.

이상으로 만주어의 '-ki' 어미가 한국어의 '-자', '-마', '-라' 등에 대응하는 것을 확인하였다. 대다수가 '-자'에 대응되는데, 이는 국어의 청유법에 해당되는 어미이다. 문성환(2000:104)에서는 "청유법은 화자와 청자가 같이 행동하기를 요구하면서, 화자가 청자에게 언어내용을 전달하는 문법적 방법이다."라고 정의하였고, 김병건(2011:143)에 의하면 "'-자'는 꺾임법에 해당되며 대개의 경우 복수의 임자말을 갖지만, '꺾임법은 때론 '나'를 임자말로 두고 '願'을 나타내거나 '약속'의 뜻을 나타내기도 한다."라고 서술하였다. 화자 자신의 바람이나 청자에 대한 약속, 화자의 청자에 대한 청유의 의미 등을 나타냄을 확인할 수 있다. 종결어미 '-자'의 대상에 대해서 염광호(1998:261)는 권유토의 하대계칭, 대등계칭, 보통 높임, 아주 높임의 네 단계중 하대계칭 권유토에 속한다고 서술하였고, 문성환(2000:104)은 청유법의 낮춤, 반말, 아주높임의 세 단계중 낮춤에 해당한다고 보았다. 즉, '-ki' 어미가 청유의 의미로 쓰인 경우 손아랫사람에게 권유하는 의미로 쓰인다고 볼 수 있다. 어미 '-마'로 해석되는 경우도 확인되는데 이는 약속법에 속한다. 염광호(1998:232)에서는 '-마'를 하대계칭의 서술토에 포함시켰고, 문성환(2000:71) '약속법은 청자에 대하여 특별한 요구를 하는 일이 없이, 청자에게 어떤 행동을 해주기를 약속하면서 화자가 청자에게 언어내용을 전달하는 문법적 방법이다.'라고 정의하였다. '-마'로 해석된 경우는 아랫사람에게 화자가 무언가를 해주겠다는 약속의 의미로 쓰인 것이다. '-라'는 드물게 나타나는데 서술법 종결어미에 해당되며 '가'+'-노라', '가'+'-노'·'-'+'-오'+'-라'로 분석해서 보아야 한다. 김성란(2006:146)에 의하면 '-노-'는 현재시제를 나타내는 선어말어미 '-노'·'-와' 화자의 의도를 나타내는 선어말어미 '-오-'가 통합된 것이다. 즉, '-라' 자체는 서술형 종결어미이지만, 현재에 화자의 의도를 나타내는 '-노-'가 결합됨으로써 화자의 의지를 나타낸다고 해석해야 하는 것이다. 정리하면, 만주어의 '-ki' 어미는 한국어에서 1인칭 화자의 바람, 의도, 약속의 의미를 나타내기도 하고 청자와 함께 하기를 원하는 청유형의 의미도 나타낸다고 볼 수 있다.

다음으로 인용문의 형태로 나타난 경우를 살펴보자. '-ki'로 끝난 원망형에 'se-'를 연결하여 인용문을 형성시킬 경우, 인칭에 관계없이 주어의 의도를 나타내는 의도구문이 형성된다.

3) a. je bi uncaki sembi.(淸老 5:2a)

오나 내 풀고져 흐노라.

b. age si ere honin be uncaki sembio?(淸老 6:7b)

형아 네 이 양 을 풀고져 흐느냐?

c. ere morin be tese gemu udafi šan dung de uncame geneki sembi.(淸老 5:12a)

이 물 을 저들히 다 사서 山東 에 플라 가고져 흐니

예문(3.a)는 1인칭 화자이자 주어인 본인의 의도를 표현하기 위해 인용문의 형식을 사용하였다. 2인칭이 주어의 자리에 올 경우 (3.b)의 경우처럼 화자가 청자의 의도를 질문하는 형태가 많이 사용된다. 예문(3.c)는 3인칭 주어(tese)의 의도를 나타내고 있음을 확인할 수 있다.

국립국어연구원(1997)은 “화자의 의도와 희망을 나타내거나 목적을 말하고자 할 때에는 ‘-게, -고져, -러, -과덕’ 등의 연결 어미를 사용한다.”라고 서술하고 있으며, 이광호(2004:391)에서도 원망(怨望), 희구의 어미 : ‘-고져, -과다(과덕)’로 정의하고 있다. 즉, ‘-고져’ 연결 어미가 화자의 원망, 희망, 목적을 나타냄을 알 수 있고 그 뒤에 ‘흐-’ 인용동사를 연결함으로써 인용문을 형성시킨 형태라고 볼 수 있다. 만주어의 ‘ki’ + ‘se-’ 구조와 한국어의 ‘고져’ + ‘흐-’ 형태가 일치하며 화자의 의도를 나타낸다는 것을 확인할 수 있다.

다음으로 원망형 -ki의 부정형을 살펴보자.

4) muse ume teyere serguwen be amcame geneki.(淸老 4:12a)

우리 쉬지말고 서늘함 을 밋쳐 가자.

‘-ki’의 부정형은 동사원형으로 끝난 명령형의 부정형과 동일하게 ‘ume’ 동사어간+ra/re/ro’의 형태로 나타난다. 둘의 차이는 ‘-ki’의 주어가 1인칭 복수형이며 청유의 의미로 쓰일 경우 함께 어떤 일을 하지 말 것을 바라는 의미를 나타내기 위해 위의 부정형을 사용한다는 것이다. 위의 문장에서 ‘ume’ ‘teye+re’와 ‘geneki’가 같은 주어를 취하고 있기에 ‘-ki’의 부정형이 ‘ume’ 동사어간+ra/re/ro’로 나타남을 확인할 수 있다. 『淸語老乞大』에서 ‘-ki’의 부정형이 나타난 문장 해석은 연결형 ‘-말고’의 형태로만 나타난다. 위의 문장은 우리 쉬지말자 서늘함을 밋쳐 가자로 끊어서 나타낼 수 있기에, ‘말다’ 동사에 + 청유형어미 ‘-자’가 붙은 형태로 분석할 수 있다. 만주어에서는 ‘ki’의 부정형이 ‘ume’+‘동사어간+ra/re/ro(미래시제)’, 한국어에서는 ‘말(다)’+ ‘-자’로 나타남을 확인할 수 있다.

3. -kini

‘-kini’는 3인칭 주어를 가질때, 화자가 청자에게 말한 내용을 3인칭이 수행하도록 하는 사역동사의 의미를 갖는다. 사역의 의미를 전제로 하고 있는데 화자와 청자와의 관계에 따라 의미가 조금씩 달라진다.

1) a. muse juwe nofi cembe halame genefi ce amasi jifi amgakini.(淸老 4:7b)

우리 둘히 저희를 골라 가서 저희 도라 와 자게 흐자

b. si hacihiyame jefi moro fila be ere jui de afabufi gamakini.(淸老 3:14a)

네 지촉 흐여 먹고 사발 접시를 이 아희 게 맛져 가져 가게 흐라.

예문 (1.a)의 경우 1인칭 화자가 청자에게 함께 어떤 일을 할 것을 부탁하는 청유의 의미가 나타나고 있다. 3인칭 복수 ce(그들)를 자게끔 만드는 사역의 의미가 ‘-kini’ 어미를 통해 실현되며 동시에 청유의 의미도 내포되어 있음을 확인할 수 있다. 예문 (1.b)는 화자가 청자에게 명령하고 있는 문장으로 청자에게 3인칭

jui(아이)가 가져가게 만드는 것을 시키고 있음을 확인할 수 있다. 3 인칭 주어에 대한 사역의 의미가 '-kini'를 통해 실현되며 한편으로는 청자에 대한 명령의 의미도 포함되어 있는 것이다. '-kini'에 대응하는 한국어 표현은 '-게 하자', '-게 하라'로 확인된다. '-게'에 대해 이광호(2004:395)는 '어떤 동작이나 상태가 이루어지게 시킴'이나 '도달'하게 하는 기능을 가지고 있는 중세국어의 부동사 어미는 '-게' 또는 '-기(ㄱ·이)'이었다. '... 이 부동사 어미들 중에 '-게'는 근대국어에 그대로 이어졌으나 '-기(기)'는 근대국어에서 소멸된 것으로 보인다.'라고 설명하였다. '하다' 동사에 각각 '-자'는 의도, 청유, 약속을 나타내는 청유형 종결어미, '-라'는 명령형 종결어미를 결합한 형태인 것이다. 즉, 어떤 동작이나 상태가 이루어지게끔 청자에게 요청 혹은 명령하는 의미를 나타낸다고 볼 수 있다.

다음으로 '-kini' 어미가 인용문의 형태로 나타난 경우를 살펴보자.

- 2) aika aliyafi amasi bedereburengge bici, menggun sunja yan be tucibufi bedereburakū niyalma de bukini sehebi(清老 6:5b)

만일 뉘웃쳐 도로 모르논이 이시면, 銀 닷 兩 을 내여 모르지아니 하는 사롬 의게 주게 하자 하여시니

이는 말을 매매하는 과정에서 서류를 작성하였고, 구매 후 이씨가 취소하고자 하는 의사를 밝히자 왕씨가 서류의 글을 인용하여 말하는 장면이다. 3 인칭(bedereburengge)으로 하여금 銀을 주게끔 하여라 라는 사역의 의미를 나타내고 있으며, 명령의 의미 또한 담고 있는 문장을 인용한 것이다. 한국어 번역 또한 사역형 요청, 명령의 '-게 하자'에 인용동사인 '하-'가 붙은 형태로 나타나 일치하는 것을 확인할 수 있다.

4. 'cina'

'cina' 어미는 화자의 부드러운 요구나 부탁, 혹은 허가의 의미를 표현하기 위해 쓰인다. 동사 어간으로 『清老』에서는 주어로 2 인칭이 쓰이는 경우만 발견되었다.

- 1) a. gucuse ilicina.(清老 3:3b)

벗들아 닐럼으나.

- b. ere emu tanggū fali jiha de sini cihai acara be tuwame bucina.(清老 4:3a)

이 一 百 닷 돈 에 네 任意로 맛당흙 을 보와 주럼으나.

- c. uttu oci tatacina.(清老 4:23b)

이러 하면 부리오럼으나.

(1.a)는 벗들에게 일어나라고 부드럽게 요구하는 장면이고, (1.b)는 화자의 청자에 대한 부탁의 표현이라 볼 수 있다. 예문(1.c)는 집주인이 묵어도 된다고 허가하는 장면이며 세 예문 모두 청자인 2 인칭이 주어로 쓰였음을 알 수 있다. 'cina'에 대응되는 한국어 표기는 '-럼으나'로 나타났는데 염광호(1998:257)에 따르면 이는 하대계칭 명령토에 속한다. 김성란(2006:254)은 '-럼으나'는 '하라체' 명령법 어미지만 친절감이 표현되는 어미라고 보았으며 김병건(2011:135)은 '-러므나'는 '허락'의 뜻을 가진 시킴법 씨끝이라고 서술하였다. '-럼으나'는 기본적으로 아랫사람에게 쓰지만 문맥에 따라 허락의 의미를 나타내기도 하고, '-라'로 끝난 명령체보다는 상대적으로 부드러운 표현이며 청자에게 부탁할때도 쓰일 수 있다.

5.reo(rao,roo)

'reo'어미는 화자가 2 인칭 주어에게 자신을 낮추며 예의바른 부탁이나 소원을 표현하기 위한 문장에서 쓰인다.

- 1) a. moro bici emke bureo.(淸老 3:9b)

사발 잇거든 흔나 주옵쇼셔.

- b. amasi jidere erin de kemuni mini diyan de jifi tatareo.(淸老 3:4b)

도라 올 째 예 씨셔시 내 店 에 와 부리오쇼셔.

예문(1.a)의 경우 화자의 청자에 대한 정중한 부탁이라면, (1.b)는 화자가 청자를 높이며 미래에 일어나지 않을수도 있는 일에 대한 기원, 바람을 나타내는 표현이라고 볼 수 있다. 문성환(2000:102)의 분류에 따르면 '-(으/으/오)쇼/쇼셔', '-옵쇼셔'는 명령형(낮춤, 반말, 높임, 아주 높임)의 아주 높임에 해당한다. '-(으/으/오)쇼/쇼셔'는 '-쇼셔'로 대표되는데 '존칭의 '-시-'와 명령형 어말어미 '-오'가 결합한 '-쇼-'에 명령형 어말어미 '-셔'가 결합한 형태인데(유창돈, 1973:221, 재인용) 활발하게 쓰였다. '-옵쇼셔'는 15 세기에 객체높임 선어말어미로 쓰였다가 이 시기에 상대높임 선어말어미로 쓰인 '-옵-'(권재일, 1998:64-65, 재인용)에 '-쇼셔'가 결합한 형태...(중략)라고 서술하고 있다. 즉, 명령·원망형 어미들 중에 가장 청자를 높이면서 부탁하는 형태라고 볼 수 있다.

6. 'rahū'

의구형 rahū 는 동사어간에 붙어 화자의 염려나 두려움을 나타내며 3 인칭을 주어로 갖는다.

- 1) a. gūwa niyalma gamarahū(淸老 7:1b)

다른 사람 가져갈세라

- b. aga nimanggi de usihiburahū(淸老 7:2a)

雨 雪 에 저줄세라.

예시 (1.a)와 (1.b)는 1 인칭 화자의 걱정이 나타나는데 (1.a)는 3 인칭 다른 사람이 가져갈까 두려워하는 것이라면, (1.b)는 눈비에 의해 수레가 젖을까 걱정하는 것이다. 주어자리에 3 인칭 사람, 사물 모두가 올 수 있음을 확인할 수 있다. 이에 대응하는 한국어 어미는 '~ㄹ세라'인데, 문성환(2000:74)에서는 이를 감탄법(낮춤, 높임, 아주높임)의 낮춤법에 해당한다고 보았으며, '-ㄹ세라'는 추측과 미래의 의미가 있는 관형사형어미 '-ㄹ-'에 감탄의 선어말어미 '-셔-'와 '-이'가 결합한 형태라고 보았다. 김병건(2011:33-45)은 "이젯말의 '-ㄹ라', '-ㄹ세라'처럼 '그리 될까 염려하는' 뜻을 가지는 '-ㄹ세라'가 15 세기와 16 세기 문헌에 쓰였다."라고 서술하고 있으며, 그에 따르면 이 경계서술법은 18 세기에까지 이어지는 양상을 보였다. 즉, 아랫사람에게 대할때 사용하며 화자의 어떤 일에 대한 우려를 나타내는 표현인 것이다.

다음으로 인용문의 형식으로 나타난 예를 살펴보자.

- amala temgetu akū ojarahū seme ere wen su bithe araha,(淸老 6:2b)

後에 보람 업슬짜 ㅎ여 이 文 書 쓰노라.

위의 예문을 보면, 3 인칭을 주어로 가지며, 화자의 걱정과 의도를 함께 나타내고 있음을 확인할 수 있다. 한국어의 '~ㄹ짜'에 대응되는데 이에 대해 김병건(2011:93)에서는 다음과 같이 설명한다: '-가'는 15 세기에서처럼 상대에게 직접 묻기보다는 인용마디로 쓰여 자신의 생각을 표현하는 데 쓰였다. '-ㄴ가'는 '너기다, 시브다, ㅎ다'가, '-ㄹ가'는 '너기다, 시브다, ㅎ다, 맛다, 브라다, 저프다, 저ㅎ다'가 인용마디를 이끄는 데 쓰였다. ... '-ㄴ가'/'-ㄴ가'는 월의 풀이말로 쓰이게 되면 상대에게 직접 묻는 물음으로 가능했던 데 반해서 '-ㄹ가'는 대부분 수사 물음으로 쓰였다. 즉, 만주어의 'rahū+se'의 형태처럼 한국어에서도 'ㄹ짜+ㅎ'의

방식으로 화자의 의도를 나타내는데, 'rahū'는 어미만으로 의구형을 형성하는데 반해 한국어의 'ㄹㅅ'는 수사 물음이자 화자의 표현일뿐 문맥에 따라 다른 의미를 나타낼 수 있음을 확인하였다.

이상으로 만주어와 한국어의 명령·원망형 어미에 대해 『淸語老乞大』의 예문을 바탕으로 살펴보았다. 만주어는 'Ø', 'ki', 'kini', 'cina', 'rahū', 'reo(rao/roo)'의 형태로 명령, 희원, 청유, 기원, 의구 등의 여러 의미를 나타내는데 주어와 문맥에 따라 의미 차이가 있지만 화자의 의도를 전제로 한 표현이라는 점에서 공통적이다. 이에 대응하는 한국어의 '-라', '-자', '-하게하자', '-렴으나', '-(으/으/오)쇼/소서', '-옵소서', '-르세라' 등에 대해서도 쓰임과 의미를 살펴보고 대응관계를 확인하였다. 원망형이 부정문과 인용문의 형식으로 나타난 경우에 한해 분석하였고, 부정문의 형성 방법은 상호 차이가 있으나, 인용문의 형태가 동일함을 확인하였다. 본고는 『淸語老乞大』만을 자료의 대상으로 삼았다는 한계를 갖는다. 그 외 『八歲兒』, 『小兒論』, 『三譯總解』 등 다양한 18세기 자료들을 사용한 연구는 추후 과제로 남기겠다.

[참고 문헌]

국립국어연구원(1997), 국어의 시대별 변천연구 2 -근대국어-, 국립국어연구원

김성란(2006), 근대국어의 종결어미 연구, 역락

박은용(1973), 만주어문어연구(二), 형설출판사

백응진(2012), A Colloquial Manchu Grammar, Hallym University Press

연규동(2012), 만주어의 원방법, 한국언어학회 62 권 62 호, pp.3-22

염광호(1998), 종결어미의 통시적 연구, 박이정

이광호(2004), 근대국어문법론, 태학사

이승욱(1980), 국어문법체계의 사적연구, 일조각

홍종선(1998), 근대국어 문법의 이해, 박이정

Möllendorff(1892), A Manchu Grammar With Analysed Texts

김병건(2011), 국어 의향법 씨끝 변천 연구, 건국대학교 대학원 박사학위논문

문성환(2000), 18세기 국어 의향법의 통사적 연구, 연세대학교 교육대학원 석사학위논문

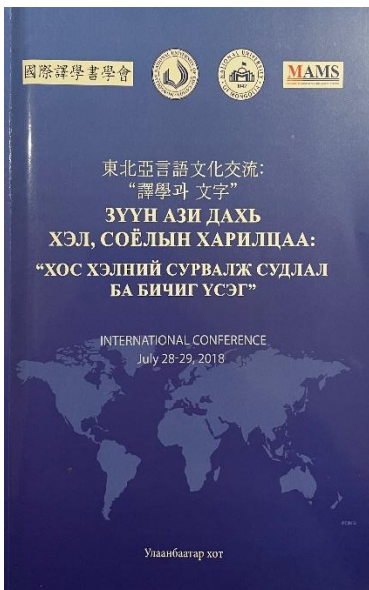
최동권(2006), 국어-몽골어-만주어 인용문 비교연구, 알타이학보 16 권 16 호, pp.177-198

최동권(2012), 역주 청어노걸대신석, 박문사

T.Otgontuul, JuSuhyeon “Comparing the Negative Forms of Manchu and Korean Languages”- Comparing Examples from Manchu Chong-o noqeoldae, 2nd International Conference, Budapest, Eotvos Lorand University, 2017.

T.Otgontuul, *Mongolian- Manchu dictionary*, Ulaanbaatar, 1997.

Хурлын илтгэлүүдийг бүрэн эхээр хэвлэж хуралд оролцсон эрдэмтэд, багш нар, гадаад дотоодын холбогдох судалгааны байгууллага, судлаач нарт тараав.

A4 хэмжээтэй 231 хуудас бүхий хурлын илтгэлийн эмхэтгэл хэвлүүлсэн.

Хурлын урилга, бал, үзэг, тор

Хурлын үеэр тус төслийн сэдэвт холбогдох эх сурвалж, түүний судалгааны тухай, цаашид хамтран ажиллах судалгааны чиглэл, сурвалжийн талаар санал солилцсоноос гадна Монголын Үндэсний номын сангийн “Дэлхийд бүртгэлтэй ховор номын үзэсгэлэн” үзэж тус номын санд буй манж, монгол судлалтай холбоотой ховор эх сурвалж, ном бүтээлтэй танилцав.

ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХУРЛЫН ЗУРГУУД 2018.7.28-29.

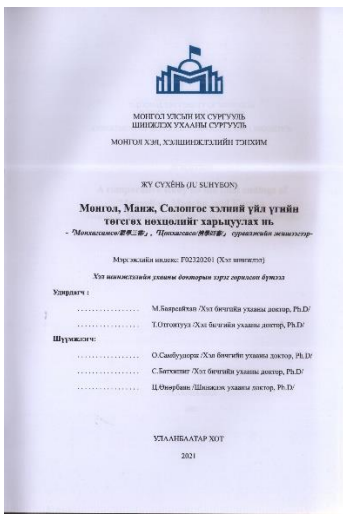
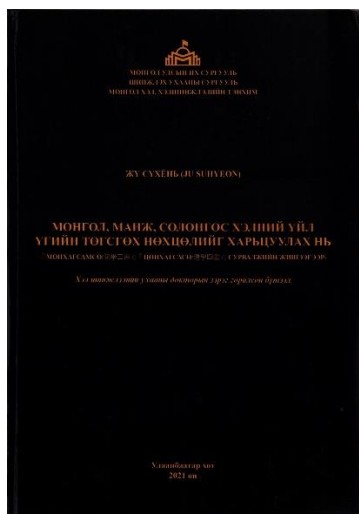

2018 оны гадаад томилолтын зардлыг тус төслийн ажилтан МУИС-ийн докторант Жү Сүхэнь-д олгосон бөгөөд 2018 оны 12 сарын 11-нээс 2019 оны 1 сарын 18 хүртэлх хугацаанд Монгол улсад ирж хийх судалгааны ажил, их семинарын төлөвлөгөөг гаргаж төслийн удирдагч батлав.

Жү Сүхэнь МУИС-ийн Монгол хэл, хэл шинжлэлийн тэнхимд хоёр удаа судалгааны семинар хэлэлцүүлэв.

Төсөл хэрэгжих хугацаанд 2021 онд БНСУ-ын иргэн, МУИС-ийн докторант Жү Сүхэнь Монгол Улсад хэл бичгийн ухаанаар эрдмийн зэрэг хамгаалуулах зөвлөлөөр “Монгол, манж, солонгос хэлний үйл үгийн төгсгөх нөхцөлийг харьцуулах нь -монхагсамсө, цэнхагсасө сурвалжийн жишээгээр-“ нэг сэдэвт судалгааны ажлаа хэлэлцүүлж амжилттай хамгаалсан юм.

2018 онд дээрх ажлыг төлөвлөгөөний дагуу хийж төслийн хамт олонд санхүүгийн болон ажлын тайланг танилцуулж хэлэлцүүлэв.

ҮР ДҮНГИЙН ДААЛГАВАР 2. (2019 ОН)

2019 оны эхний хагас жилийн байдлаар төслийн багийн гишүүд манж, монгол, хятад, солонгос хэлээрх эх бичвэрийг хэл тус бүрээр хариуцан ажиллаж эхийг цахимд бэлтгэх, манж, хятад хэлнээс орчуулах, монгол бичгээрх эхийг кирилл бичигт буулгах ажлыг гүйцэтгэлээ.

1. Манж Нүгөлдэйн эхийн эрдэм шинжилгээний галигийг хийж, манж хэлнээс монгол хэлнээ орчуулах ажлыг тус төслийн судлаач Т.Отгонтуул хийж гүйцэтгэв.
2. Монгол Нүгөлдэй эхийн эрдэм шинжилгээний галиг, монгол бичгээс кирилл бичигт буулгах ажлыг МУИС-ийн докторант Э.Жаргалмаа хийж гүйцэтгэв.
3. Хятад Нүгөлдэйн эхийг цахимд шивэх, хятад хэлнээс монгол хэлнээ орчуулах ажлыг доктор Л.Маналжав хийж гүйцэтгэв.
4. Манж, монгол, хятад эхийн хадмал орчуулга болох солонгос хэлээрх эхийг МУИС-ийн докторант, багш Квонь СунХунь /Kwon Seonghun/, МУИС-ийн докторант Жү Сү Хёон/Ju Suhyeon нар бэлтгэж хянан нягталлаа. /4,5 сар/
5. Дээрх дөрвөн хэлээр буй эх сурвалжийг судалгаанд бэлтгэж орчуулах, хөрвүүлэх, хэл тус бүрийн эрдэм шинжилгээний галигийг хийж, цахимд бэлтгэх ажлыг дуусгасан.

Т.Отгонтуул: Манж Нүгөлдэйн эхийн эрдэм шинжилгээний галигийг хийж, манж хэлнээс монгол хэлнээ орчуулсан. Эртний солонгос хэлээрх орчуулгыг мөн хавсарган оруулав. В5 хэмжээтэй 160 хуудас бүхий судалгааны ажлыг бэлтгэсэн. Түүний хэсгээс энд оруулсан бөгөөд номын эхийг тусад нь хэвлэн хавсаргав.

МАНЖ НУГӨЛДЭЙ 清語老乞大 1

amba age¹⁹ si aibiçi jihe?

큰 형아 네 어□로서 온다

Их авгай чи хаанаас ирэв?

bi čoohiyan wang ging-çi jihe.

내 朝鮮 王京 으로서 왔노라.

Би Чоохиян²⁰ ван жингээс²¹ ирэв.

te absi genembi?

¹⁹ age - Биеэр ахыг авгай хэмээмүй.

²⁰ Чоохиян - Солонгосын эртний Горйе улсыг мөхөөн шинээр байгуулсан улс (1392-1910)-ын нэр.

²¹ Ван жин гэдэг нь эзэн хаан төвлөн амьдардаг нийслэл гэсэн утгатай. Энэ нь Жосёнь улсын үеийн нийслэл Ханьян болно.

이제 어□로 가□다?

Эдүгээ хаашаа одмуй?

bi gemun hečen-i baru genembi.

내 皇城으로 向□여 가노라.

Би Нийслэл хотын зүг одмуй.

si atanggih wang ging-öi juraqa?

네 언제 王京 셔 □났□다?

Чи хэзээ ван жингээс мордов?

bi ere biya iče-de juraqa. (清老:1:1a)

내 이 □ 초□에 □났노라.

Би энэ сарын шинийн нэгэнд мордов.

si ere biya iče-de jurafi te hontohon biya hamiqa bime ainu teni ubade isinjiha?

내 이 □ 초□에 □나셔 이제 거의 반 □이 어□ 엇지 □ 여긔 온다?

Чи энэ сарын шинийн нэгэнд мордож эдүгээ хагас сар болов. Юунд сая энд хүрч ирэв?

emu guču tutafi jime ofi bi elhešeme aliyakiyame yabure jaqade tudtu jime yoidaha.

□ 벗이 □져 음애 내 천천이 기□려 네□故로 음이 더□여라.

Нэг нөхөр хоцорч ирсэн тул би алгуурлан хүлээн явсан тул тийнхүү ирэх нь удав.

tere guču te amčame (清老:1:1b) isinjimbio aqûn?

그 벗이 이제 밋쳐 오랴 못오랴?

Тэр нөхөр одоо гүйцэж ирсэн үү, үгүй юу?

ere udhai tere guču inu siyse teni jihe.

이 곳 저 벗이 그니.

Энэ даруй тэр нөхөр мөн. Өчигдөр ирэв.

si bodoči ere biyai manashûn gemun hečen-de isinambio, isinaraqûn?

네 헤아리니 이 □ 그믐□ 皇城 에 니□랴 니□지 못□랴?

Чи бодвоос энэ сарын хуучдаар нийслэл хотод хүрэх үү, хүрэхгүй юу?

bi adarame bahafi sambi.

내 엇지 시러곰 알리오.

Би хэрхэн олж мэдмүй.

abqa yosifi beye elhe oči isinambio dere. (清老:1:2a)

하□이 어엿비너겨 몸이 平安□면 니□□ □노라.

Тэнгэр өршөөж бие амар болбоос хүрэх буй за.

si čoohiyan-i niyalma qai.

너 □ 朝鮮 사 □ 이라.

Чи Чоохияаны хүн болой.

geli ai šolo-de niqan-i gisun-be mujaqû sain-i tačiha?

□ 모습 겨를 에 漢 말을 □장 잘 □찾 □다?

Бас аль чөлөөнд хятад үгийг үнэхээр сайн сурав?

bi daçi niqan-i niyalma-de bidhe tačiha-be dahame niqan-i gisun-be majige bahanambi. (清老:1:2b)

내 본 □ 漢 사 □ 의게 글 □화심으로 漢 말을 적어 아노라.

Би угаас хятад хүнээс бичиг сурсан тул хятад үгийг багахан төсөөлмүй.

si wede bidhe tačiha?

네 뉘게 글 □찾 □다?

Чи хэнээс бичиг сурав?

bi niqan-i tačiqû-de bidhe tačiha.

내 漢 學堂 에서 글 □찾노라.

Э.Жаргалмаа: Монгол Нүгөлдэй эхийн эрдэм шинжилгээний галиг, монгол бичгээс кирилл бичигт буулгах

Тус номын эхийн хэмжээ В5 хэмжээтэй 147 хуудас бүхий судалгааны ажлыг бэлтгэсэн. Түүний хэсгээс энд оруулсан бөгөөд номын эхийг тусад нь хэвлэн хавсаргав.

МОНГОЛ НҮГӨЛДЭЙ 蒙語乞老大 4

ger-ün ejen abayai basa nige üge bui

主人 兄 아 · · 말 잇다

Гэрийн эзэн авгай бас нэг үг буй.

kümün-ü idekü yaγum-a tür baqan bui bolbaçi basa ene mori-yi yakin-a

사 · 먹을 · 손 아직 저기 이시나 · 이 · 을 엿지 · 리

Хүний идэх юм түр багахан буй боловч бас энэ морийг яана?

baqan ebesü burčay-i ögküle yamar

저기 집과 콩 을 주미 엿디 · 뇨

Багахан өвс буурцгийг өгөхүл ямар?

geyičin ner čī yaugenem

손 들아 네 무어시라 · 다

Гийчин нэр чи юу гэнэм?

kümün idekü yaγum-a (蒙語:4:1a) čigi ügei bayital-a basa qana ečijü ebesü burčay-i olji abču irekü bei

사 · 먹을 · 도 오히려 업 · · 어 · 가 집과 콩 을 어더 가져 오리오

Хүн идэх юм чиг үгүй байтал бас хаана эчиж өвс буурцгийг олж авч ирэх буй?

man-u ene ger-ün qoyidu noγu sayin γajar bui
우리 이 집 뒤· 풀 도흔 곳 이시니
Манай энэ гэрийн хойд ногоо сайн газар буй.

ta buda idesen qoyin-a qoyar kümün mori abčiju tende talbi
너희 밥 먹거든 두 사· 이· 가져가 저기 노흐라
Та будаа идсэн хойно хоёр хүн морь аваачиж тэнд тавь.

gegereküi-dü kürküle ese (蒙語:4:1b) ideülbeči öbesüben čadqu bui-y-a
· 기에 밋· 면 먹이지 아닐지라도 自然이· 부로리라
Гэгээрэхүйд хүрэхүл эс идүүлэвч өөрөө цадах буй за.

ebesü burčay-i möskijü abuy-a geküi-yi bayiy-a
집과 콩을 구· 여사고져· 지 말라
Өвс буурцгийг мөшгөж авъя гэхүйг байгаа.

eyimü bolqula abayai-yin kelekü ni jöb
이러· 면 兄의 날· ㄱ 거시 올타
Ийм болохул авгайн хэлэх нь зөв.

bi tergen-ü gerte ečiküle ali γal ügei keiked-tü deng sitaju abčir-a ge
내 수릿 집의 가면 아모란 불이 업스니 아희들 의게 燈盞 켜 가져오라· 라

Л.Маналжав: Хятад Нугөлдэйн эхийг цахимд шивэх, орчин цагийн хятад ханзыг хадах, хятад хэлнээс монгол хэлнээ орчуулах ажлыг хийж гүйцэтгэв. Нийт В5 хэмжээтэй 147 хуудас бүхий судалгааны ажлыг бэлтгэсэн. Түүний хэсгээс энд оруулсан бөгөөд номын эхийг тусад нь хэвлэн хавсаргав.

ХЯТАД НУГӨЛДЭЙ 《老乞大》諺解解上

卷一

大哥，你你從那哪裏來來？
大哥你从哪里來？
Их авгай чи хаанаас ирэв？

我從高高麗王京京來來。
我从高丽王京來。
Би Чоохиян Ван Жин-гээс ирэв.

如今那裏去？
如今哪那里去？
Одоо хаана эчнэ？

我徃往北京京去。

我往北京去。

Би Бээжингийн зүг эчмүй.

你你幾時離了王京京。

你几时离了王京。

Чи хэзээ Ван Жин-гээс мордов?

我這月初一日離了王京京。

我这月初一日离了王京。

Би энэ сарын шинийн нэгэнд Ван Жин-гээс мордов.

既是這月初一日離了王京京，。到今半箇月，。怎（1:1a）麼纔才到的這裏？

既是这月初一日离了王京，。到今半个月，。怎么才到的这里？

Хэдийн энэ сарын шинийн нэгэнд Ван Жин-гээс мордов гэхүл одоо хагас сар болов. Юу гэж сая энд хүрч ирэв?

我有一箇火伴落後了來來，我沿路上慢慢的行着等候來來，因此上來來的遲了。

我有一个火伴落后了来，我沿路上慢慢的行着等候来，因此上来的迟了。

Нэг нөхөр хоцорч ирэхийн тул замд алгуур явж хүлээж ирсний тулд тийнхүү ирэх нь удав.

那火伴如今趕趕上來來了不曾曾？

那火伴如今赶上来了不曾？

Тэр нөхөр одоо гүйцэж хүрч ирнэ үү? үгүй юу?

這箇火伴便是，夜來來纔才到。

这个火伴便是，夜来才到。

Энэ нөхөр тэр мөн буюу. Өчигдөр сая ирэв.

你你這月盡頭，到的北京京麼？

你这月尽头到的北京么？

чи энэ сарын хуучдаар Бээжинд хүрэх буюу?

到不得。（1:1b）知他，那話怎敢說，天可憐見，身已安樂時，也到。

到不得。知他，那话怎敢说？天可怜见，身已安乐时，也到。

хүрэхгүй юу? Тэр үгийг яаж өгүүлмү? Тэнгэр өршөөж бие амар болбоос эчнэм.

你你是高高麗人，却怎麼漢兒言語說的好？

你是高丽人，却怎么汉儿言语说的好？

Чи Чоохиян хүн. Хятад үгийг яаж сайхан чадмуй?

我漢兒人上學文書，因此上，些少小漢兒言語省的。

我汉儿人上学文书，因此上些少小汉儿言语省的。

Би хятад хүнээс бичиг сурсны тулд хятад үгийг багахан чадна.

你你誰根底學文書來來？
你谁根底学文书来？
Чи бичгийг хэнээс сурав？

我在漢（1：2a）兒學堂裏，學文書來來。
我在汉儿学堂里学文书来。
Би Хятадын сургуульд сурав.

你你學甚麼文書來來？
你学甚么文书来？
Чи ямар бичгийг сурна？

讀《論語》、《孟子》、《小學》。
学《论语》、《孟子》、《小学》。
Лүвэн юы мэнз шау шиюү-г сурав.

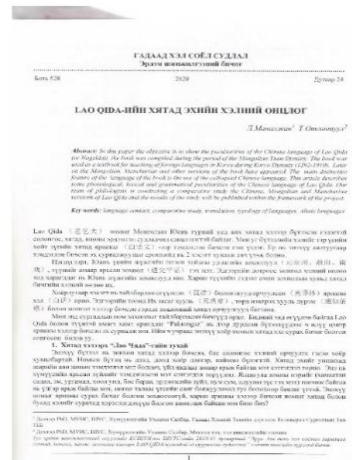
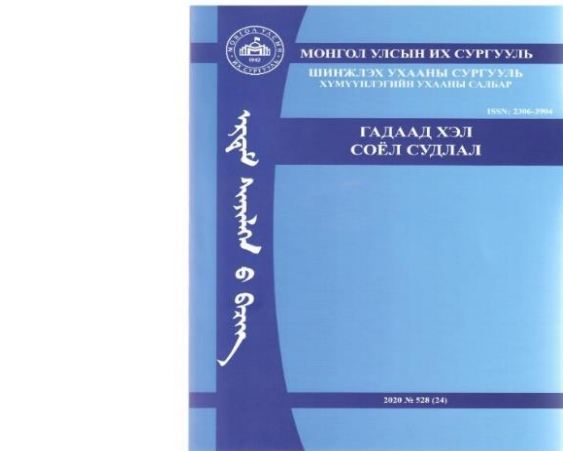
你你每每日做甚麼工課？
你每日做甚么工课？
Чи өдөр бүр юуг хичээмүй？

每每日清早晨起來，到學裏，。師傅上受了文書，。放學，到家裏喫吃飯罷，。却到學裏寫仿書，寫仿書罷對句，（1：2b）對句罷吟詩，吟詩罷師傅前講書。
每日清早晨起来，到学里，。师傅上受了文书，。放学，到家里吃饭罢，。却到学里写仿书，写仿书能罢对句，对句罢吟诗，吟诗罢师傅前讲书。
Би өдөр бүр эрт босож сургуульд эчээд бичиг сурч дууссан хойно гэртээ харьж будаа идээд жич сургуульд эчиж бичгийн үсэг бичээд багшийн өмнө тайлбарлах биш үү.

2018 онд төслийн судалгааны ажлын хүрээнд хийсэн олон улсын хуралд хэлэлцүүлсэн дараах илтгэлүүдийг мэргэжлийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүлд хэвлүүлсэн.
Үүнд:

1. “Ногулдэй” буюу “Лао Чида”-гийн хятад эхийн судалгааны тухай – Төслийн гүйцэтгэгч : Доктор, проф Л.Маналжав, Т.Отгонтуул
2. “Манж хэлний дуудлагыг хангыл үсгээр тэмдэглэсэн онцлог –“Чонг-о нугэлдэй”-н жишээгээр” доктор Т.Отгонтуул
3. “청어노걸대”에 나타난 만주어 한국어의 명령·원망형 어니 대조연구, - төслийн удирдагч: Т.Отгонтуул, төслийн гүйцэтгэгч Жү Сү Хёон/Ju Suhyeon/

Л.МАНАЛЖАВ, Т.ОТГОНТУУЛ “НОГУЛДЭЙ” БУЮУ “ЛАО ЧИДА”-ГИЙН ХЯТАД ЭХИЙН СУДАЛГААНЫ ТУХАЙ

“Лао Чидэ” нь урьдчилсан ажиллагаа бүхий нэг дараагийн төлөвлөгөөний үр дүнд юм.

1. Үгийн үндэсний ангилал

Үгийн үндэсний ангилал	Үгийн үндэсний ангилал	Үгийн үндэсний ангилал
1. Үгийн үндэсний ангилал	2. Үгийн үндэсний ангилал	3. Үгийн үндэсний ангилал
4. Үгийн үндэсний ангилал	5. Үгийн үндэсний ангилал	6. Үгийн үндэсний ангилал

2. Үгийн үндэсний ангилал

3. Үгийн үндэсний ангилал

4. Үгийн үндэсний ангилал

5. Үгийн үндэсний ангилал

6. Үгийн үндэсний ангилал

7. Үгийн үндэсний ангилал

8. Үгийн үндэсний ангилал

9. Үгийн үндэсний ангилал

10. Үгийн үндэсний ангилал

11. Үгийн үндэсний ангилал

12. Үгийн үндэсний ангилал

13. Үгийн үндэсний ангилал

14. Үгийн үндэсний ангилал

15. Үгийн үндэсний ангилал

16. Үгийн үндэсний ангилал

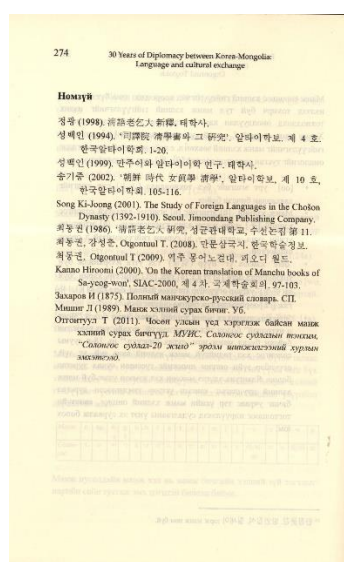
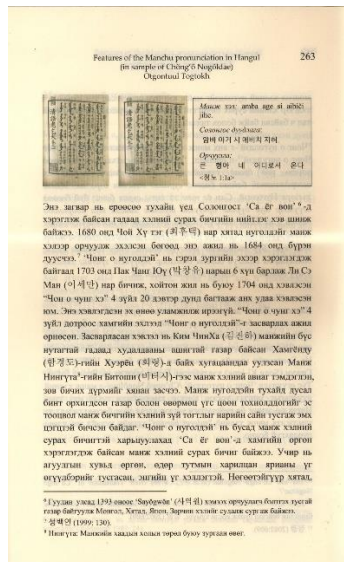
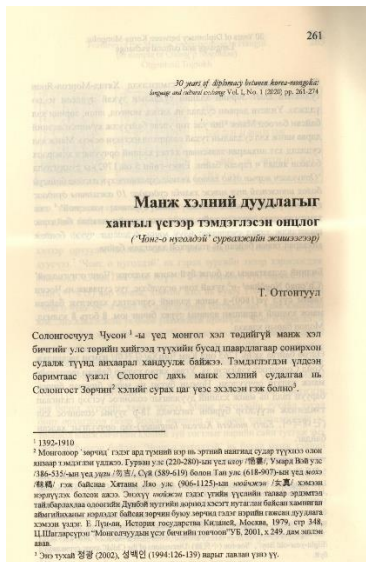
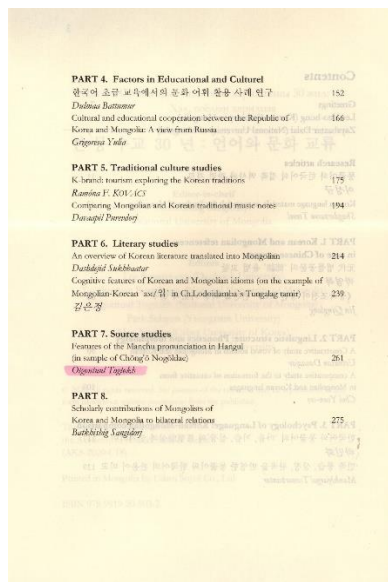
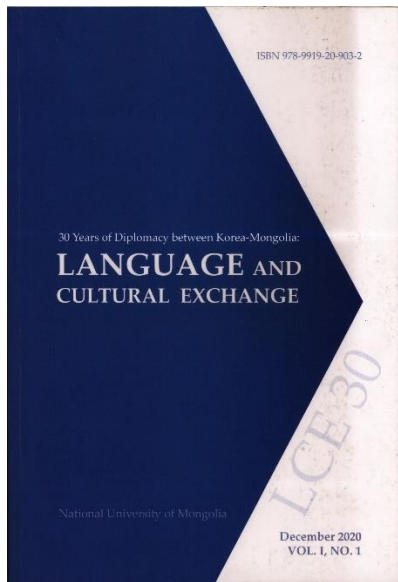
17. Үгийн үндэсний ангилал

18. Үгийн үндэсний ангилал

19. Үгийн үндэсний ангилал

20. Үгийн үндэсний ангилал

T. OTGONTUUL “МАНЖ ХЭЛНИЙ ДУУДЛАГЫГ ХАНГЫЛ ҮСГЭЭР ТЭМДЭГЛЭСЭН ОНЦЛОГ –“ЧОНГ-О НУГӨЛДЭЙ”-Н ЖИШЭЭГЭЭР”

Мөн сүүлийн хагас жилд судалгаанд оролцож буй гадаад дотоодын эрдэмтэдийн судалгааны явцын үр дүнг хэлэлцэх, судалгааны их семинарыг МУИС-ийн 2-р байрны 303 тоот өрөөнд 11 сарын 22 нд 15:30 цагт хийсэн. Тус семинараар төслийн удирдагч, гүйцэтгэгч нар өнөөг хүртэл хийсэн судалгааны үр дүнгээ хэлэлцэж, мөн энэ чиглэлээр судалгаа хийдэг бусад их дээд сургуулийн эрдэмтэн, багш, ахисан түвшний оюутнууд, төсөл

хэрэгжиж буй МХХШ тэнхимийн багш нар оролцож тус судалгааны тухайд оноо санаагаа солилцлоо.

Доктор Т.Отгонтуул тус төслийн судалгааны явцыг танилцуулж, “МОНГОЛ, МАНЖ ХЭЛЭЭРХ НУГӨЛДЭЙН СУДАЛГАА”, доктор Л.Маналжав “ХЯТАД ХЭЛЭЭРХ НУГӨЛДЭЙН СУДАЛГАА”, докторант Квон СоньХүн “СОЛОНГОС ХЭЛЭЭРХ НУГӨЛДЭЙН СУДАЛГАА” сэдвээр тус тус илтгэл хэлэлцүүлэв.

Судалгаанд холбогдох асуудлаар:

доктор Б.Сайнбилэгт (МУИС-ийн Ази судлалын тэнхимийн багш)

доктор Ш.Эгшиг (Монгол хэл, хэл шинжлэлийн тэнхимийн багш)

доктор С.Батхишиг (МУБИС-ийн Боловсрол судлалын тэнхимийн багш)

доктор Г.Цогзолмаа (МУБИС-ийн Монгол хэлний тэнхимийн багш)

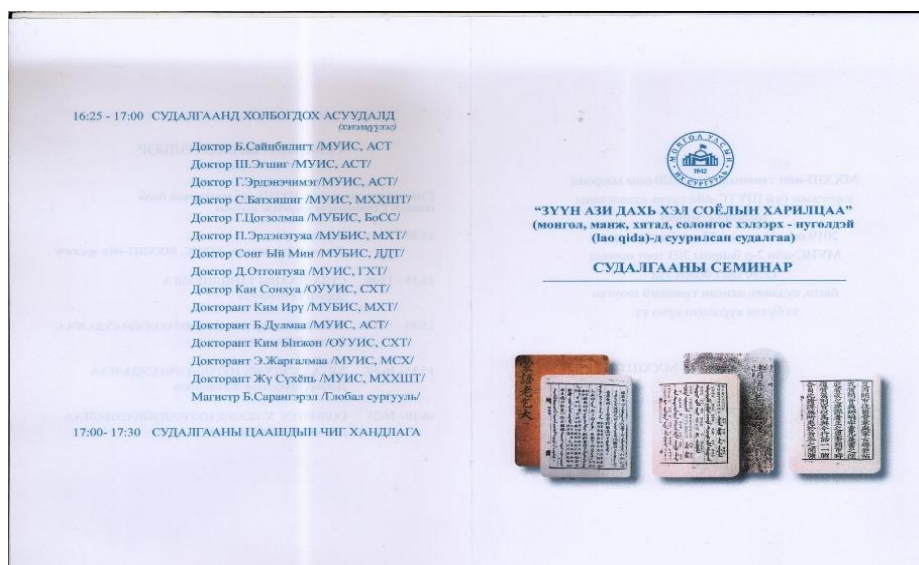
доктор П.Эрдэнэтуяа (МУБИС-ийн Монгол хэлний тэнхимийн багш)

докторант Ким Ирү (МУБИС-ийн Монгол хэлний тэнхимийн багш)

доктор Д.Отгонтуяа (МУИС-ийн Гадаад хэлний төвийн эрхлэгч)

докторант Ким Ынжон (ОУУИС-ийн Солонгос хэлний тэнхимийн багш)

докторант Э.Жаргалмаа (МУИС-ийн Монгол судлалын хүрээлэнгийн ажилтан) нар санал хэллээ. Судалгааны семинарт бэлтгэсэн тараах материал, танилцуулга, семинарын урилга бусад холбогдох зүйлийг тайланд хавсаргав. Судалгааны семинарт оролцсон МУИС, МУБИС, ОУУБИС-ийн магистрант, докторантын оюутнууд асуулт асууж судлаачид харилцан санал солилцов.

СЭМЖИЙН ХУУЛЬ ЗӨВЧЛӨЛ
МУИС-МХХШТ

МХХШ-ийн тэнхимд 2018-2020 оны хооронд хэрэгжиж буй ШУТС-ийн суурь судалгааны төслийн семинар
 2019 оны 11 сарын 22-ны Баасан гарагт МУИС-ийн 2-р байрны 303 тоот ороонд 15:30 цагт болох тул багш, судлаач, ахисан түвшний оюутан та бүхэн хүрэлцэн ирнэ үү.

МУИС-МХХШТ

СЕМИНАРЫН ХӨТӨЛБӨР

Судалгааны семинарыг МХХШ-ийн тэнхимийн багш доктор Т.Отгонтуул удирдаж явуулна.

15:30 – 15:35 Нээлтэйн үг
 Доктор Б.Гувшитог /МУИС, МХХШТ-ийн эрхлэгч/

15:35 – 15:40 СУДАЛГААНЫ ТАНИЛЦУУЛАГ
 Доктор Т.Отгонтуул

15:40 – 15:55 МОНГОЛ, МАНЖ ХЭЛЭЭРХ НУТГОЛДЭЙН СУДАЛГАА
 Доктор Т.Отгонтуул

15:55 - 16:10 ХЯГАД ХЭЛЭЭРХ НУТГОЛДЭЙН СУДАЛГАА
 Доктор, профессор Л.Мангалжав

16:10 - 16:25 СОЛОНГОС ХЭЛЭЭРХ НУТГОЛДЭЙН СУДАЛГАА
 Докторант Квон Соь Хүи

"ЗУУН АНГ ДАХЬ ХЭЛЭГ СӨБӨЛНИ ХАРИЛГАА"
 (СОНГОЛ, МАНЖ, ХЯГАД, СОЛОНГОС ХЭЛЭЭРХ - ХУУЛЬЧИЙН СӨБӨЛНИЭГ СЭРҮҮЛЭХЭЙГ СУДАЛГАА)

СУДАЛГААНЫ СЭМИНАР

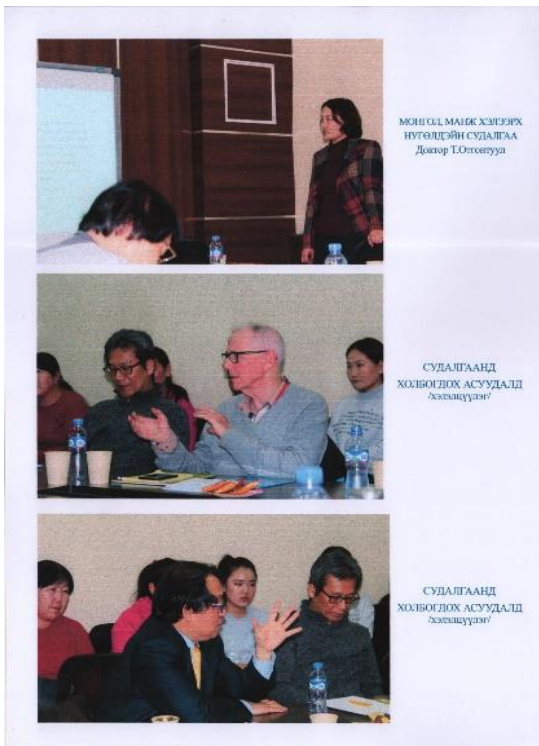

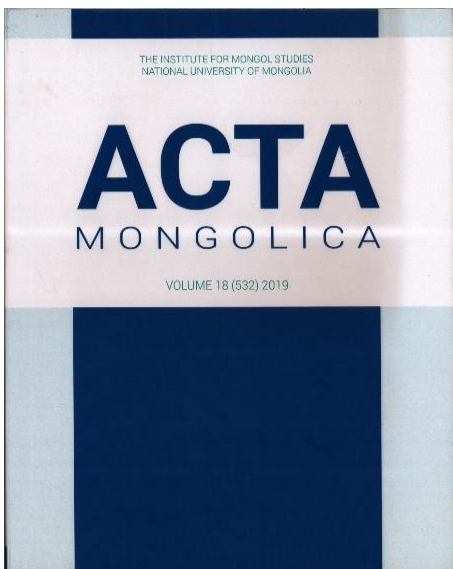

ХЯГАД ХЭЛЭЭРХ НУТГОЛДЭЙН СУДАЛГАА
 Доктор, профессор Л.Мангалжав

СОЛОНГОС ХЭЛЭЭРХ НУТГОЛДЭЙН СУДАЛГАА
 Докторант Квон Соь Хүи

Эхний хагас жилийн тайланд дурдсан судалгааны өгүүлэл илтгэлийг эцсийн байдлаар засаж сайжруулж Т.Отгонтуул, Жү Сүхён нар Acta Mongolica эрдэм шинжилгээний сэтгүүлд англи хэлээр хэвлүүлэв.

CONTENTS

LINGUISTICS

T. Otgontul, Ju Subyson, *Comparison of Optative Endings in Manchu and Mongolian in the 18th century – Based on Cheonghak sasoo (清學四書) and Mongghak sasoo (蒙學三書)* 5

Salyinjya Caidengluoerji, *About phonetic-phonological rules of the vowels in Khoechin* 21

HISTORY

Timothy May, *Military Integration in Mongol Warfare: The development of Combined Arms Warfare in the Mongol Empire* 41

Alain Desjacques, *Comparative approach of two historic vestiges within prescriptive purposes in Korea and Mongolia* 53

Elisabetta Ragagnin, *Some further notes on Marco Polo's Tatar* 63

SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY

Пимамыура Итнэй, *Социализм/аар бүтээхэн үндэсний баатар-Точус хаан* 69

Ines Stolpe, *Reviews and Representations: Comparative observations in post-socialist Germany and Mongolia* 95

RELIGIOUS STUDIES

Vesna A. Wallace, *Other People's Prophecies: Subversive Adaptations and Transformations of Sambhala Eschatology* 103

Rustam Sabirov, *The Tulku Institution and Future of Buddhism in Mongolia* 119

Daigengua Duoc, *Making the Esoteric Public: The Ninth Panchen Lama and the Trans-ethnonational Rituals of the Kälacakra Initiations in Early Twentieth-Century East Asia* 131

COMPARISON OF OPTATIVE ENDINGS IN MANCHU AND MONGOLIAN IN THE 18TH CENTURY

- Based on cheonghak saseo (清學四書) and monghak samseo (蒙學三書) - ²²

T.Otgontuul ²³, Ju Suhyeon ²⁴

Summary: The optative endings in Manchu and Mongolian have comparatively studied in accordance with the textbooks Cheonghak saseo (清學四書) and Monghak samseo (蒙學三書) of the 18th century which are kept in Korea and analyzed the use of optative endings in quotations and negative statements. The two languages were similar in the quotation verbs like 'se-' and 'ge-/keme-' which were made to simply quote and express the intention of the subject. Furthermore, the negation words 'ume' and 'būū, bitegei' were also similar in negative sentences. However, this study was only limited to the use of optative endings; further comparative studies in the use of tenses of Manchu and Mongolian in the 18th century need to be carried out.

Key words: Optative ending, negative sentence, Manchu, Mongolian.

Introduction

This study aims to compare the optative endings of Manchu and Mongolian in the 18th century based on the Manchu textbooks Cheonghak saseo (清學四書)²⁵ Cheong-eo nogeoldae (清語老乞大), Samyeok chonghae (三譯總解), Soaron (小兒論)²⁶, P'alsea (八歲兒)²⁷ and the Mongolian textbooks Monghak samseo (蒙學三書) /Monggo nogeoldae (蒙語老乞大), Cheopo mongo (捷解蒙語), Mongoyuhe (蒙語類解)/ and analyze the use of optative endings in quotations and negative statements. Other than 『蒙語類解』, which is in a form of a dictionary, both Cheonghak saseo (清學四書) and Monghak samseo (蒙學三書) have the meanings and pronunciation after every sentence in Manchu and in Mongolian respectively, which makes both significant documents in the study of 18th century Korean.

Cheong-eo nogeoldae (清語老乞大) and Monggo nogeoldae (蒙語老乞大) are textbooks that consist of conversations, whereas Samyeokcheonghae (三譯總解) is a translation of Samgugji <三國志>. On a different note, Cheopo mongo (捷解蒙語) consists mainly of conversations, letters and encouragement of further learning. Both Soaron (小兒論) and P'alsea (八歲兒) consist of conversations. This means that the textbooks that this study concerns itself with shows both colloquial and literary use of language as well as using various colloquialism expressing wish, hope, suggestion, command, apprehension, etc. Hence, this study will use the textbooks mentioned above to compare the use of optative endings of Manchu and Mongolian in the 18th century and analyze their respective uses in quotations and negative sentences in order to identify the similarities and differences of both languages.

The following are preceding studies concerned with optative. In terms of Manchu, most of the studies only suggested the use and meaning of optative ending. Möllendorff (1892) explained the use of 'ø(imperative), -ki (subjunctive), -kini(optative), -cina (concessive)' using example sentences, as well as identifying that '-cina' and '-kini' can both form imperatives or causatives, also using example sentences. Park Eun-yong (1973) divided the ending into 'ø, -cina, -ki, -kini, -rahū, -rao/reo/roo', in order to explain their meanings through example sentences. Baek Eung-jin (2012) divided these into 'ø (imperative), -cina (optative), -ki (propositive), -kini (causative), -rahū (apprehensive), -reo (precativ)' identify each of their meanings and uses through example sentences. Yeon gyu-dong (2012) proceeded with the analysis on '-ki, -kini, -cina', approaches based on person and its use with the verb 'se-' and other approaches from various perspectives.

For the studies of the optative in Mongolian, N.Poppe(2006) divided these into 'ø(imperative), -ytun/-gün (benedictive), -yarai/-gerei (prescriptive), -tuyai/-tügei (imperative of the third person), -suyai/-sügei

²² This paper has been written under the project “Language and Culture Relation in Southern Asia: Studies on various versions of *ногулдай /lao qida/ in Korean, Mongolian, Manchu and Chinese*” grant by Scientific and Technological Fund of Mongolia 2018/41.

²³ Department of Mongolian Language and Linguistics, National University of Mongolia, PhD

²⁴ Department of Mongolian Language and Linguistics, National University of Mongolia, PhD Candidate

²⁵ 『清學四書』 is as expressed in Hwang Guk-jung (2011)

²⁶ Discussion with a Little Child

²⁷ Eight-Year-Old Child

(voluntative), -y-a/-y-e (voluntative), -yasai/-gesei (optative), -yujai/-güjei (dubitative) and explained these using example sentences. Lee Ki-mun (1964) also divided them into ‘-ytun/-gtün (benedictive), -yarai/-gerei (prescriptive), -y-a/-y-e (voluntative), -suyai/-sügei (optative), -tuyai/-tügei (concessive), -yujai/-güjei (dubitative)’ and then presented the ending according to 『蒙語老乞大』, then explaining each of these. Choi Ki-ho (1985) analyzed 『蒙語老乞大』 from the morphological perspective and defined optative ending as ‘ø(imperative), -ytun/-gtün (benedictive), -yarai/-gerei (prescriptive), -y-a/-y-e, -suyai/-sügei (voluntative), -yasai/-gesei(optative), -tuyai/-tügei(concessive), -yujai/-güjei (dubitative)’. This study also explained their meanings in detail as well as mentioning the persons of the subject. Lee Sung-gyu (1999) divided the final ending into imperative-optative ending which expresses persons and tense ending which expresses tense. Here, the ending used according to first, second and third persons were divided like the following: first person - -y-a/-y-e, -suyai/-sügei (-su/-sü); second person - ø, -ytun/-gtün(-ytui/-gtüi, -tun/-tün), -yasai/-gesei(-sai/-sei), -yarai/-gerei(-rai/-rei); and third person - -tuyai/-tügei, -yujin/-güjin (-ujin/-jin). Their uses in Monghak samseo (蒙學三書) was then analyzed.

Now let's look at the status of comparative studies. The following are studies that dealt with Mongolian, Manchu and Korean: T.Otgontuul (2009)'s 'Comparative study on case ending of Korean, Mongolian and Manchu'; Choi Dong-gwon (1999, 2006, 2009)'s 'Comparison study of intention sentences in Korean, Mongolian and Manchu', 'Comparison study on quotations'; and 'Comparison study on substitutes'. Choi Ki-ho (1985) has conducted a comparison study of Mongolian and Korean in the 18th century based on Mongo nogeoldae (蒙語老乞大) from a morphological perspective and G.Hangaimaa (2011) conducted a study on colloquialism based on Mongo nogeoldae (蒙語老乞大) and Cheophe mongo (捷解蒙語). Comparative studies of Mongolian and Manchu in the 18th century include Ju Su-hyeon (2018)'s 'comparison study on particles'. The preceding studies were active in defining and explaining optative of Manchu and Mongolian in the 18th century, but comparative study on the two based on Cheonghak saseo (清學四書) and Monghak samseo (蒙學三書) hasn't been conducted yet. Also, study on the use of optative in quotations and negative sentences. Hence, this study is being conducted to supplement these areas.

Both Manchu and Mongolian have specific criteria that can classify words as optative, and they can be subdivided into imperative, wish, voluntary, cohortative and apprehension. Therefore, it is easy to classify similar endings based on their uses and meanings in both languages as well as identify the differences between the two languages. This study compared all of the sentences in Cheonghak saseo (清學四書) and Monghak samseo (蒙學三書) that either ended in optative endings, is a quotation in optative or is a negative sentence in optative (335 sentences in Manchu and 275 sentences in Mongolian). Then, this comparative study was carried out between the Manchu and Mongolian equivalents. Romanization of Manchu follows that of Möllendorff (1892)²⁸, and Romanization of Mongolian follows that of 蒙漢詞典(1999, Lee Jong-

	When alone	In the beginning of a word	In the middle of a word	At the end of a word		When alone	In the beginning of a word	In the middle of a word	At the end of a word
a	ᠠ	ᠠ	ᠠ	ᠠ	s	-	ᠰ	ᠰ	ᠰ
e	ᠡ	ᠡ	ᠡ	ᠡ					
i	ᠢ	ᠢ	ᠢ	ᠢ	ᠰ	-	ᠰ	ᠰ	-
o	ᠣ	ᠣ	ᠣ	ᠣ	t	-	ᠲ	ᠲ	ᠲ
u	ᠤ	ᠤ	ᠤ	ᠤ	d	-	ᠳ	ᠳ	-
ū	ᠥ	ᠥ	ᠥ	ᠥ	l	-	ᠯ	ᠯ	ᠯ
n	-	ᠨ	ᠨ	ᠨ	m	-	ᠮ	ᠮ	ᠮ
k	-	ᠬ	ᠬ	ᠬ	c	-	ᠴ	ᠴ	-
g	-	ᠬ	ᠬ	-	j	-	ᠵ	ᠵ	-
h	-	ᠬ	ᠬ	-	y	-	ᠶ	ᠶ	-
b	-	ᠪ	ᠪ	ᠪ	r	-	-	ᠷ	ᠷ

chul:2018 reused)²⁹

Comparison of optative endings

Before comparing the optative endings in two languages, this study needs to classify the optative forms appearing in 『清學四書』 and 『蒙學三書』 based on their meanings: first person imperative (a. the individual action of the first person singular – usually seen in promise form, b. first person plural imperative (includes listener) – appears in suggestion); second person imperative; and third person imperative (expressing hopes and wishes for that third person. when its meaning is expanded, it may be express causation). When an ending expresses both singular and plural imperatives, it is denoted as 1, but otherwise, they are divided as 1.a. or 1.b.

Optative in Manchu

Optative forms in Manchu can be broadly divided into six - 'ki, -ø, -kini, -cina, -reo(rao,roo) and -rahū'.

1) -ki ①②③

This is the most typical ending of wish and is the most commonly used as well. Its meaning may change according to the subject, but in most cases, it expresses the intention and wish of the speaker. There is no restriction in terms of subjects, but in 『清學四書』, this ending only appears when first or second person is used as the subject.

If the subject is first person singular, the ending expresses hopes and intention of the speaker, whereas if the subject is first person plural, it expresses suggestion. If the subject is in second person, this ending expresses the speaker's wishes and hopes to the listener, thereby conveying a sense of demand or request.

- 1) a. bi tuwak_{ki}.(清老6:16a)/I will see/
- b. muse sasari yok_{ki} dere.(清老1:10a)/Let's go together/
- c. ejen gung hūduṅ bedere_{ki}.(三總10:12b)/主公, please go ahead/

(1.a) shows a sentence with a first-person singular subject, and as shown, this sentence expresses

p	-	ᠮ	ᠮ	-	f	-	ᠮ	ᠮ	-
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

29

Mongolian vowels and consonants (蒙文字母)	Transcription character vowels and consonants (轉寫字母)	International pronunciation table (國際音標)	Mongolian vowels and consonants (蒙文字母)	Transcription character vowels and consonants (轉寫字母)	International pronunciation table (國際音標)
ᠠ	a	ɑ	ᠮ	m	m
ᠡ(ᠢ)	e(e)	ə	ᠯ	l	l
ᠢ	i	i~I	ᠰ	s	s
ᠣ	o	ɔ	ᠱ	š	ʃ
ᠤ	u	ʊ	ᠲ	t	t
ᠥ	ö	o	ᠳ(ᠰ)	d, ḍ [Chinese character]	d
ᠦ	ü	u	ᠵ	č	ʧ
ᠨ	n	n	ᠵ	j	dʒ
ᠨᠭ	ng	ŋ	ᠶ	y	j
ᠪ	b	b	ᠷ	r	r
ᠫ	p, f[Chinese character]	p	ᠸ	w	w
ᠬ(ᠭ)	q(k)	x	ᠰ	z	dʒ
ᠬ(ᠭ)	y(g), ḡ [Chinese character]	g			

the intention of the subject. (1.b) has a first-person plural subject and expresses a meaning of suggestion, and (1.c) has a second person subject and expresses a sense that the speaker is demanding or asking the listener to do something.

2) -ø ②

This is when a sentence ends in a verb stem. Its basic meaning is to express the wish and hopes of the speaker to the listener, but this is often used in its expanded meaning of order and command to the listener. Its subject is in both second person singular and plural, and some of them appear irregular.

- 2) a. suweni juwe nofi neneme gene.(清老4:22b)/You two go ahead/
 b. gucu si tutafi sain bisu(清老8:1b)/My friend, stay here and be well/

The examples above show that the sentences are concluded in verb stem and that the first person speaker is expressing his or her wish of what the second person listener should do. In (2.a), the speaker is giving a command to a second person plural, and in (2.b) the speaker is expressing what he/she wants to a second person singular. Here, 'bisu' is the irregular form of bimbi verb when the sentence finishes in verb stem.

3) -kini ①.a②③

'-kini' doesn't have any restrictions in terms of subject and it tends to express the wish and intention of the speaker. However, in most cases, this tends to have a third person as a subject. In rare cases where the subject is in first person, this ending expresses the speaker's hopes. When the subject is in second person, this ending conveys a sense of request or command to the listener. When the subject is in third person, it either shows a wish for that third person or shows a causative relationship.

- 3) a. jiyangjiyūn i gūnin lakcakini sefi(三總1:16b)/I wish to halt your thoughts/
 b. taka tucibukini.(三總10:2a)/Please make them leave for a moment
 c. mejige be isibukini serenggekai.(三總5:7a)/It was to send the news/
 d. muse juwe nofi cembe halame genefi ce amasi jifi amgakini.(清老4:7b)
 /Let's go and relieve them from duty so that those two can come back and sleep/

In (3.a), the subject is in first person and it is obvious that the intention of the speaker is shown through the '-kini' ending. (3.b) can be analyzed as 'tuci+bu+kini', and as '-bu' conveys causation, it can be argued that '-kini' expresses command to the second person listener. (3.c) is when Jojo sends a spy to send the news, the subject, spy, becomes the third person and is analyzed as 'isi+bu+kini', which means that '-kini' has been used to express a wish for that third person. In (3.d), the subject is third person plural, and '-kini' was used to convey a meaning of causation.

4) -cina ①.a②③

'cina' does not have a restriction on its subject combination, but in Cheonghak saseo (清學四書), it was only used with a second person subject. When the subject is in first person, this ending is used to express the speaker's hope and when the subject is in second person, it is used to express a gentle command or request of the speaker for that second person. When the subject is in third person, it shows the speaker's hope for the third person.

- 4) a. gucose ilicina.(清老3:3b)/Friends, wake up/
 b. cenghiyang gūwa akdun niyalma be baifi unggicina.(三總6:18b)
 /The prime minister should find another trustworthy person to send/

(4.a) is directed at second person plural listeners and (4.b) is directed at a second person singular. In both cases, the ending was used to convey a sense of gentle request to the listener.

5) -reo(rao, roo) ②③

'-reo' ending is used when the speaker expresses his/her wishes and request politely to a second- or third-person subject, while presenting himself/herself as a humbler being. In 『清學四書』, only second person subject was used, but this ending is similar to other optative endings in that it expresses the speaker's hopes.

- 5) a. moro bici emke bureo.(清老3:9b)/If you have a bowl, please give it to me/
 b. amasi jidere erin de kemuni mini diyān de jifi tatareo.(清老3:4b)
 /When you come back, always come stay at our hostel/

Whereas (5.a) is a polite request from the speaker to the listener, in (5.b), the speaker puts the listener on a pedestal as well as expressing hopes and wishes for something that may or may not happen in the

future.

6) -rahū ②③

'rahū' is in apprehensive form and is used with a verb stem to express fear and worry of the speaker. It is used to express hope that the situation that the speaker is worried about will not happen. The subjects used with this ending is in second person and third person.

6) a. simbe aikabade burakū ojarahū seme(三總1:3a)/I thought you might not give me (Chosun)/

b. gūwa niyalma gamarahū(清老7:1b)/I was worried that someone else would take it/

Example (6.a) is from the scene where Dongtak is worried about whether Wangyun would not give Chosun. Here, the speaker is Dongtak and 'you' is the listener, Wangyun. This means "I thought you (Wangyun) might not give (Chosun) to me", and this expresses the speaker's fear and worry due to a certain action of the subject in second person. Example (6.b) shows a situation where the speaker is worried that another third person would take it away.

Mongolian optative ending

There are 8 optative endings in Mongolian - 'y-a/-y-e, -suṣai/-sügei(-su/-sü), ∅, -ytun/-gtün(-ytui/-gtüi, -tun/-tün) -yasai/-gesei(-sai/-sei), -yarai/-gerei(-rai/-rei), -tuṣai/-tügei, -yujin/-güjin(-ujin/-jin)'.³⁰

1) -y-a/-y-e ①

'y-a/-y-e' is, in essence, an ending that expresses the speaker's hopes and intentions. When the subject is in first person singular, it expresses the speaker's hope or decision to do something, and when the subject is in first person plural, it expresses the speaker's hope or intention to do something with the listener.

1) a. bi odču üjeye.(捷蒙 2:16a)/I will go and see/

b. bi odču üjeye.(捷蒙 2:16a)/We will head there slowly/

Here, it is obvious that the subject in 1.a is in first person singular and that the sentence is expressing the intentions and hopes of the speaker. On the other hand, in 1.b, the subject is in first person plural, which expresses the speaker's intention to do something with the listener.

2) -suṣai/-sügei(-su/-sü) ①

This is used to express the hope of the first-person to do something. According to N.Poppe (2006:90), the singular ending is '-suṣai/-sügei', and in pre-classic colloquialism, it is used in the form of '-su/-sü'³⁰. In 『蒙學三書』, '-suṣai/-sügei' only has a first person singular as its subject, but '-su/-sü' has both first person singular and plural as subjects. When the subject is in first person singular, it shows the speaker's will and hopes for a certain action. When the subject is in first person plural, it expresses the speaker's will to the listener, thus asking the listener to act together with the speaker.

2) a. bi erike ečisü.(蒙老 1:24b)/I will go and borrow it/

b. bida jisiyalaju bosuyad kičiyējū mori idegülsü.(蒙老 2:18a)/Let's wake up in turn and diligently feed the horses

(2.a) uses the ending to express the speaker's will, whereas (2.b) uses the '-su/-sü' ending to express a sense of request to the listener.

3) -∅ ②

This is when the sentence ends in the form of verb stem and this can have both second person singular and plural as its subject³¹. It is used when commanding or ordering the listener to fulfil the speaker's wishes.

3) a. či üdter tegün-i erire od.(捷蒙 4:7b)/You go and find him quickly/

b. qoyar kümün mori abčiju tende talbi.(蒙老 4:1b)/You two, lead the horses and leave them there/

Here, (3.a) has a second person singular subject and (3.b) has a second person plural subject. Both sentences act to express the speaker's intention to the listener and is therefore a command or an order.

4) -ytun/-gtün(-ytui/-gtüi, -tun/-tün) ②

³⁰ The voluntative suffix of the singular is -suṣai/-sügei, in the pre-classical language -su/-sü.

³¹ The vowel of the final syllable of the stem was lengthened or a long vowel was added to the stem.

This form is called the precativ, e.g., Kh. ögö 'please give!', Urd. itšē 'please go away!'. To this form pronouns of the second person were added enclitically, e.g., Kh. ögötš 'please give!'(sing.) and ögöt 'please give!'(plural) (N.Poppe, 1987:253) According to the explanation that this ending 'is used to reiterate and emphasize the order to the other person and therefore has an additional meaning of 'must' (Lee Sung-gyu, 1999:104)', this is viewed as a part of emphasis and is therefore not dealt with separately.

'-γtun/-gtün' expresses the speaker's hopes for a second person listener, but in comparison to the 'ø' ending, it elevates the listener. '-γtun/-gtün' ending is the plural of '-γtui/-gtüi' (N.poppe, 2006:89)³² and '-tun/-tün' is its colloquial form with the omission of 'γ/g'. In Monghaksamseo (蒙學三書), the endings were used both in its singular and plural form and without strict distinctions. This ending, in essence, expresses the speaker's hope and depending on the context, it may also be used to express soft orders to the listener, suggestion and wish.

- 4) a. ta mün kü kedün qundaya uyuytun.(捷蒙 3:12a)/You guys, drink multiple glasse/
b. či sayin-iyar aytun(蒙類 5a)/Be safe

As shown in (4.a), this ending can be used to express a soft suggestion to the second person listener, or it can also be used for warm wishes as in the case of (4.b).

- 5) -γasai/-gesei(-sai/-sei) ②③

'-γasai/-gesei' is usually identified as the speaker's wish for the third person subject that is unattainable, but in Monghaksamseo (蒙學三書), it is only used with a second person subject. In this case, it expresses the speaker's wish and hope for attainable things and has the meaning of request and demand to the second person. In Monghaksamseo (蒙學三書), '-γasai/-gesei' form is not seen, but only the colloquial form, '-sai/-sei' form is shown.

- 6) a. yeke abayai sayin mönggü-yi öggüsei.(蒙老 4:13a)/Brother, give me good silver/
b. či qayiralasai.(蒙老 3:15b)/Have mercy on (us)/

In (5.a), it is obvious that the speaker is asking softly to the listener about things that may come true. Similarly, in (5.b), the ending carries meaning of request to the listener, not just a simple command.

- 6) -γarai/-gerei(-rai/-rei) ②

This ending is used to express the speaker's request to the second person. It is used in Monghaksamseo (蒙學三書) once, only in Mongo nogeoldae (蒙語老乞大), and is used in its colloquial form, '-rai/-rei', instead of its full form.

- 6) a. bay-a kümün-i gekügei bolqula erke ügei min-u gerte irerei. (蒙老 3:9b)/If you didn't forget us, please visit our house/

In this case, the context shows that the ending was used to lower the speaker himself and express his hopes to the second person subject at the same time, which concludes to a soft request.

- 7) -tuyai/-tügei ②③

-tuyai/-tügei ending is used both with second person and third person subjects. When the subject is in second person, it expresses the speaker's hope, wish, prayers and order for the listener, and when the subject is in third person, it shows the speaker's hope for the third person or causation.

- 7) a. bi abayai-yi qoriγsan anu čimayi sayin boltuyai mayu-yi suruyujin kemekü sanaya(捷蒙 3:13b)
/I only stop you because I wish you were benevolent and I am (worried) that you may learn wild things/

- b. abayai ta bičig dayudaγu yeke tüsimel kergem oltuyai. toloyai ösü čayidala erkim aγu türütügei.(捷蒙 4:6a)

/Brother, study hard and attain a high place. Be rich and valuable until your hair grows white/

- c. bi urda ečiged tere qoyala-yi qoyisi irejü untatuyai.(蒙老4:3b)

/I will go first and make the two return, so that they can sleep/

- d. anda nar-tu ögčü debesültügei.(蒙老2:8b)/Give this to the wanderers to use as sheets/

In (7.a) the speaker is speaking to a second person listener, and this sentence expresses the speaker's wish that the listener would be benevolent. (7.b), on the other hand, expresses a sense of prayer for the speaker's brother, whereas (7.c) shows a meaning of causation to the third person subject of '-tuyai/-tügei', while expressing the speaker's intentions at the same time. (7.d) can be analyzed as 'debes+ül+tügei', and as '-ül/ül' has the meaning of causation, '-tügei' in the above sentence expresses a sense of hope and intention for the third person.

- 8) -γujin/-güjin(-ujin/-jin) ②③

The root of '-γujin/-güjin' is '-γujai/-güjei', but in Monghaksamseo 『蒙學三書』, '-γujin/-güjin' ending appears more often, as well as the colloquial '-ujin/-jin'. This is used to express the worry and fear of actions against the wishes of the speaker. Both second person and third person subjects can be used.

- 8) a. či sonosqula eglekëüjin kememüi.(捷蒙4:9b)/I (worry) that you may laugh when you hear this/

³² The suffix is -γtun/-gtün, a plural in -n of -γtui/-gtüi.

b. busud kümün abčiyujin.(蒙老7:1a)/I'm (worried) that other people might take it/

In (8.a), the speaker is worried about the situation in which the second person listener would laugh at him/her. In (8.b), the speaker is worried that a third person would take away something.

Comparison of optative endings in Manchu and Mongolian

So far, this study has looked at the optative endings in Manchu and Mongolian in Monghak samseo (蒙學三書) and Cheonghak saseo (清學四書), and identified the form, definition, use in relation to person and specific characteristics of each endings. These optative endings can be in a one-to-one, one-to-many or many-to-one relationship. Further details are explained below.

1) 'ø' in Manchu and Mongolian ②³³

'ø' ending is the most basic imperative ending in verb stem, and its subjects are in second person singular and plural. It expresses the speaker's wishes and hopes to the listener and thereby conveys a sense of order and command. As this has the same form, meaning and subject in both Manchu and Mongolian, it can be seen as having a one-to-one relationship.

2) '-ki' in Manchu and '-y-a/-y-e' ① and '-suḡai/-sügei (-su/-sü)' ① in Mongolian

'-ki' in Manchu does not have a restriction in subject, whereas '-y-a/-y-e' and '-suḡai/-sügei(-su/-sü)' needs a first person subject. These endings are both used to express the will and wishes or to express such to the listener to ask the listener to do it together. However, '-ki' in Manchu is also used in conjunction with second- and third-person subjects in order to express the speaker's wish to the listener to make a request or ask, which is different from the use of corresponding endings in Mongolian.

3) '-kini' ①.a ② ③ in Manchu and '-tuḡai/-tügei' ② ③ in Mongolian

'-kini' in Manchu does not have a restriction in subject, whereas '-tuḡai/-tügei' in Mongolian has a second-/third-person subject. The two endings are similar in that when the subject is in third person, it is used to express the speaker's wish to the third person or causation.

This is explained in further detail below.

'-kini' expresses the following meaning according to the subject.

First person subject: speaker's hopes and wishes

Second person subject: request/order to the listener

Third person subject: speaker's wish to the third person, causation

'-tuḡai/-tügei' expresses the following meaning according to the subject.

Second person subject: order, wish and prayer to the listener

Third person: speaker's wish to the third person, causation

From this, it is obvious that the use of both of these endings have expanded from expressing the speaker's hopes and use in conjunction with different subjects have different meanings. In the case of '-tuḡai/-tügei', it seems to have expanded to prayers about impossible things.

4) '-cina' ①.a ② ③ in Manchu and '-ḡtun/-ḡtün(-ḡtui/-ḡtüi, -tun/-tün)' ② and '-ḡasai/-gesei(-sai/-sei)' ② ③ in Mongolian

'-cina' does not have a subject restriction, whereas '-ḡtun/-ḡtün(-ḡtui/-ḡtüi, -tun/-tün)' and '-ḡasai/-gesei(-sai/-sei)' in Mongolian requires a second person subject. The two are similar in that they are used to express a soft demand, request and wish in comparison to imperatives ending in verb stem.

'-cina' expresses the following meaning according to the subject

First person subject: speaker's wish

Second person subject: speaker's soft demand, request

Third person subject: the speaker's wish for the third person

'-ḡtun/-ḡtün(-ḡtui/-ḡtüi, -tun/-tün)' expresses the following meaning according to the subject.

Second person: soft order, suggestion, wish for the listener

'-ḡasai/-gesei(-sai/-sei)' expresses the following meaning according to the subject.

Second person: speaker's request, demand

Third person: speaker's wish for the third person subject (on things that are usually impossible)

It seems like the meaning of all three endings have been expanded with the expression of speaker's wish and hopes, but they are different in that there are restrictions in person.

5) '-reo(rao, roo)' ② ③ in Manchu and '-tuḡai/-tügei' ② ③ and '-ḡarai/-gerei(-rai/-rei)' ② in

³³ If the subject of the optative ending is the same, it was marked at the end of the sentence.

Mongolian

'-reo(rao, roo)', '-tuγai/-tügei' and '-γarai/-gerei(-rai/-rei)' are similar in that they are used to lower the speaker himself/herself as well as expressing a polite request or a wish. The definitions according to the subject are listed below.

'reo(rao, roo)' expresses the following meaning according to the subject.

Second-/third-person: request and order to the listener.

'-tuγai/-tügei' expresses the following meaning according to the subject.

Second person: order and prayer to the listener

Third person: hopes for the third person / causation

'-γarai/-gerei(-rai/-rei)' expresses the following meaning according to the subject.

Second person: soft demand, request

As shown, the meaning of the three endings have been expanded from the expression of speaker's wish. They are similar in that they express a sense of request to the second person listener. '-tuγai/-tügei' expresses a sense of prayer to the second person and causation to the third person, which makes it difficult to say that it has a one-to-one relationship. In the case of '-γarai/-gerei(-rai/-rei)', it corresponds to '-reo(rao,roo)' as it expresses a polite request to a second person, but the two are different in that the former only uses a second person has its subject.

6) '-rahū' in Manchu and '-γujin/-gūjin'②③ in Mongolian

'-rahū' and '-γujin/-gūjin' shows apprehension and are similar in that both endings require second person or third person subject. In terms of definition, they both express worry and fear for situations that are against the speaker's wishes, which makes the relationship between the two a one-to-one correspondence.

Comparative use of optative ending in quotations and negative sentences

Use of optative endings in quotations

The two languages are similar in that 'se-' in Manchu and adds 'ge-/keme-' in Mongolian add verbs after a sentence ending in optative ending to form a quotation. Quotations are simply used to quote writings or speech, but this study will also include use of quotation of optative endings in order to express the intention of the subject.

Let us first examine the use in quotation in Monghaksamseo (蒙學三書) and Cheinghak saseo (清學四書).

- 1) a. sini ama eniye tači sembio?(清老 1:7b)/Did your parents tell you to learn?/
b. teüneče alba tere kebteülšen kümün-iyer orγosan niki bayiča geji(蒙老3:17b)
/The government institution makes the guest find the runaway./

When looking at the above examples, it is clear that both (1.a) and (1.b) adds 'se-' and 'ge-' quotation verbs to the optative ending in verb stem to create a simple quotation.

- 2) a. je bi unca*ki* sembi.(清老5:2a)/That is correct. I wish to sell./
b. ene mori-yi tere čöm abuyad šandung-du qudalduq-a eči-y-e genem.(蒙老5:10a)
/These people want to buy all of the horses and bring them to Shandong to sell.

But example sentence (2) shows that both the Manchu sentence ending in '-ki' and Mongolian sentence ending in '-y-e' have 'se-' and 'ge-' added respectively to express the speaker's intentions. (2.a) expresses the intention of the first person speaker to sell, and (2.b) expresses the intention of the third person wishing to go to Shandong to sell the horses.

The following is a summary of the quotations in 『蒙學三書』 and 『清學四書』, and their relationships.

	Manchu	Mongolian
1	-ø + se-	-ø + ge-/keme-
2	-ki + se-	-
	-	-y-a/-y-e + ge-/keme- -suγai/-sügei(-su/-sü) + ge-/keme-
3	-kini + se-	-
	-	-tuγai/-tügei + ge-/keme-
4	-rahū + se-	-

	-	-γujin/-gūjin(-ujin/-jin) + ge-/keme-
--	---	---------------------------------------

<Table 1> Quotation relationships of Manchu and Mongolian

This table is only a summary on optative endings that were used in quotation, and similar endings were marked with the same number. When sentences ending in optative endings were quoted, both Manchu and Mongolian are similar in that there was no change in form of the optative ending whether it was a simple quotation or an intention quotation used to express the intention of the subject.

Use of optative endings in negative sentences

Let us than compare the use of optative endings in negative sentences. The negative sentence with optative endings are expressed in the following form in Manchu and Mongolian respectively: ‘ume + verb stem + ra/re/ro’; and ‘büü, bitegei + verb stem + some optative endings(-ø, -γasai/-gesei, -γtun/-gtün(-γtui/-gtüi, -tun/-tün))’.

- 1) a. uttu **ume** hendure(清老2:14a)/Don't say like that.
- b. engkijī **bitegei** kele(蒙老2:11a)/Don't say like that./

(1.a) and (1.b) are the same sentence taken from Mongo nogeoldae (蒙語老乞大) and Cheongo nogeoldae (清語老乞大) respectively, and (1.a) forms a negative sentence in optative using the form ‘ume + verb stem + re’, whereas (1.b) uses the form ‘bitegei + verb stem’ to do the same thing.

In Manchu, even though the sentence negates an optative, future tense ‘-ra/-re/-ro’ is used instead of an optative ending to form negative sentences. In Mongolian, ‘büü, bitegei + verb stem + -ø’ form is normally used, but ‘-γasai/-gesei, -γtun/-gtün(-γtui/-gtüi, -tun/-tün)’ may appear depending on the optative ending being negated, which is different from Manchu. In Monghak samseo (蒙學三書), there are negative sentences in the form of ‘büü, bitegei + verb stem + -na/-ne/-no, -qu/-kü’, which is grammatically incorrect. Here, the argument from 松岡雄太(2005:57), which says that “parts of 『捷解蒙語』 have been shown to be similar to the 17th /18th century 滿漢合璧 documents, <清文啓蒙> and <清書指南>. Therefore, there is a possibility that such Manchu documents were used in the compilation of <捷解蒙語>, and based on this, various problems that weren't solved before can be solved.” As Manchu documents were used during the compilation of 『捷解蒙語』, the Manchu form of negative sentences which uses future tense endings have also been reflected, resulting in grammatically incorrect sentences. Even though the formation of negative sentences in optative in Manchu and Mongolian are structurally different, it can be confirmed that the two are similar in that the negation word ‘ume’ and ‘büü, bitegei’ comes before the verb being negated in Manchu and Mongolian respectively.

Conclusion

This study has used Cheonghak saseo (清學四書) and Monghak samseo (蒙學三書) Manchu and Mongolian textbooks of the 18th century respectively to analyze and compare optative forms in Mongolian and Manchu. Optative is defined as a form of language that expresses the ‘feeling of want and wishing’, and includes imperative, wish, suggestion and apprehension. When optative forms are classified according to the ending, Manchu has six - ‘-ki, -ø, -kini, -cina, -reo (rao,roo), -rahū’ and Mongolian has eight - ‘-y-a/-y-e, -suyai/-sügei(-su/-sü), ø, -γtun/-gtün(-γtui/-gtüi, -tun/-tün) -γasai/-gesei(-sai/-sei), -γarai/-gerei(-rai/-rei), -tuyai/-tügei, -γujin/-gūjin(-ujin/-jin)’. Based on their uses in the texts, this study confirmed their meanings and use according to subject tense and compared corresponding endings in the two languages. Then, the study examined the use of optative in quotations. The two languages were similar in that quotation verbs like ‘se-’ and ‘ge-/keme-’ were used to create quotations and also in that quotations were made to simply quote and to express the intention of the subject. Lastly, the study examined the use of optative in negative sentences. The two languages were similar in that negation words like ‘ume’ and ‘büü, bitegei’ comes before the verb and connects the verb stems of the verbs being negated. However, they showed differences in that Manchu adds a future tense, ‘-ra/re/ro’ to the stem whereas Mongolian does not. This study has identified the form, specific characteristics and meaning of optative endings, which are used to express the wish, hopes and intention of the speaker. It also examined the use of such endings in quotations and negative sentences. However, this study was only limited to the use of optative forms; the comparative study in the use of tenses of Manchu and Mongolian in the 18th century shall need to be conducted in the future.

References

蒙語老乞大(1790) 西江大學校 人文科學研究所 國學資料 第三輯, 1984.

- 蒙語類解(1790) 서울大學校 古典刊行會 影印本, 1971
捷解蒙語(1790) 弘文閣 影印本, 1988
清語老乞大(1790) 西江大學校 人文科學研究所 國學資料 第三輯, 1983
三譯總解(1774) 八歲兒(1777), 小兒論(1777) 홍문각, 1995.
김방한(1999) 몽골어연구, 서울대학교 출판부.
김주원(2008) Materials of Spoken Manchu, SNU PRESS.
니콜라스 뽀삐(1992) 몽골문어문법, 민음사.
박은용(1973) 만주어문어연구(二), 형설출판사.
백응진(2012) A Colloquial Manchu Grammar, Hallym University Press.
연규동(2012) 만주어의 원방법, <한국언어학회> 62권 62호, pp.3-22.
이기문(1964) <蒙語老乞大> 研究, 진단학회 <진단학보>, 25권 25호, pp.367-427.
이성규(1999) 蒙古語 文法 研究, 성균관대학교 박사학위논문.
조규태(1981) ‘八歲兒’ 滿洲語 文語 研究, 국어교육학회 <국어교육연구> 13권, pp.1-27.
주수현(2018) 몽골어, 만주어의 의문조사 비교 -몽어노걸대, 청어노걸대를 중심으로, 이중언어학회, 70권, pp.277-309.
최기호(1994) 몽어노걸대 연구, 상명여자대학교 출판부.
최기호(1985) 『몽어노걸대』의 형태론적 연구, 연세대학교 대학원 박사학위논문.
최동권(1999) 한국어·몽골어·만주어 의도구문 비교연구, 알타이학회 <알타이학보> 9권 9호, pp.249-264.
최동권(2006) 국어·몽골어·만주어 인용문 비교연구, 알타이학회 <알타이학보> 16권 16호, pp.177-198.
최동권·T.Otgontuul (2009) 역주 몽어노걸대, 피오디월드.
Gabelentz (1864) Beiträge zur mandschuischen Conjugationslehre, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft Vol. 18, No. 1/2, pp. 202-219.
Gertraude Roth Li (2010) Manchu a Textbook for Reading Documents, National foreign language resource center.
G.J.Ramstedt (1952) Einführung in die Altaische Sprachwissenschaft II formenlehre, bearbeitet und herausgegeben von Pentti Aalto.
Möllendorff (1892) A Manchu Grammar With Analysed Texts.
N.Poppe (1965) Introduction to Altaic Linguistics, Wiesbaden XIII.
N.Poppe(2006) A Grammar of Written Mongolian, 5th Unrevised printing, Harrasswitz Verlag, Wiesbaden.
T.Otgontuul (2009) “Чосөн улсын үед хэрэглэж байсан манж хэлний сурах бичгүүд”, МУИС, ГХСС, “Солонгос судлал-20 жилд” Эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл, 31-41 тал.
T.Otgontuul, Ju Suhyeon (2017) “Comparing the Negative Forms of Manchu and Korean Languages”- Comparing Examples from Manchu Chong-o nogeoldae, 2nd International Conference, Budapest, Eotvos Lorand University.
Б.Пүрэв-Очир (1997) ОЦМХ-ний өгүүлбэрзүй, УБ.
Д.Заяабаатар (2011) XIII-XVI зууны монгол бичгийн дурсгалын авиазүй, үгзүйн тогтолцоо, МХСС, МУИС.
Л.Маналжав (2017) Зүүн Ази дахь соёлын харилцааны жишээ: “Нүгөлдэй”(LaoQida), Олон Улсын Монголч Эрдэмтэдийн 11 их хурал, Монгол Улс.
Л.Мишиг (1989) Манж хэлний сурах бичиг, Улаанбаатар.
М.Баярсайхан, Т.Отгонтуул (1997) Монгол-Манж толь, УБ, 599 тал.
Сэцэнцогт (1987) Монгол үгсийн язгуурын толь, Хөх хот, 2973 тал.
Ц.Лувсанжав, Ц.Шархүү (1968) Манж-Монгол толь бичиг, УБ.
Я.Цэвэл (1966) Монгол хэлний товч тайлбар толь, УБ, 911 тал.

Төсөл хэрэгжих 3 жилийн хугацаанд монгол болон гадаадын залуу судлаачийг бэлтгэх, тэднийг дэмжих үүднээс төсөлд оролцож буй докторант Жү Сүхёнд өнгөрсөн жилийн гадаад томилолтын зардлыг олгож байсан бол 2019 онд докторант Э.Жаргалмаад олгов.

Төслийн гүйцэтгэгч МУИС-ийн докторант Э.Жаргалмаа 2019 оны 11 сарын 1-ээс 4-ны хооронд БНХАУ-ын Бээжин хотод болсон “Монгол сурвалж бичиг судлал”-ын Олон улсын хуралд оролцож “Сурвалжийн үгийг төрөл хэлний материалаар шинжлэх нь” сэдвээр илтгэл хэлэлцүүлэв. Докторант Э.Жаргалмаа Бээжингийн Төвийн Үндэстний Их Сургуулийн багш, профессор Цогту болон докторант М.Жавхлан нартай уулзаж тус төслийн тухай танилцуулж, тус сургуулийн номын санд сууж хятад нүгөлдэйтэй холбоотой судалгааны материал үзэж судаллаа. Жаргалмаагийн хуралд оролцож хэлэлцүүлсэн илтгэлийн эх, хэвлэгдсэн сэтгүүл, урилга, замын зардалын баримт зэргийг санхүүгийн тайланд хавсаргав.

Мөн тус судалгаанд олон хэл, олон зүйлийн эрдэм шинжилгээний галиг тэргүүтнийг ашиглаж судалгааны эх хэрэглэгдэхүүн, номын эхийг бэлтгэж байгаа тул төсөлд хэрэглэх нотебоок худалдаж авав. Худалдан авсан газар, үнийн харьцуулалт зэргийг хийсэн материалыг хавсаргав.

Судалгааны их семинарт оролцсон гадаадын судлаачдын англи хэлээрх аман орчуулга, төслийн судалгаагаар хэвлэгдэж байгаа эрдэм шинжилгээний өгүүлэлийн англи хэлээрх бичгийн орчуулгын хяналтын хөлсийг МУИС-ийн англи хэлний багш доктор Д.Отгонтуяд төслийн санхүүжилтээс олгов.

ҮР ДҮНГИЙН ДААЛГАВАР 3. (2022 ОН)

Цар тахлын улмаас 2020 онд төслийн санхүүжилт бүтэн тасалдаж 2021 оны 7 сард МУИС-д үргэлжлүүлэн санхүүжилт орж ирсэн. Судлаачдын судалгааны ажлын хөлсийг 2021 оны 9 сард олгосныг санхүүгийн тайлан болон хавсарга баримтаар оруулав.

Төслийн судлаачид судалгааны ажлыг үргэлжлүүлэн дараах ажлыг хийж гүйцэтгэсэн.

Үүнд:

1. Манж хэлээрх нүгэлдэй номын эхийг бэлэн болгосон. Манж хэлнээс орчуулж, эрдэм шинжилгээний галиг, манж хэлний үгийн хэлхээ хийж дууссан. Тус номын судалгааны тойм, удиртгал хэсгийг бичиж дууссан.
2. Монгол нүгэлдэй номын эхийг мөн бэлтгэж тус сурвалжийн судалгааны тойм, монгол бичгийн галиг, үгийн хэлхээ, үг хэллэгийн тайлбар сэлтийг хийж гүйцэтгэсэн. Номын эх хэвлэлд шилжихэд бэлэн болсон.
3. Хятад нүгэлдэйн орчуулга болон судалгааны тойм бичиж дууссан. Эхийг бэлтгэсэн.
4. Төслийн үр дүнг төслийн багийн гишүүд болон судалгааны байгууллагын эрдэмтэн, судлаач оролцсон судалгааны хэлэлцүүлэг семинарыг хийж танилцуулав.
5. Мөн 3 жилийн хугацаанд хийсэн тус төслийн үр дүнг МУИС-ийн Хүмүүнлэгийн ухааны салбарын Эрдмийн зөвлөл болон МУШУА-ийн Хүмүүнлэгийн ухааны Бага чуулганаар үр дүнг 2023 оны 3 сард хэлэлцүүлэхээр хүсэлт гаргасан болно.

МОНГОЛ НҮГӨЛДЭЙН ҮГИЙН ХЭЛХЭЭ- В5 хэмжээтэй 82 хуудас бүхий үгийн хэлхээг хийж солонгос хэлээрх утгыг хадсан. Мөн тус сурвалжид бичгийн болон ярианы хэлээр аль алиныг тусгаж бичсэнийг тэр хэвээр оруулж зөв бичих зүйн үүднээс зөв хэлбэрийг зааж холбож өгөв. Жишээ болгож хоёр хуудас оруулав.

МОНГОЛ ҮГИЙН ХЭЛХЭЭ

А

a - (a-) 있다, 이다

aji (ажээ) ‘a-’ 의 종결형 1:4b. 3:18b. 3:20b. 7:5b.

aju (аж) ‘a-’의 종결형 7:17a. 8:19a.

ajuγu (ажаам) ‘a-’의 종결형 7:17a.

ab- (ав-) 가지다, 사다

ab 6:9a. 6:14b.

abad ⇨ [abuγad] 6:3b. 6:9a. 7:22a. 8:3b.

abču 1:17a. 1:24a. 2:2a. 2:8a. 2:8b. 2:19b. 2:24a. 3:18b. 4:1b. 5:8a. 6:1a. 6:a. 7:13b. 8:1a. 8:3b. 8:16a.

abq-a 2:1b. 2:1b. 2:1b. 2:2a. 6:3b. 8:8b.

abqu 5:13b. 5:13b. 5:14a. 5:15b. 5:16b. 5:16b. 5:22a. 6:1b. 6:9b. 6:13b. 8:4a. 8:5b. 8:9b. 8:10b.

abqui - yi 8:15a.

abqugei ⇨ [abqu ügei] 5:16a. 7:10b. 8:8a.

abqula 2:2a

abqul-a 8:6b. 8:8b.

abuba 6:15a.

abubau 4:14b.

abuγad 1:17a. 1:17b. 1:20b. 2:14a. 3:2b. 5:10a. 6:6a.

abuγsan 5:19b. 6:2b.

abuγsan uu 5:19b.

abuγtui 4:18a.

abuq-a 6:12b.

abumui 6:9b.

abun-a 5:13a. 5:14b. 6:4a. 6:4b. 6:5a. 6:6b. 6:6b. 6:6b. 6:7a. 6:7b. 6:8a. 6:8a. 6:8b. 6:8b. 6:9a. 6:13a. 7:9b. 8:15a. 8:16a.

abunam 5:14a. 6:4b.

abusan ⇨ [abuγsan] 4:14a.

abuγ-a 4:2a. 5:13a. 5:15b. 6:4a. 6:7b. 6:8a. 6:10a. 6:14a. 6:14b. 6:14b. 6:15a. 8:6a. 8:6a. 8:8b. 8:14a. 8:16a.

abači- (аваач-) 가져가다

abačiju 1:16b.

abačiqula 6:1a.

abačin-a 6-1a.

abačiy-a 2:19a.

abay-a (авга) 숙부, 아저씨 5:5a. 6:15a.

abay-a-ača 5:7a.

abay-a bergen (авга бэргэн) 숙모 5:5a. 6:15b.

abay-a egeči (авга эгч) 고모 6:15b.

abay-a egeči-eče 5:7a.

abay-a kürgen aq-a (хүргэн ах) 고모보 6:15b.

abayai (авгай) 형 1:1a. 1:9b. 1:10b. 1:11b. 1:21b. 1:23a. 2:4a. 3:1b. 3:3a. 3:5a. 3:5a. 3:7b. 3:9a. 3:9a. 3:9b. 3:12b. 3:14a. 3:19b. 4:1a. 4:5b. 4:11a. 4:11b. 4:11b. 4:13a. 4:15b. 5:8a. 6:4a. 6:6a. 6:6b. 8:15a. 8:15b. 8:21a.

abayai-du 5:1a.
abayai-yin 1:21b. 3:22a. 4:2a.
abči- ⇨ [abači-] (аваач-) 가져가다
abči 2:19a. 3:6b. 3:11b.
abčiba 8:14a.
abčibasu 4:19a.
abčiyad 1:20a. 4:9a. 7:13b. 8:7a.
abčiyujin 7:1a.
abčiju 1:10b. 3:18b. 4:1b. 4:16a. 6:6a. 6:9a.
abčiqu 4:18b. 8:1b. 8:15a.
abčiqui-yi 8:1b.

МАНЖ НУГӨЛДЭЙН ҮГИЙН ХЭЛХЭЭ- В5 хэмжээтэй 75 хуудас бүхий үгийн хэлхээг хийж солонгос хэлээрх утгыг хадав. Манж нугөлдэйн тухайд зөв бичих дүрмийг сайтар баримтлан бичсэн байдаг. Дусал бинт хааяа орхигдсон зүйл байх ахул тэдгээрийг эхэд хөлийн зүүлтээр оруулж тайлбарлав. Жишээ болгож хоё хуудас оруулав.

МАНЖ ҮГИЙН ХЭЛХЭЭ

A

abqa 하늘
abka (1:2a) (1:14a) (2:13b) (2:19b) (2:19b) (3:3b) (3:4a) (3:15a) (3:16a) (3:19) (4:2a) (4:9b) (4:17a) (7:10a) (7:12b)
abqai fejergi 天下
abkai fejergi be (1:6b)
absi 어디로
absi (1:1a) (1:9b)
absi * 장, 멧지
absi (3:21b) (4:1b)
aca- 만나다
acafi (1:22a) (1:24b) (1:24b) (3:4a) (4:10b) (8:21b)
acaha (5:1a) (5:10b)
acahaka (1:24b)
acaki (5:10a)
acara be (8:22b)
aca- 맛당한다, 호염주한다
aca (2:24b) (5:20b) (7:14b) (7:14b) (8:12a)
acambihe (4:3b)
acara (3:10a)
acara be (3:9b) (4:3a) (7:22a)
acabu- 모도다. 타다, 마초다
acabufi (2:8a) (2:9a) (5:18a) (8:5b)
acabume (5:16a) (5:16b) (6:21a) (7:19b)
acabufi (4:14a)
acabu- 아침한다

acabuha (7:24a)
 acana- 맞다
 acanambi (6:15a)
 aci-싶다
 acifi (2:16b)
 aciha (1:10b) (4:10b)
 aciki (3:14a)
 acime (3:4a) (4:15a)
 acire (3:14a)
 aciha * (3:5b) (4:13a) (4:15a)
 aciha (3:5b) (4:13a) (4:15a)
 aciha be (3:4a) (3:9a) (3:14a) (3:15b) (4:7a) (4:10a) (4:10a) (4:10b) (5:1b) (5:1b)
 acinggiya- 흔들다
 acinggiyame (1:5a)
 adaki 이웃
 adaki (2:16a) (7:17b)
 adaki boo (3:19a)
 adaki boo i (1:22b)
 adali **
 adali (1:6b) (1:12b) (1:16a) (1:26a) (2:2b) (3:1a) (3:2a) (3:8b) (4:4b) (5:6a) (5:9a) (5:11a)
 (5:12a) (5:14a) (7:16b) (8:9b) (8:10a) (8:11a) (8:21b)
 adalingge be (8:8b)
 adarame 엇지
 adarame (1:2a) (1:4b) (2:1a) (2:2a) (2:11b) (2:13b) (2:14b) (2:26a) (3:2a) (3:17b) (3:19a)
 (3:20b) (3:22a) (4:1a) (4:12b) (4:18a) (4:18b) (4:19b) (4:19b) (4:20b) (4:24a) (5:17a)
 (5:22b) (6:4b) (7:6a) (8:5a)
 afabu- 맞지다
 afabufi (3:14a) (7:23a)
 afabumbi (8:4a)
 afabume (6:2a)
 age 형
 age (1:1a) (1:9b) (1:10a) (1:11a) (1:24a) (1:24a) (1:25b) (2:6b) (3:4a) (3:6a) (3:8b) (3:11b)
 (3:12a) (3:12b) (3:12b) (3:13a) (3:15a) (3:16b) (3:17b) (3:19b) (4:1a) (4:6a) (4:10b)
 (4:17a) (4:17b) (4:18b) (4:19b) (4:23a) (5:7a) (5:12b) (6:7b) (6:11a) (6:11b) (6:18b)
 (6:19a) (7:3a) (8:2a) (8:6a) (8:10b) (8:13b) (8:16a) (8:21b)
 age de (3:16a) (5:4a) (5:10a)
 age i (1:22a) (3:8a) (4:2b) (4:7a)
 agese 형들
 agese (5:20a)
 agura hajun 器械
 agūra hajun be (2:18b)
 aha nehu 奴婢
 aha nehu¹ be (7:18b)
 ahun *

ahün (1:22b) (1:22b) (4:17a)

ahun deo 兄弟 (1:22b) (1:22b) (1:23a) (6:21b) (6:22a) (6:22a) (6:22a)

ahun deo de (6:22a) (7:12a)

ahun deo i (8:21b)

ai **므엇, 므슴**

ai (1:2b) (1:3a) (1:4a) (1:7b) (1:10a) (1:10b) (1:17a) (1:22a) (1:25b) (1:26a) (1:26b) (2:3b) (2:5a) (2:19b) (2:19b) (2:22a) (3:6b) (3:8a) (3:8b) (3:10a) (3:11a) (3:12b) (3:15a) (3:17a) (3:23a) (4:11a) (4:13b) (4:16a) (4:17b) (4:17b) (4:20a) (4:20a) (5:5b) (5:5b) (5:6b) (5:7b) (5:8b) (5:11a) (5:18b) (5:23a) (6:6b)

aibe (1:3a) (1:4a) (4:12b) (4:19b) (5:19b) (6:18b) (6:8b) (6:12a) (6:13a) (6:13b) (6:19b) (6:23b) (7:7a) (8:2b) (8:3a) (8:3b) (8:11a) (8:12b) (8:15b) (8:15b)

aide (2:23a)

ХЯТАД НУГӨЛДЭЙН ҮГИЙН ХЭЛХЭЭ- В5 хэмжээтэй 20 хуудас бүхий үгийн хэлхээг хийж солонгос хэлээрх утгыг хадав. Манж нугөлдэйн тухайд зөв бичих дүрмийг сайтар баримтлан бичсэн байдаг. Дусал бинт хааяа орхигдсон зүйл байх ахул тэдгээрийг эхэд хөлийн зүүлтээр оруулж тайлбарлав. Жишээ болгож хоёр хуудас оруулав.

ХЯТАД ҮГИЙН ХЭЛХЭЭ

No.	翻譯	諺解	平安諺解	漢字本
148	只 (下 18b5)	只 (下 16b10)	只 (下 16b10)	則 (30b1)
149	× (下 19a1)	有甚麼病 (下 17a5)	有甚麼病 (下 17a5)	有甚麼病 (30b3)
150	草 (下 20b4)	草 (下 18b6)	草 (下 18b6)	車 (31a4)
151	疋 (下 20b8)	匹 (下 18b10)	匹 (下 18b10)	疋 (31a5)
152	買 (下 21a7)	買 (下 19a8)	買 (下 19a7)	買 (31a8)
153	× (下 21b3)	的 (下 19b2)	的 (下 19b2)	的 (31a10)
154	只 (下 22b6)	只 (下 20b4)	只 (下 20b4)	則 (31b8)
155	玉 (下 24b8)	玉 (下 22b2)	玉 (下 22b1)	王 (32b1)
156	密 (下 24b9)	蜜 (下 22b2)	蜜 (下 22b2)	蜜 (32b1)
157	嘉 (下 25b6)	嘉 (下 23a8)	嘉 (下 23a7)	喜 (32b7)
158	疋 (下 26b3)	匹 (下 24a2)	匹 (下 24a2)	疋 (33a2)
159	子 (下 26b8)	子 (下 24a7)	子 (下 24a7)	了 (33a4)
160	揀 (下 28a6)	揀 (下 25b2)	揀 (下 25b2)	檢 (33b3)
161	識 (下 29a8)	織 (下 26b2)	識 (下 26b2)	識 (34a1)
162	斲 (下 30a4)	斲 (下 27a7)	斲 (下 27a7)	折 (34a6)
163	裏 (下 30b1)	裏 (下 27b4)	裡 (下 27b3)	裏 (34a8)
164	裏 (下 30b4)	裏 (下 27b6)	裡 (下 27b6)	裏 (34a10)
165	把 (下 31a2)	把 (下 28a3)	把 (下 28a2)	把 (34b2)
166	包 (下 31a4)	駁 (下 28a5)	駁 (下 28a5)	駁 (34b3)
167	包 (下 31a6)	駁 (下 28a8)	駁 (下 28a7)	駁 (34b3)
168	筋 (下 31b5)	筋 (下 28b5)	筋 (下 28b5)	筋 (34b6)
169	梢 (下 31b9)	梢 (下 28b9)	梢 (下 28b9)	梢 (34b8)
170	瓷 (下 33a3)	瓷 (下 29b10)	瓷 (下 29b9)	磁 (35a6)
171	筋 (下 33a6)	筋 (下 30a3)	筋 (下 30a3)	筋 (35a7)
172	× (下 33a6)	銅筋 (下 30a3)	銅筋 (下 30a3)	銅筋 (35a7)
173	甌 (下 33a7)	甌 (下 30a4)	甌 (下 30a3)	甌 (35a7)
174	攔 (下 35a1)	欄 (下 31b4)	欄 (下 31b4)	欄 (35b8)
175	棚 (下 36b7)	棚 (下 33a6)	棚 (下 33a6)	棚 (36a9)
176	筵 (下 37a9)	筵 (下 33b7)	筵 (下 33b7)	宴 (36b3)
177	雞 (下 37b4)	雞 (下 34a1)	鷄 (下 34a1)	鷄 (36b4)
178	兒 (下 37b4)	× (下 34a1)	× (下 34a1)	× (36b4)
179	脆 (下 38a9)	脆 (下 34b6)	脆 (下 34b6)	掩 (36b10)

No.	翻譯	診解	平安診解	漢字本
20	秆 (上 18a2)	稗 (上 16a8)	稗 (上 16a8)	秆 (6b7)
21	秆 (上 18a2)	稗 (上 16a8)	稗 (上 16a8)	秆 (6b8)
22	只 (上 18b8)	只 (上 17a3)	只 (上 17a3)	則 (7a3)
23	剗 (上 19a2)	斲 (上 17a7)	斲 (上 17a7)	斲 (7a4)
24	剗 (上 19a5)	斲 (上 17a9)	斲 (上 17a9)	斲 (7a6)
25	剗 (上 19a7)	斲 (上 17b1)	斲 (上 17b1)	斲 (7a6)
26	料 (上 19b8)	了 (上 18a1)	料 (上 18a1)	料 (7a10)
27	鹹 (上 22a5)	鹹 (上 20a3)	鹹 (上 20a3)	鹹 (8a6)
28	只 (上 24a9)	只 (上 22a2)	只 (上 22a2)	則 (8b10)
29	只 (上 24b5)	只 (上 22a8)	只 (上 22a8)	則 (9a2)
30	雞 (上 25a4)	雞 (上 22b6)	鷄 (上 22b6)	雞 (9a5)
31	闊 (上 26b2)	闊 (上 23b10)	濶 (上 23b10)	闊 (9b4)
32	只 (上 26b4)	只 (上 24a2)	只 (上 24a2)	則 (9b5)
33	濇 (上 26b7)	濇 (上 24a5)	濇 (上 24a5)	澁 (9b6)
34	只 (上 27a5)	只 (上 24b2)	只 (上 24b2)	則 (9b9)
35	裏 (上 27b2)	裏 (上 24b9)	裡 (上 24b9)	裏 (10a1)
36	綫 (上 27b5)	綫 (上 25a2)	栓 (上 25a2)	綫 (10a3)
37	只 (上 27b9)	只 (上 25a5)	只 (上 25a5)	則 (10a4)
38	拷 (上 28b3)	拷 (上 25b8)	拷 (上 25b8)	拷 (10a9)
39	箭 (上 29a8)	箭 (上 26b1)	箭 (上 26b1)	箭 (10b4)
40	只 (上 29a9)	只 (上 26b2)	只 (上 26b2)	則 (10b4)
41	捉 (上 30a1)	捉 (上 27a2)	捉 (上 27a2)	提 (10b8)
42	迴 (上 30b1)	迴 (上 27b1)	回 (上 27b1)	迴 (11a2)
43	濇 (上 30b7)	濇 (上 27b7)	濇 (上 27b7)	澁 (11a4)
44	只 (上 31b5)	只 (上 28b4)	只 (上 28b4)	則 (11a10)
45	洒 (上 31b8)	洒 (上 28b7)	灑 (上 28b7)	洒 (11b1)
46	洒 (上 32a1)	洒 (上 28b8)	灑 (上 28b9)	洒 (11b2)
47	洒 (上 32a3)	洒 (上 29a1)	灑 (上 29a1)	洒 (11b2)
48	洒 (上 32a5)	洒 (上 29a3)	灑 (上 29a3)	洒 (11b3)
49	綫 (上 32a5)	綫 (上 29a3)	栓 (上 29a3)	綫 (11b3)
50	拄 (上 33a6)	拄 (上 30a2)	拄 (上 30a2)	柱 (11b10)
51	子 (上 33a7)	子 (上 30a3)	子 (上 30a3)	于 (12a1)

ДҮГНЭЛТ

БШУЯ-ны ШУТС-ийн Шу Сс 2018/41 дугаартай “Зүүн Ази дахь хэл соёлын харилцаа” (хятад, монгол, манж, солонгос хэлээр туурвисан ‘*lao qida*’-д тулгуурласан судалгаа) сэдэвт суурь судалгааны төсөл 2018-2021 (2022) оны хооронд МУИС-ийн ШУС-ийн ХУС-ын Монгол хэл, хэл шинжлэлийн тэнхимд амжилттай хэрэгжиж дууслаа. Тус төслийн хүрээнд хийх ажил төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжиж дараах үр дүнд хүрлээ.

- Төслийн судалгааны сэдэвт холбогдуулж энэ сэдвээр ажилладаг гадаад дотоодын эрдэмтэд оролцсон олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг Монгол улсад зохион байгуулсан.
- Төслийн судлаачид төслийн сэдэвт холбогдох 5 илтгэлийг гадаад болон дотоодод болсон эрдэм шинжилгээний олон улсын хуралд хэлэлцүүлж, 3 өгүүллийг эрдэм шинжилгээний сэтгүүлд англи, монгол хэлээр хэвлүүлэв.
- Төслийн явц, судалгааны үр дүнг хэлэлцүүлсэн судалгааны их сэмнарыг МУИС дээр хоёр удаа зохион байгууллаа.
- Тус төсөл хэрэгжих хугацаанд төслийн судлаач Л.Маналжав, Т.Отгонтуул нар магистрант хоёр, докторант нэг оюутныг манж, монгол, хятад, солонгос хэлээрх нүгэлдэй эх сурвалжийн судалгааг удирдаж хамгаалуулав.
- Төслийн эцсийн үр дүнд хэвлэгдэн гарах манж хэлний нүгэлдэй, монгол хэлний нүгэлдэй, хятад хэлний нүгэлдэй хэмээх гурван ном бэлэн болж хэвлэлтэд шилжсэн. Эдгээр гурван ном судалгааны тойм удиртгал, хэл тус бүрийн эрдэм шинжилгээний галиг, манж болон хятад хэлнээс монголчилох, монгол бичгээс кирилл бичигт хөрвүүлэх, хэл тус бүрийн үгийн индекс, судалгаанд холбогдох ном зүйн бүртгэл, сурвалжийн эхээс бүрдэнэ.
- Энэхүү судалгааны үр дүнд гарч буй гурван ном манж, монгол хэлний харьцуулсан судалгаа, цаашлаад Алтайн төрөл хэлний хүрээнд солонгос хэлтэй хэлний бүхий л түвшинд зэрэгцүүлэн судлах оюутан, судлаачдад чухал эх хэрэглэгдэхүүн болох юм. Ялангуяа уг сурвалжууд нь хэл тус бүрийн үг өгүүлбэрийн дуудлагыг галигчлан тэмдэглэж, орчуулгыг хадсан тул монгол, манж, солонгос хятад хэлний авиазүй, хэлзүйн түүхэн хувьсал хөгжил, үгийн утга, тухайн үеийн ярианы хэлний онцлогийг судлах чухал хэрэглэгдэхүүн

болно. Нөгөөтэйгүүр монгол-солонгос, манж-солонгос уламжлалт орчуулгыг шинжлэн судлах эх хэрэглэгдэхүүнд зүй ёсоор тооцогдоно.

- Өнөө хэр монгол, манж, хятад хэлний сургалтыг эрхлэн явуулж буй гадаад дотоодын монгол судлалын төвүүд, их дээд сургуулийн сургалтад хэрэглэх гарын авлага, унших бичиг болж байна.

2022 оны 12 сарын 20

Тайлан бичсэнТ.Отгонтуул (МХХШ тэнхимийн багш, доктор)